

Arbetsrapport

R2004:016

Transfereringar och arbete

Einar Holm, Urban Lindgren
Madeleine Eriksson, Rikard Eriksson
Erling Haggström Lundevaller
Kirsten Holme, Magnus Strömgren

Transfereringar och arbete

Einar Holm
Urban Lindgren
Madeleine Eriksson
Rikard Eriksson
Erling Häggström Lundevaller
Kirsten Holme
Magnus Strömgren

ITPS, Institutet för tillväxtpolitiska studier
Studentplan 3, 831 40 Östersund
Telefon 063 16 66 00
Telefax 063 16 66 01
E-post info@itps.se
www.itps.se
ISSN 1652-0483

För ytterligare information kontakta Eva Alfredsson
Telefon 063-16 66 08
E-post eva.alfredsson@itps.se

Förord

Vi tror att det är värdefullt för intresserade att snabbt kunna ta del av ännu ej publicerat material och innehåll, därför har vi tagit fram Arbetsrapportserien.

I arbetsrapportserien publicerar vi avrapporteringar, pågående arbeten, ej färdigställda rapporter eller annat underlagsmaterial. Flertalet av dessa arbetsrapporter kommer att publiceras i sin helhet eller som delar i rapporter som ingår i ITPS huvudserie "A-serien".

Eventuella slutsatser och rekommendationer som lämnas står författaren för och är inte nödvändigtvis desamma som ITPS officiella ståndpunkt.

Denna rapport är den sista av tre arbetsrapporter inom projektet "Arbetskraftens regionala fördelning". De andra arbetsrapporterna är: "Kontraurbana flyttare i retrospektiv" och "Tid för arbete". Under oktober 2004 kommer en avslutande syntesrapport, "Arbete och tillväxt i hela landet - betydelsen av arbetskraftsmobilisering", att publiceras i ITPS A-rapportserien. I föreliggande rapport analyseras effekterna på utbudet av arbetskraft av ändrade villkor för ersättningen vid tidig ålderspension, sjukdom, arbetslöshet, föräldraledighet och studier. Med hjälp av en simuleringsmodell baserad på skattade regressionsekvationer som skattar deltagande i och omfattning av de olika transfereringarna för varje person utförs experiment. Resultaten tyder på att ekonomiska incitament har en påtaglig betydelse för omfattningen av deltagande i de studerade transfereringarna och därmed för arbetsutbudets storlek. Villkorsförändringar i t.ex. arbetslöshetsersättningen och ålderspension före 65 får stor effekt på arbetsutbudet. En sänkning av nivåerna i dessa transfereringar resulterar i en kraftig övergång till arbete om efterfrågan på personernas arbetsinsats kan skapas. Sänks t. ex. den förväntade pensionsersättningen med 10 % innebär det enligt modellen att 115 000 personer tillförs arbetsmarknaden och att de offentliga och privata pensionsutgifterna minskar med 16 miljarder kronor årligen.

Rapporten har utarbetats vid Umeå universitets kulturgeografiska institution och dess forskningsavdelning SMC i Kiruna. Medverkande är Einar Holm, Urban Lindgren, Madeleine Eriksson, Rikard Eriksson, Erling Häggström Lundevaller, Kirsten Holme och Magnus Strömgren.

Göran Hallin
Enhetschef

Innehåll

1	Sammanfattning	7
2	Introduktion	9
3	Sveriges transfereringssystem.....	11
3.1	Socialförsäkringarna	11
3.2	Pension.....	12
3.3	Förtidspension	13
3.4	Föräldraförsäkringen	14
3.5	Sjukförsäkringen.....	15
3.6	Studiemedel.....	16
3.7	Arbetslöshetssystemet	17
4	Transfereringar under 1990-talet	19
4.1	Gruppering och bearbetning av data	19
4.1.1	Gruppering.....	19
4.1.2	Transfereringsfördelning	20
4.1.3	Inkomstutveckling	20
4.2	Antal transfereringar per person	21
4.3	Utveckling av inkomster.....	22
4.3.1	Inkomster på individnivå	22
4.3.2	Arbetsinkomst och total inkomst	24
4.4	Inkomst från transfereringar.....	26
4.4.1	Sjukersättning	27
4.4.2	Utan arbete	29
4.4.3	Förtidspension	31
4.5	Sammanfattande slutsatser	32
5	Arbetsinkomsters och transfereringars drivkrafter	35
5.1	Förklaringsvariabler i analysen	35
5.2	Regressionsmodell	35
5.3	Resultat	38
6	Experiment	51
6.1	Åldersrelaterade pensioner.....	52
6.2	Sjukbidrag (förtidspension)	56
6.3	Sjukpenning (nästan).....	58
6.4	Arbetslöshetsersättning	60
6.5	Arbetsmarknadspolitiska åtgärder	61
6.6	Föräldraersättning	62
6.7	Studiebidrag	63
6.8	Demografi	64
6.9	Invandring.....	66
6.10	Fertilitet.....	67
7	Appendix	69
	Referenser	77

1 Sammanfattning

1. För de studerade transfereringarna får den skattade effekten av förväntad ersättningsnivå påtaglig inverkan på deltagande i och ersättning från den speciella transfereringen. För alla (utom sjukpenning med felaktiga data) är effekten starkt positiv. Det tyder på att ekonomiska incitament har en påtaglig betydelse för antalet deltagare i, kostnaden för och fördelningen mellan de här studerade transfereringarna – inkomstkällorna.
2. Effekten på arbetskraftsutbudet av villkorsförändringar varierar mellan de studerade transfereringarna. Arbetslöshetsersättning och ålderspension före 65 ligger i topp, något försämrade villkor ger en kraftig övergång till arbete om det finns. Därefter kommer arbetsmarknadspolitiska åtgärder med något lägre utbudsökning. Därefter kommer förtidspension. En påtaglig, men ännu mindre effekt på arbetsinkomsten får lägre studiebidrag. Sist kommer föräldraersättning där ledigheten påverkas starkt men inkomst- och sysselsättningseffekten är mer begränsad.
3. Den kortsiktiga effekten på arbetskraftsutbudet av demografiska förändringar är mer begränsad än effekten av förändringar i ersättningsnivåerna. Dock tycks effekten av ändrad fertilitet (0,2 barn per kvinna) vara kraftigare än effekten av ändrad invandringsnivå (20 000 färre/ fler).

Diskussion

Betyder det här att man bör sänka ersättningsnivån i de transfereringar som ger en kraftig utbudseffekt? Det generella svaret, bara baserat på denna analys är nej. Det krävs dessutom åtminstone att man har goda skäl att tro att behovet på arbetsmarknaden motsvarar en stor del av den mobiliserade arbetskraften. En vanligare situation kan i stället vara att uppenbara behov/efterfrågeöverskott finns på vissa delarbetsmarknader, såg som exempel vvs-tjänster i Stockholm och sjuksköterskor i Storuman. I så fall är sänkt ersättning en ganska grovkornig metod att pressa ut stora grupper till en arbetsmarknad som inte har nya jobb för majoriteten i det tillskapade arbetsutbudet.

Nivån på ersättningarna är snarast en statsfinansiell och ideologisk fråga. Det behov som motiverat transfereringarna finns kvar och bör vara den dominerande motiveringen för deras existens. Det betyder inte nödvändigtvis att precis den nuvarande nivån och organisationen är den statsfinansiellt mest lämpliga vid en prioritering mot andra behov i statens budget. Däremot, om man av dessa statsfinansiella och ideologiska skäl vill ändra organisationen av och nivåerna i transfereringssystemet, så bör man även beakta mobiliseringseffekten till arbetsmarknaden och att individer på marginalen väljer ekonomiskt rationellt mellan olika tillgängliga försörjningskällor.

2 Introduktion

Denna tredje rapport inom projektet ”Arbetskraftens regionala fördelning” handlar om hur olika försörjningskällor samspelar på individnivå, hur villkoren för olika individtransfereringar inverkar på deltagande i, och ersättning från respektive transferering och hur detta i sin tur inverkar på sysselsättning, arbetsinkomster och arbetsutbud. Syftet är att undersöka vilka faktorer som inverkar på arbetskraftsutbudet via transfereringar. Speciellt analyseras vilken betydelse nivån på ersättningen har för varje transferering och sammantaget för utbudet av arbetskraft.

Rapporten inleds med en ingående beskrivning av idéerna bakom det svenska välfärdssystemet i forskning, förarbeten och debatt med speciellt fokus med de här studerade sju beskattade individtransfereringarna. Därefter presenteras en beskrivning av hur olika försörjningskällor, arbete och transfereringar hänger ihop biografiskt under en följd av år. Det fjärde kapitlet beskriver med hjälp av multivariatanalys hur sysselsättning, arbetsinkomst, deltagande i och ersättning från de sju transfereringarna formas av individuella egenskaper, omgivningsförutsättningar och tidigare inkomster från de olika inkomstkällorna. I det sista kapitlet sätts dessa ekvationer i arbete tillsammans med liknande för en rad demografiska händelser inom ramen för mikrosimuleringsmodellen LISA som konstruerats speciellt för detta syfte. Modellen används här för att belysa den sammantagna nettoeffekten under ett antal år på arbete och inkomster av tänkta förändringar i ersättningsnivån inom de olika transfereringarna.

3 Sveriges transfereringssystem

Det finns få politiska frågor som orsakar så mycket debatt som de om samhällets skatter och transfereringar. Att åsikter går isär ligger i transfereringssystemets logik eftersom det omfördelar resurser från vissa grupper i samhället till andra. Beroende på t.ex. ålder, kön, klass, etnicitet och hemkommun kan en individ förvänta sig olika transfereringar med ett visst innehåll. Inställningen till skatter och transfereringar är därmed intimt förknippad med människors personliga erfarenheter av välfärdssamhället, men också med ideologiska ståndpunkter och filosofiska ställningstaganden.

Principen för det svenska välfärdssamhället är i grunden att varje vuxen både har en rättighet och skyldighet att försörja sig själv. Dessutom finns principen att omfördela inkomster både över tid, rum och mellan människor. Genom att förvärvsarbeta och sedan avstå delar av inkomsten i skatt, arbetsgivaravgifter, allmänna egenavgifter, avgift till a-kassan o.s.v. finansierar alla gemensamt förmåner som pension, sjukpenning, föräldrapenning, arbetslöshetsersättning o.s.v.. Den arbetslöse och den sjukskrivne fortsätter att betala skatt för att finansiera framtida pension och socialförsäkringsersättningar. Både pensioner och de flesta socialförsäkringsersättningar är skattepliktig inkomst (Hedborg, 2001).

3.1 Socialförsäkringarna

I lagen om allmän försäkring finns reglerna för det allmänna socialförsäkringssystemet. Socialförsäkringen är individbaserad och ger ersättning för inkomstförlust vid t.ex. sjukdom, vård av barn eller pension. Inom socialförsäkringen finns både generella och inkomstbeprovade bidrag (Lag, 1962:381). Ersättningen som går till familjer och handikappade är ingen försäkring utan består av skattefinansierade bidrag vars syfte är att utjämna inkomsten. Den andra delen är ålderspensioner som till största delen är ett sparande, men också till viss del en försäkring. Den tredje delen kan sägas utgöra egentlig försäkring, försäkringen mot ohälsa. Denna del omfattar försäkring mot inkomstbortfall på grund av ohälsa, på kortare sikt eller varaktig som förtidspension. Arbetslöshetsförsäkringen som är en obligatorisk inkomstersättning med tydliga drag av försäkring brukar inte räknas in i socialförsäkringen i Sverige (Hedborg, 2001).

Inom varje socialförsäkring finns ofta kompletterande försäkringssystem. Exempelvis så kommer den pension en person uppbär i Sverige ofta från tre källor: socialförsäkringssystem, ett avtalspensionssystem och en privat pensionsförsäkring. Liknande sammansättningar med ersättning finns även på andra försäkringsområden.

Syftet med socialförsäkringarna är dels att ge ekonomisk kompensation, en försäkring för förlorad arbetsinkomst, dels finns det ett fördelningspolitiskt syfte – att kompensera dem som haft låga arbetsinkomster. Det finns alltså en målkonflikt inom socialförsäkringssystemet: En generös omfördelning kan leda till negativa allokeringseffekter och ett system som syftar till att minska de negativa allokeringseffekterna kan försvåra omfördelningen, genom låg ersättningsnivå, hög

självrisk och långa karensperioder. Diskussionerna kring socialförsäkringssystemet rör ofta huruvida omfördelning eller allokering ska prioriteras (Wadensjö, 2001).

De försäkringar, bidrag och ersättningar som presenteras här är pension, förtidspension, sjukersättning och föräldraersättning - transfereringar som utgör en del av socialförsäkringen, därutöver beskrivs också syften och åsikter gällande arbetslöshetsersättning och studiemedelsersättning.

3.2 Pension

Det var först i och med genomförandet om ATP-reformen 1960 som majoriteten av svenska folket garanterades en ekonomiskt trygg pensionsperiod. Vid införandet var systemet uppdelat i två delar – en avgiftsdel och en del som sattes i relation till inkomst och förmögenhet. En del var fördelningsmässigt obestämd för att ge incitament till arbete. Den andra delen skulle genom inkomstprövningen motverka att personer arbetade efter 67 års ålder och genom förmögenhetsprövningen hindra personligt sparande.

Syftet med den allmänna pensionen var att den skulle utgöra en ekonomisk grundförsäkring för alla, de andra pensionsformerna som kollektivbaserad tjänstepension var tänkta att fungera som komplement. ATP-systemet kan beskrivas som en generell standardtrygghetsmodell, systemet kombinerar grundtrygghet för samtliga medborgare med standardtrygghet upp till en viss nivå för dem som förvärvsarbetar (Broberg, 1973). Grunden för systemet kan sägas vara universell därför att alla medborgare garanteras pension, och differentierad eftersom systemet reproducerar skillnader på arbetsmarknaden (Wadensjö, 2001).

De bakomliggande orsakerna för den reform som genomfördes under 1990-talet är flera. Det mest avgörande motivet är enligt en av Statens offentliga utredningar (SOU, 2001:57) vetskapen om de kommande kostnadsökningarna inom det gamla ATP-systemet. Den demografiska utvecklingen i kombination med antaganden om framtida tillväxt skulle enligt vissa beräkningar resultera i för höga pensionsavgifter. Det allmänna pensionssystemet skulle riskera att uppta en allt större del av det framtida löneutrymmet, samtidigt som pensionskostnaderna skulle ta för mycket resurser i anspråk från andra socialpolitiska utgiftsområden. Ett annat motiv som framfördes, var att det tidigare systemet ansågs vara sämre för personer med lång tid i arbete, medan systemet å andra sidan var till fördel för personer med kortare tid i arbete i kombination med snabb lönetillväxt.

Tre pensionsslag infördes: En inkomstpension, en premiepension och därtill en garantipension, som kan betraktas som en utfyllnadspension vid låg eller ingen intjänad pension. Inkomstpensionen blev ett icke fonderat system medan premiepensionen utformades som en helt fonderad del. Den delen av systemet utformades alltså som en fondförsäkring. Ett annat inslag i det nya pensionssystemet är att ålderspensionssystemet utformades isolerad från andra delar, som förtidspension och efterlevandepension.

Det reformerade pensionssystemet skulle också ges en mer försäkringsmässig karaktär. Det har gjorts en klarare koppling mellan avgifter och pension genom att pensionen baseras på livsinkomsten. Det finns dock fortfarande omfördelande element. Det finns ingen överensstämmelse mellan avgift och pension för

inkomster över taket och det finns garantipension för dem med låg eller ingen inkomstpension, det finns också en omfördelning för att kompensera för kostnader för barn, värnplikt och studier.¹

Ett återkommande inslag i debatten om det nya ålderspensionssystemet har varit huruvida det ger högre eller lägre pension än det gamla. Det finns kritik mot det nya systemet eftersom det innebär högre utgifter än ett oförändrat system. Enligt en av statens offentliga utredningar kan reformen ge betydligt lägre förmåner om framtidsscenarioet blir längre livslängd och/eller lägre tillväxt (SOU, 1994:20).

Kritiken mot det nya pensionssystemet har varit stor, kritikerna pekar bl.a. på målkonflikter som är inbyggda i systemet, då man å ena sidan vill ha en hög grundtrygghet och å andra sidan en försäkring som är kopplad till inkomsten. Dessa mål går inte att förena på ett rimligt sätt anser kritikerna p.g.a. att ersättningsnivån i den inkomstgrundande pensionen är så pass låg (Se bl.a. motion Birger Schlaug (mp) m.fl., 1996/97:Sf225 och motion Lars Tobisson (m) m.fl. 1996/97: Fi206).

Debatten kring denna systemförändring har varit omfattande i form av kritik, dels kring själva förändringsprocessen, dels till systemets faktiska utformning (SOU, 2001:57). Det nya reformerade pensionssystemet har utformats med avsikt på stabilitet i avgifterna, d.v.s. med syftet att få kontroll över pensionssystemets framtida kostnadsutveckling, detta bl.a. med tanke på den demografiska utvecklingen. Inom pensionssystemet finns det, enligt SOU 2001:57, två områden värda uppmärksamhet: Systemutformningen kan riskera att kunskapen om framtida pensionsnivåer blir otillräcklig. Systemet är visserligen genomskinligt i avseende på avgifterna, men mindre genomskinligt i avseende på förmånerna, särskilt gäller detta för yngre försäkrade. Det andra området som diskuterats är systemets koppling till aktiemarknaden i form av val av kapitalförvaltare och olika slag av fonder, generellt sett är aktiemarknaden mycket informationskrävande, vilket också kan leda till begränsad insyn i systemet. Minskad insyn kan medföra ökad osäkerhet bl.a. gällande pensionsnivåerna, följden kan bli att pensionsspararna lockas till parallella pensionslösningar på den privata marknaden.

3.3 Förtidspension

I samband med 1962 års lag om allmän försäkring (AFL) kom principen om inkomstrelaterad ersättning att sätta sin prägel på ersättningen vid långvarigt ned-satt arbetsförmåga. Samtidigt ersattes begreppet invalidpension med förtidspension. Beräkningen av förtidspension var i huvudsak knuten till vad som gällde för ålderspension.

Åtgärder rörande förtidspensionering under 90-talet har haft som syfte att minska det stigande antalet förtidspensionerade. En av åtgärderna var att endast förtidspension av medicinska skäl skulle beviljas, 1991 togs förtidspensionering av arbetsmarknadsskäl bort och 1997 försvann också möjligheten till förtidspension av kombinerade arbetsmarknads- och medicinska skäl (RFV, 2004:1).

¹ De utredningar som varit styrande för en stor del av utvecklingen är Pensionsarbetsgruppens Ds 1992:89, SOU 1990:76, SOU 1994:20

Förtidspensionssystemet avser också att minska de ekonomiska skillnaderna mellan försäkrade som har och de som saknar ATP, detta uppnås genom ett pensionstillskott som betalas ut till pensionärer med ingen eller låg ATP. Skattereglerna är också gynnsamma för de pensionärer som har låga eller medelhöga inkomster (Ds, 2000:09).

Från och med januari 2003 ersattes förtidspension och sjukbidrag av sjukersättning och aktivitetsersättning (för personer under 30 år). Genom att förtidspensioneringen blev samordnad med sjukförsäkringen och inte med ålderspensioneringen ville man stärka dess roll som en del av ohälsförsäkringen och inte en form av tidig pensionering. Syftet var att skapa en finansiellt sammanhållen försäkring som innefattar alla ersättningsfall på grund av sjukdom och annan nedsättning av den fysiska eller psykiska arbetsförmågan, oberoende av hur lång tid nedsättningen beräknas bestå. Ett annat syfte med förändringen var att ge unga försäkrade med bestående nedsatt arbetsförmåga ett särskilt stöd. Aktivitetsersättningen syftar till att stimulera till aktivitet utan att den ekonomiska tryggheten påverkas (Ds, 2000:09).

Idag så gäller debatten om förtidspension det höga antalet förtidspensionerade. Debatten handlar mycket om att välfärdssystem överutnyttjas och att reglerna är för generösa och försäkringskassan alltför godkännande. Vidare handlar debatten om reformering av socialförsäkringssystemet – många vill se kostnaderna till större del bäras av individernas egna inbetalningar. En annan del av debatten handlar om att förbättra arbetsförhållanden och rehabilitering för sjukskrivna. Det går att se hur fördelnings- och allokeringsmålen stått mot varandra. Det har inte varit så mycket reglerna för ersättningsnivån utan mer reglerna för att få ersättning och tillämpningen av dessa som varit fokus för debatten (RFV, 1990:5).

3.4 Föräldraförsäkringen

Fram till 1974 fick modern i samband med barnets födelse en moderskapspenning. Omvandlingen av moderskapsförsäkringen till en föräldraförsäkring var en viktig indikation på att föräldrarna delar ansvaret för barnens omvårdnad. Föräldraförsäkringen skapades också som ett komplement till barnomsorgen. Lagen ersattes 1977 av en lag om föräldraledighet, enligt denna hade arbetstagaren förutom anställningsskydd rätt att få ledigt från sitt arbete under motsvarande tid som arbetstagaren hade rätt att få föräldrapenning. År 1979 infördes en lag om föräldraledighet som innebar en fristående rätt till föräldraledighet för småbarnsföräldrar.

Syftet med de förbättrade möjligheterna till ledighet och deltidsledighet för småbarnsföräldrar var bl.a. att minska tiden för barn på dagis. Ett mål med föräldraförsäkringen var att en förälder skulle få rätt till betald ledighet för vård av sitt barn, och även att föräldern gavs ett särskilt starkt skydd i sin anställning. Rätten till ledighet och frågan om ersättning gick hand i hand.

I och med den ökade förvärvsfrekvensen bland kvinnor samt kraven på jämställdhet syftar föräldraförsäkringen till att underlätta för föräldrar att på jämställda villkor delta i arbetsliv och samhällsliv och samtidigt ha tid att vara med sina barn (RFV, 2002:1).

Föräldraförsäkringen ska bidra till möjligheten att förena föräldraskap och arbete för båda föräldrarna. Föräldraförsäkringen har tydliga omfördelningseffekter, bl.a. mellan föräldralediga och familjer utan barn eller som har äldre barn, från föräldralediga med höga inkomster till familjer med lägre inkomster, föräldraförsäkringen finansieras med arbetsgivaravgifter. För personer med inkomster över taket är avgiften på dessa att betrakta som en renodlad skatt. Föräldraförsäkringen och framförallt föräldrapenningen har varit i fokus i den allmänna debatten den senaste tiden. Olika förslag till förändringar i försäkringen har presenterats. Syftet med de olika förslagen har varit att förändra försäkringen på ett sådant sätt så att jämställdheten ökar. Det är därför pappornas uttag av dagarna legat i fokus (RFV, 2002:1).

Debatten om föräldrapenningen har främst handlat om huruvida föräldrarna själva ska få göra upp om föräldraledigheten eller om detta skulle regleras med hjälp av försäkringens utformning för att främja jämställdhet.

Regeringen vill höja taket i föräldraförsäkringen som en jämställdhetsreform, så att män börjar ta ansvar för sina barn i högre utsträckning (www.socialdemokraterna.se).

3.5 Sjukförsäkringen

1955 infördes en första allmän och obligatorisk sjukförsäkring i Sverige, det var en inkomstbortfallsförsäkring. Sjukförsäkringen skulle ge stöd och trygghet vid olycksfall, sjukdom, invaliditet och andra omständigheter som medförde förlust av arbetsförmågan. Det satsades på förebyggande hälsovård genom fortlöpande hälsokontroll, i första hand av mammor och barn. Statens stöd till sjuk- och förlossningsvårdens utbyggnad var i syfte att ge alla likartade vårdmöjligheter. Samtidigt som den allmänna sjukförsäkringen kom den allmänna moderskapsförsäkringen (Erici och Roth, 1981).

Under 90-talet genomfördes många och omfattande förändringar i den allmänna sjukförsäkringen, bl.a. genom förändringar i ersättningsnivåer, ersättningstid och vissa ersättningsformer. De olika sjukförsäkringsreformerna har haft olika syften. Främst har syftet varit att minska kostnaden för sjukskrivningarna genom att skapa incitament för både arbetsgivare och anställd att förebygga och rehabilitera sjukdom (RFV, 2003).

De sena förändringarna i sjukförsäkringen kommer alltså av sjukskrivningsantalen som sköt i höjden i mitten av 90-talet. Allt mer diskuteras också förebyggande och rehabilitering i mer samordnade former, samtidigt föreslås det att den allmänna sjukförsäkringen borde utformas mer försäkringsmässigt (SOU, 2000:72).

Den aktuella diskussionen kring sjukförsäkringen handlar främst om den kraftigt ökade sjukfrånvaron, samt utvecklingen av sjukfrånvaron och de eventuella effekter som det kan ha på förtidspensioneringen. Det höga antalet sjukskrivna i Sverige idag är kanske det som fått mest uppmärksamhet i media och i den politiska debatten, otaliga statliga utredningar och artiklar har skrivits för att komma underfund med sjukfrånvarons orsak och verkan.

En statlig utredning från 2001 anser att orsaken till den höga sjukfrånvaron är ohälsa och stress i arbets- och privatlivet. Faktor som ofta nämns är förändringar i sjukförsäkringens utformning, samt förändringar i hälsa, i arbetsförhållanden (i betalt och obetalt arbete), och i förvärvsfrekvens (SOU, 2000:121). Sjukförsäkringsutredningen föreslår att sjukförsäkringen ges en mer försäkringsmässig utformning och att den allmänna, obligatoriska sjukförsäkringen organiseras fristående utanför den statliga budgeten. Utredningen konstaterar att de viktigaste åtgärderna för att minska antalet sjukskrivningar måste vara att se till att organisation, resurstilldelning och utformning av arbetsrutiner sker på ett sådant sätt att anställda orkar ett helt arbetsliv. En allt större del av arbetskraften slutar arbeta långt före normal pensionsålder genom sjukskrivning, förtidspension, förtida pension eller via egen pensionering.

3.6 Studiemedel

Från 1900-talets mitt har utbildning och kunskapslyft ansetts viktiga för den ekonomiska tillväxten. Utbildningen blev en form av trygghetsförsäkring. Arbetsmarknads- och utbildningspolitik rör sig än idag i ett spänningsfält mellan ekonomisk politik och socialpolitik.

I mitten av 50-talet fick studenter rätt till studielån, men studiehjälpssystemet infördes i sin moderna form 1964. De grundläggande principerna för studiehjälpen formulerades av studiehjälpsutredningen i betänkandet *Bättre studiehjälp* (SOU, 1963:48). Studiehjälpen skulle ingå som ett led i utbildningspolitiken. Den skulle vara ett stöd i samhällets strävan att ge alla ungdomar – oberoende av social och ekonomisk bakgrund och oavsett bostadsort – möjlighet att få den utbildning de hade förutsättningar och intresse för. Studiehjälpen skulle också utgöra en del av samhällets stöd till barnfamiljerna.

Studiehjälpens utformning och syfte har förändrats i olika avseenden sedan 1964. Bland annat beslutade riksdagen 1973 att äldre elever (d.v.s. elever som fyller minst 20 år under det kalenderhalvår då läsåret eller kursen börjar) inom gymnasieskola, folkhögskola, kommunal och statlig vuxenutbildning etc. skulle föras över till studiemedelssystemet.

Studiestödsreformen 2001 är den största förändringen i studiestödets historia sedan införandet av studiemedelssystemet i mitten på 1960-talet och tillkomsten av vuxenstudiestöden vid mitten av 1970-talet. Tre studiestöd, studiemedel, särskilt vuxenstudiestöd (SVUX) och särskilt vuxenstudiestöd för arbetslösa (SVUXA) slås samman till ett nytt sammanhållet studiestöd. Det behåller namnet studiemedel och liknar till sin konstruktion det tidigare studiemedelssystemet (utgångspunkter för nya studiestödsreformen, Prop. 1999/2000:10).

I dagens debatt om det svenska studiemedelssystemet finns det de som anser systemet vara för generöst, dessa tycker det är orimligt att skattebetalare ska subventionera studenter som kan försörja sig medan de studerar. Studentorganisationerna hävdar tvärtom att villkoren för studenterna är ogynnsamma.

Många är kritiska mot det nya studiestödssystemet som innebär att det blivit svårare att få studiemedel mer än tolv terminer. En undersökning som Högskoleverket gjort bland landets universitet och högskolor visar att tidsgränsen skulle kunna motverka den

sociala mångfalden och det livslånga lärandet. Beräkningar som FöreningsSparbankens Institut för privatekonomi gjort visar också att med det nya studiemedelssystemet får yrkesgrupper med låg ingångslön och svag löneutveckling en mer betungande återbetalning av sina studielån jämfört med tidigare låne- och återbetalningsregler. De som får en hög ingångslön och kraftigare löneutveckling får däremot längre tid på sig att betala sin studieskuld. (CSN, 2001).

3.7 Arbetslöshetssystemet

I början av 30-talet när resten av Europa satsade på uppbyggandet av arbetslöshetsförsäkringar och förmedlingsverksamhet, satsade Sverige främst på sysselsättningskapande åtgärder.

Lagstiftningen på arbetslöshetsförsäkringens område går tillbaka till 1934 och är ett komplement till de statsunderstödda arbetslöshetskassorna. Idag är ca 90 % av arbetskraften medlemmar i någon arbetslöshetskassa. Arbetslöshetsförsäkringen finansieras praktiskt taget helt av skattemedel, och reglerna för ersättning är lagstadgade. Arbetslöshetskassorna är dock fortfarande knutna till fackföreningarna (och vissa egenföretagargrupper) och har alltså inte införlivats i socialförsäkringen. Arbetslöshetsförsäkringen ska underlätta för den arbetslöse att gå från ett arbete till ett nytt. Därför finns det formella villkor med som begränsar arbetslöshetsersättningens tid. Försäkringen är därtill en inkomstrelaterad försäkring.

Syftet med arbetslöshetspolitiken har naturligtvis främst varit att förebygga och minska arbetslösheten bland medborgarna. De övergripande målen för den svenska arbetsmarknadspolitikerna har under efterkrigstiden varit, full sysselsättning, hög tillväxt, stabilt penningvärde men även fördelning av välfärden och regional balans.

Arbetslöshetsfrågan har kommit att i allt större utsträckning handla om yrkesutbildning och kursverksamhet, medan ingrepp i arbetsrättslig lagstiftning och förändringar av socialpolitiken har syftat till att öka intresset för arbete bland de som lever på offentliga transfereringar och arbetslöshetsunderstöd. I samband med kvinnors inträde på arbetsmarknaden har också krav angående likabehandling på arbetsmarknaden ökat. Jämställdhetsaspekten fick först på 70-talet återverkningar i form av vissa regionalpolitiska stödformer, framförallt lokaliseringstödet och utbildningstödet. På 70-talet ålades också arbetsgivarna större ansvar för sina anställda, genom lagar om anställningsskydd och anställningsfrämjande åtgärder (Aspling, 1992).

Dagens debatt om arbetslöshetsförsäkringen präglas av 1990-talets höga arbetslöshet. Socialdemokraterna vill skapa en tryggare A-kassa genom att än mer hävda inkomstbortfallsprincipen, de vill också höja taket för arbetslöshetsförsäkringen (www.socialdemokraterna.se).

Oppositionspartiet Moderaterna vill införa stramare bidrag för dem som inte arbetar, och de vill också se en rad bidragssystem reformerade för att stärka arbetslinjen. Moderaterna förordar också förslag om en nedtrappning av a-kassan, de tror att en stramare arbetslöshetsförsäkring bidrar till att sänka den långsiktiga arbetslösheten (www.moderat.se).

4 Transfereringar under 1990-talet

Den svenska arbetsmarknaden förändras påtagligt under 1990-talet. Mellan år 1990–1994 sjunker sysselsättningen med cirka 12 % (SCB, 2004). Fler avsteg från turordningsreglerna godkänns samtidigt som fler förtidspensioneras. Studieandelen hos vuxna ökar liksom arbetslösheten. En bidragande orsak till en ökad andel studerande i slutet av decenniet är initieringen av Kunskapslyftet år 1997 som syftar till att förstärka konkurrenskraften hos de arbetslösa vuxna individerna genom utbildning. Sjukskrivningarna tycks samvariera med det förändrade konjunkturläget, vid goda tider och låg arbetslöshet ökar sjukskrivningarna och när lågkonjunktur råder minskar sjukskrivningarna i takt med ökad arbetslöshet. Sjukersättningsnivåerna ändras flera gånger under 1990-talet med olika grader av generositet. År 1990 är ersättningsnivån särskilt hög, för att nästkommande år reduceras (SCB, 2003b).

Här redovisas långa tidsserier (1990–1999) för olika individers inkomst från arbete och transfereringar. Syftet är att beskriva samspelet mellan arbete och transfereringar för olika åldersgrupper och hur deras försörjning utvecklas med olika situationer som utgångspunkt. Finns det typiska mönster i sekvenser av bidrag och arbetsinkomst under en längre tidsperiod? Har till exempel en individ som har haft sjuk- eller arbetslöshetsersättning – år 1990 eller alla år mellan 1990 och 1994 – en annorlunda försörjning även under resten av 1990-talet?

4.1 Gruppering och bearbetning av data

Undersökningsgruppen utgör 10 % av alla 16–65 åringar åren 1990–1999. Inkomsterna från arbete och transfereringar är omräknade till prisnivån år 2000. Endast individer med uppgifter för hela tioårsperioden används. Då återstår 450 531 individer (208 437 individer är bortselektade)². Det finns personer som inte har någon av de studerade transfereringarna under tioårsperioden, men ändå är med i materialet (värdet 0 på alla variabler) något som man bör ha i åtanke (dessa är 43 645 individer, eller 9,7 % av hela studiegruppen).

4.1.1 Gruppering

Varje individ har en unik kombination av inkomster från både arbete och transfereringar. Det är svårt att ge en överskådlig bild av dessa individvariationer varför resultatet grupperas i tre åldersgrupper, stadier i livet, som ger olika förutsättningar på arbetsmarknaden.

Den första gruppen innehåller individer som är 20–24 år gamla år 1990. Denna grupp innehåller individer som kan förväntas vara på väg in i arbetslivet och oftast ännu inte skaffat barn men som under tioårsperioden blir mer etablerade på arbetsmarknaden. Dessa 57 416 individer kallas *debutanter*.

² Individer som inte finns med är exempelvis in- och utvandrare under perioden. Beskrivningarna är således genom bortselekteringen inte representativ för alla personer i arbetskraften ett visst år. Endast personer med uppgifter för hela tioårsperioden är medtagna.

Den andra gruppen är i åldern 34–40 år 1990. Dessa individer kan förväntas börja bli etablerade på arbetsmarknaden. De har i många fall barn som fortfarande bor hemma i början av tioårsperioden för att i slutet av undersökningen vara utflyttade. Dessa 78 990 individer kallas för *etablerade*.

Den tredje gruppen utgörs av 58 894 individer som är mellan 50–56 år gamla år 1990. Dessa individer har ofta nått så högt de kan i karriären, för att i slutet av undersökningsperioden vara på väg ut från arbetslivet på grund av ålder. Om de har barn, så är de antagligen utflyttade från hemmet. Här kallas dessa för *rutinerade*.

I denna gruppering är inte hela populationen representerad. Individer som år 1990 är mellan 16 och 19 år, 25–29 år, 41–49 år och 57–65 år är inte med i resultatet vilket gör att andelarna av varje studerad grupp summerat inte utgör 100 % av alla 16–65 åringar. Stora variationer kan givetvis förekomma inom grupperna när det gäller inkomst från både arbete och transfereringar.

Det finns tre aspekter att ta hänsyn till gällande utvecklingen av bland annat inkomster för olika åldersgrupper (Barnekow, 2002). För det första spelar *ålderseffekten* in på inkomstutvecklingen eftersom individers beteende förändras beroende på hur gammal individen är. En individ närmare 65 års ålder har exempelvis en större andel pension än en 20-åring samtidigt som andelen föräldraledighet är mindre för äldre individer än yngre. Den andra aspekten är *kohorteffekten* som betyder att olika typer av beteenden i olika grupper inte nödvändigtvis är orsakade av skillnader i ålder, utan istället beror på att individerna är födda vid olika tidpunkter med specifika förutsättningar för gruppen. Ett exempel på detta kan vara tillgången på arbete när individerna ska ut på arbetsmarknaden. Om det då är hög arbetslöshet (för att exempelvis kohorten är ovanligt stor) riskerar yngre individer få en annan inkomstutveckling än äldre som gjort sitt inträde på arbetsmarknaden vid bättre förutsättningar. Den tredje effekten är sådant som är direkt kopplat till själva *tidpunkten* (exempelvis ersättningsnivå och konjunktur).

4.1.2 Transfereringsfördelning

Antalet transfereringar uträknas som sammanlagt antal förekomster under tioårsperioden inom populationen (exempelvis om ålderspension är större än 0 sek år 1990, uppstår en förekomst). Det görs för att åskådliggöra fördelningen av det antal transfereringar populationen har exklusive arbetsinkomst under tioårsperioden.

4.1.3 Inkomstutveckling

Två olika tidsintervall används för att åskådliggöra om den fortsatta inkomstutvecklingen är annorlunda för individer med olika långt tidigare nyttjande av en viss transferering. De olika transfereringar som används till detta är:

- Förekomst av sjukersättning år 1990 respektive alla år 1990–1994.
- Förekomst av arbetslöshetsersättning respektive arbetsmarknadspolitiskt stöd år 1990 och alla år 1990–1994.
- Ytterligare en variabel, förtidspension, används i framställningen. Förutsättningen för denna är att individerna ska mer än 1 sek i förtidspension år 1999.

Tabell 1 Debutanternas, etablerades och rutinerades andel (%) av respektive åldersgrupp som är sjuk 1990 eller 1990–1994, utan arbete 1990 eller 1990–1994 eller förtidspensionär år 1999.

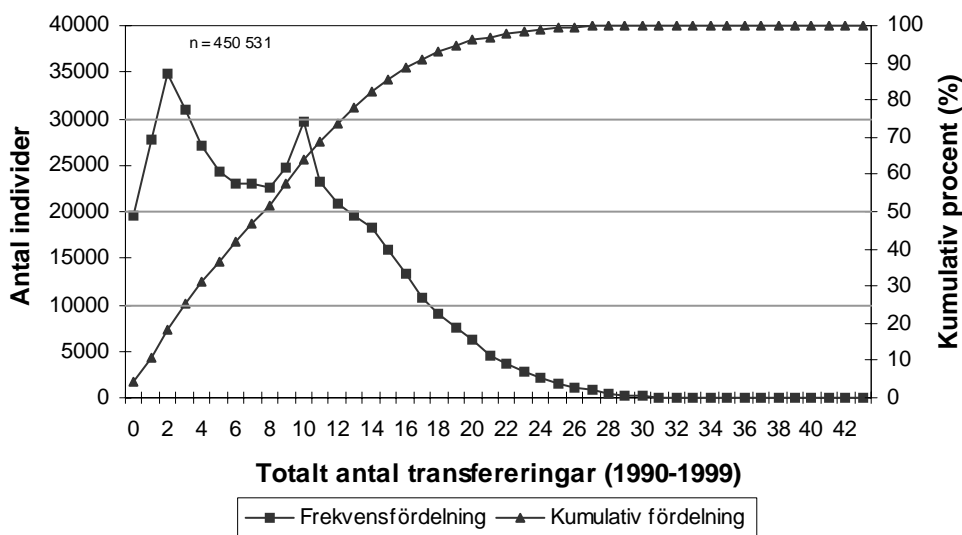
	Debutanter	Etablerade	Rutinerade
Sjuk år 1990	70	69	62
Sjuk alla år 1990–1994	5	13	4
Utan arbete år 1990	14	7	3
Utan arbete år 1990–1994	5	2	1
Förtidspension år 1999	2	7	24

Inkomsten för alla individer ur varje åldersgrupp med respektive förutsättning beräknas och används i framställningen. Arbetslöshetsersättning och arbetsmarknadspolitiskt stöd har summerats för respektive år och utgör variabeln ”Utan arbete”. Eftersom syftet är att studera transfereringarna, redovisas arbetsinkomsten separat.

4.2 Antal transfereringar per person

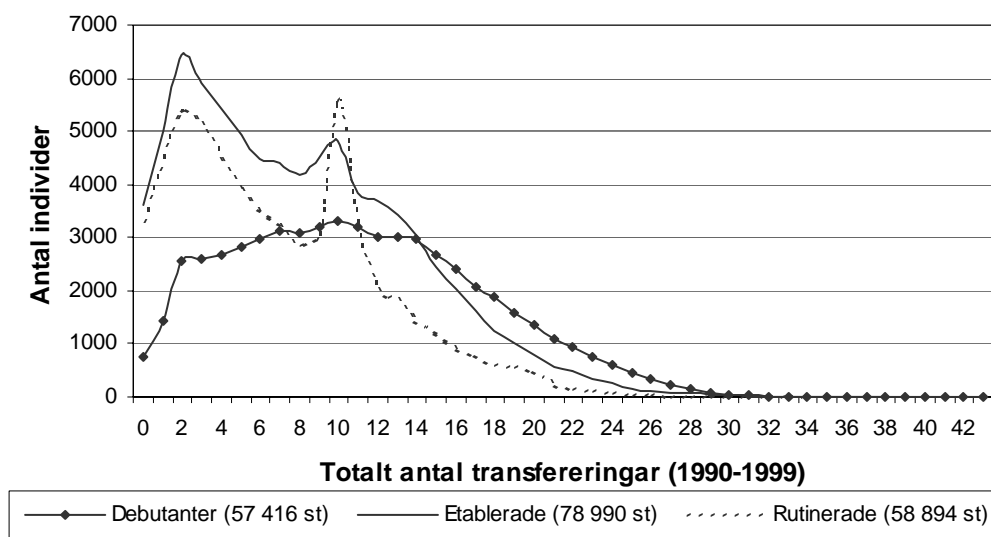
Fördelningen av det sammanlagda antalet transfereringar 1990–1999 har två stycken toppar vid antalet två respektive tio på hela tioårsperioden (Figur 1), medianvärdet är åtta. Det kan förklaras av att det helt enkelt inte är vanligt att ha fler än två transfereringar under perioden (tillfällig sjukdom eller föräldraledighet etc.). Toppen vid tio förklaras av det ökande antalet pensioner som de båda äldre åldersgrupperna får i slutet av årtiondet (se vidare punkt 3.4 nedan). De har arbetsinkomst, men även en viss andel pension som inkomstkälla alla tio år. Efter tio stycken transfereringar minskar antalet successivt för varje förekomst och 96 % av populationen har färre än 20 transfereringar under perioden.

Figur 1 Fördelning av 16–65 åringarnas totala antal transfereringar per individ samt den kumulativa fördelningen (%) av transfereringsförekomster för alla år 1990–1999 tillsammans. Kvartilerna är markerade.

Vissa skillnader finns mellan åldersgrupperna (Figur 2). Hos debutanterna återfinns populationens högsta värde (en individ med 43 stycken transfereringar på 10 år). Jämfört med hela populationen har dessa en mer utdragen frekvensfördelning av antal transfereringar utan de båda topparna, men samtidigt är det färre individer i denna grupp som inte har några transfereringar alls under tioårsperioden. Detta kan vara en följd av en större andel personer med studiestöd och föräldrapenning, men även tider av arbetslöshet efter avslutad utbildning. De etablerade är den största av grupperna och liknar/styr hela populationens fördelning med två toppar, detta kan förklaras med en ökad förekomst av både pensioner i slutet av perioden och förekomster av föräldraledighet i något/några år. De rutinerade följer ett liknande mönster som de etablerade (en ännu större förekomst av de båda typerna av pension förekommer vid det här laget) med den skillnaden att det finns en kraftig svacka mellan två och tio transfereringar och att antalet, efter maxvärdet tio, sedan sjunker kraftigt.

Figur 2 Jämförelse av de tre åldersgruppernas totala antal transfereringar per person för alla år 1990–1999 tillsammans.

4.3 Utveckling av inkomster

Här visas olika inkomster från arbete och av transfereringar och arbete tillsammans på individnivå och åldersvis.

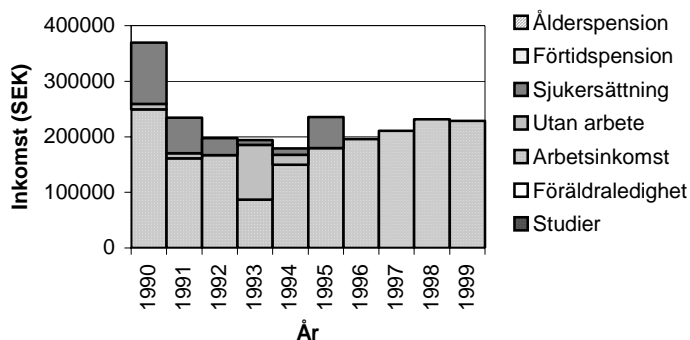
4.3.1 Inkomster på individnivå

Alla individer har sin unika form av inkomstmönster från arbete och transfereringar. Inom exempelvis gruppen av rutinerade som har sjukersättning alla år mellan 1990–1994 finns olika typer av inkomstmönster med skiljda utvecklingar.³ Inga personer har likadana sekvenser och därför är det nödvändigt att använda medelvärden.

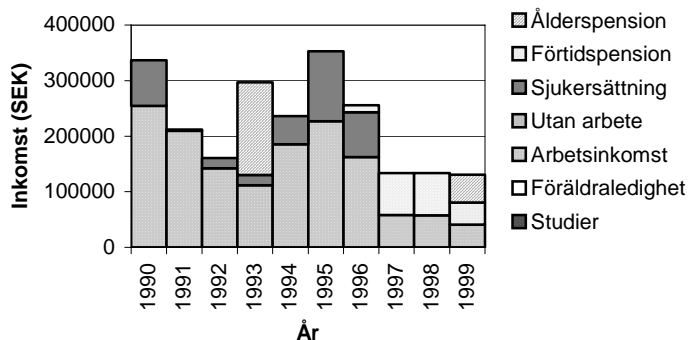
³ För att inte lämna ut individuppgifter har biografierna förvanskats på någon eller några punkter.

Figur 3 och 4 visar två personer som år 1990 är 50 år gamla. De har båda valts ut efter kriteriet: Individ med förekomst av sjukpenning alla år 1990–1994. De båda inleder perioden med ungefär samma förutsättningar, de har en dominerande andel arbetsinkomst och viss del sjukersättning. Efter de inledande åren får personen i figur 3 sin inkomst huvudsakligen från arbete medan personen i figur 4 får en kraftigt minskad andel inkomst från arbete, och istället båda förtidspension och ålderspension.

Figur 3 Inkomster (SEK) hos en 50-åring år 1990 med förekomst av sjukersättning alla år mellan 1990–1994.

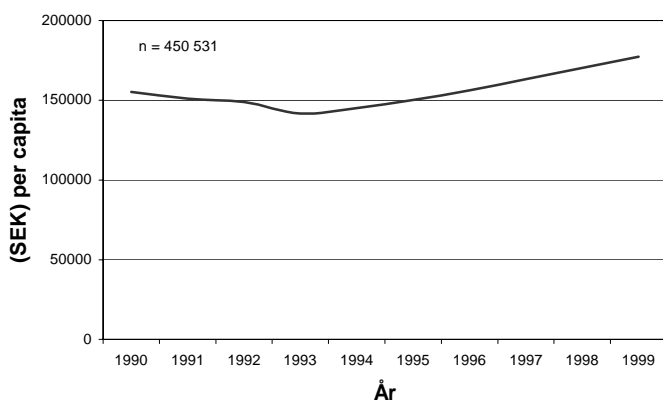
Figur 4 Inkomster (SEK) hos en 50-åring år 1990 med förekomst av sjukersättning alla år mellan 1990–1994

4.3.2 Arbetsinkomst och total inkomst

Alla 16–65 åringars arbetsinkomstutveckling (Figur 5) följer 1990-talets ekonomiska utveckling. Den ekonomiska nedgången i början av decenniet gör att medelinkomsterna minskar för att efter år 1993 stadigt öka resten av 1990-talet.

Figur 5 Trend för alla 16–65 åringars arbetsinkomst per capita mellan åren 1990 och 1999.

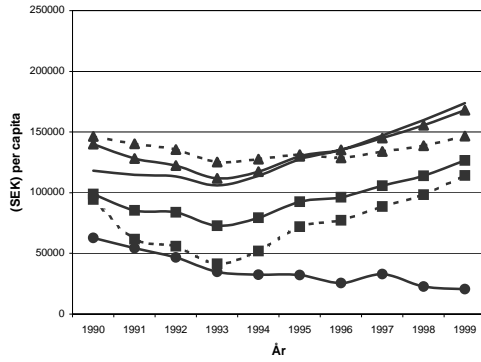

Arbetsinkomsterna (Figur 6) för både debutanter och etablerade följer en liknande utveckling, även om de etablerades medelinkomster är högre. Det är tydligt att unga individer som av någon anledning inte enbart haft arbetsinkomst inte ”förlo-rar” speciellt mycket på detta inkomstmässigt, även om individer utan arbete halkar något efter genomsnittet. På tio år har inkomstskillnaderna jämnat ut sig och är små jämfört med andra åldersgrupper. Det är till och med så att individer med sjukpen-ning har högre medelinkomster än debutanterna som helhet. Även om de etablera-des inkomster närmar sig varandra år 1999, så är skillnaderna inom åldersgruppen ändå mer påtaglig än för de båda andra åldersgrupperna. Speciellt är skillnaden mellan de utan arbete och de med sjukersättning större hos de etablerade än bland övriga grupper. De rutinerade individernas arbetsinkomstskillnader jämnas inte ut speciellt mycket över tiden och speciellt de med förekomst 1990–1994 utmärker sig genom att arbetsinkomsten minskar kraftigt efter år 1994. Däremot är dessa individers totala inkomst väldigt harmoniserad utan några större interna skillnader.

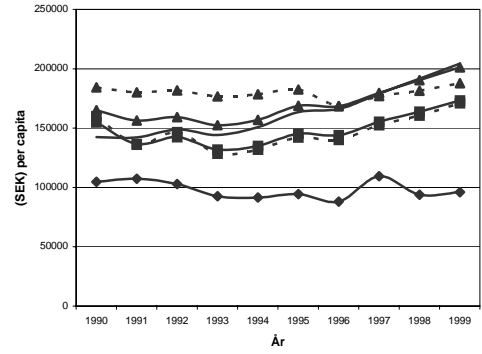
För alla tre åldersgrupperna är förtidspensionärer den grupp som har lägst arbetsin-komst (Figur 6), men förtidspensionen som inkomstkälla kompenserar detta till en viss grad vilket visas i figuren med total inkomst där förtidspensionärerna har samma inkomstnivå som de andra grupperna. De bägge yngre grupperna av för-tidspensionärer har en viss inkomstökning år 1997, speciellt de yngre där den totala inkomsten för första gången sedan år 1992 är över 10 000 kr för att sedan året efter gå under den nivån igen. De rutinerade som är förtidspensionär år 1999 utmärker sig genom att de dels inte har den lägsta arbetsinkomsten och definitivt inte har den lägsta totala inkomsten inom åldersgruppen. Inkomsterna når högre nivåer än ge-nomsnittet för hela åldersgruppen samt högre än för individerna utan arbete. För dessa individer kompenseras inkomsterna särskilt mycket av transfereringarna.

Figur 6 De olika åldersgruppernas inkomst (SEK) från arbete respektive arbete och transferingar tillsammans (totalt) för perioden 1990–1999.

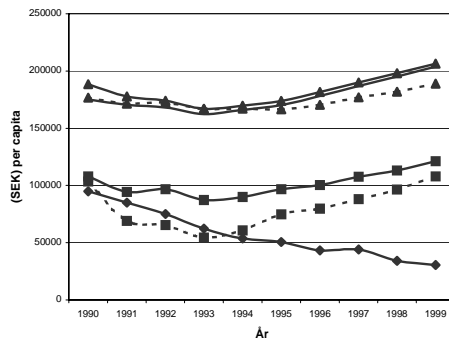
Arbetsinkomst (SEK) per capita för debutanter (1990–1999)

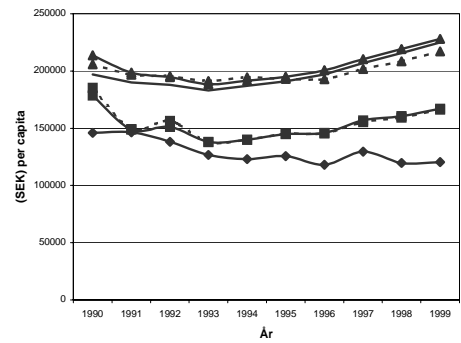
Total inkomst (SEK) per capita för debutanter (1990–1999)

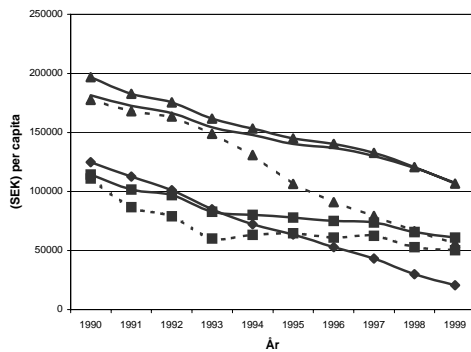
Arbetsinkomst (SEK) per capita för etablerade (1990–1999)

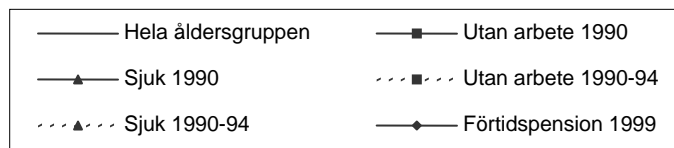
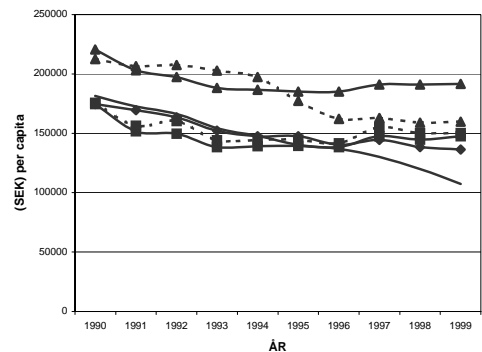
Total inkomst (SEK) per capita för etablerade (1990–1999)

Arbetsinkomst (SEK) per capita för rutinerade (1990–1999)

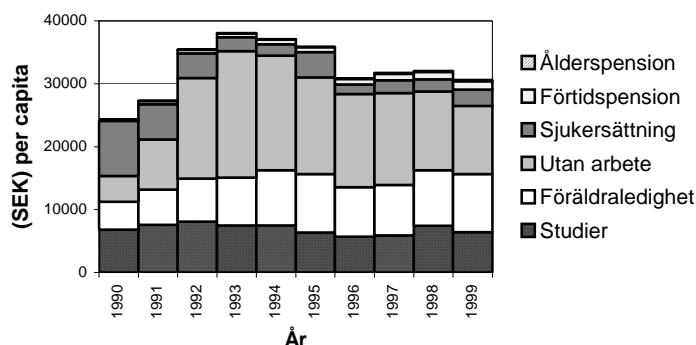
Total inkomst (SEK) per capita för rutinerade (1990–1999)

4.4 Inkomst från transfereringar

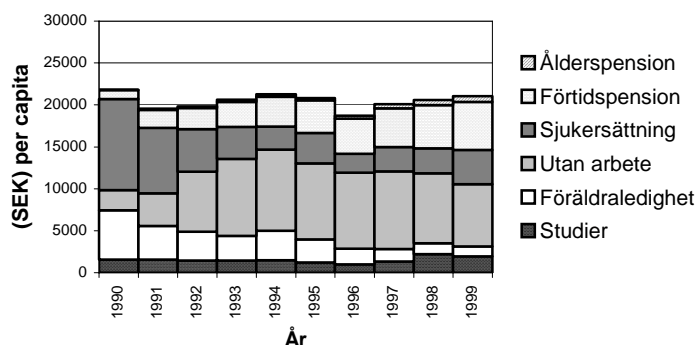
Debutanterna, som under tioårsperioden åldras från drygt 20 till drygt 30 års ålder, har relativt stabila ersättningsnivåer från transfereringar (Figur 7). Det är bara debutanternas arbetslöshet som ökar i samband med lågkonjunkturen år 1993 och sedan är relativt hög resten av perioden. Sjukersättningsnivån avtar något under hela perioden. Slutet på decenniet kännetecknas av att fler unga börjar studera i kunskapslyftet till följd av den höga arbetslösheten efter en viss nedgång sedan år 1993 (SCB, 2003c).

Figur 7 Alla debutanternas medelinkomst (SEK) från transfereringar (1990–1999).

De etablerade (individer som åldras från drygt 30 år till som mest 49 år under tioårsperioden) utgör 18 % av individerna i undersökningen. Generellt sett har dessa individer lägre inkomster från transfereringar än debutanterna och det är inte enbart den minskade andelen studier och föräldrapenning som spelar in, även arbetslösheten är lägre (Figur 8). Samtidigt är någon form av pension vanligare (speciellt förtid). På grund av åldern minskar föräldrapenningen under perioden, men en ökning förekommer år 1994, som kan ses som sista chansen för dessa att få barn (de är då mellan 39 och 45 år). Även en förbättrad konjunktur efter krisåret 1993 bidrar till ökad fertilitet (SCB, 2001a).

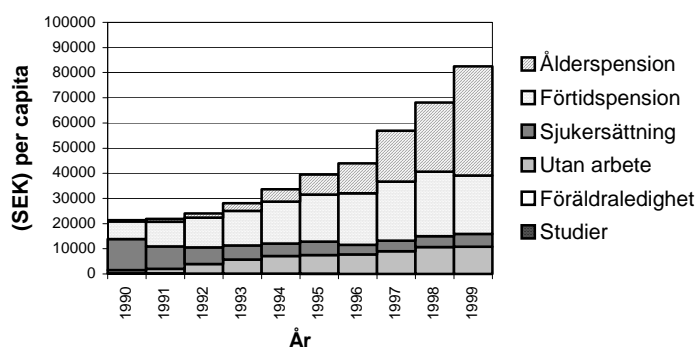
Figur 8 Alla etablerades medelinkomst (SEK) från transfereringar (1990–1999).

De rutinerade (som under tidsperioden närmar sig pension) utgör 13 % av alla 16–65 åringar. Bland dessa individer är det pensioner som upptar den största inkomstposten från transfereringar (Figur 9). De ökar kraftigt mot slutet av perioden. Sjukersättningen sjunker stadigt under hela perioden, samtidigt som den generella

arbetslöshetsersättningen ökar med tiden, vilket är vanligt för individer äldre än 55 år. Dessa individer brukar inte vara lika känsliga för konjunktursvängningar som yngre individer (SCB, 2004), men allt fler av de rutinerade är arbetslösa innan pensionen vid 65 års ålder. En anledning till detta är rationaliseringarna på arbetsmarknaden i början av 1990-talet som leder till ökad andel förtidspension bland äldre individer (SCB, 2001b).

Figur 9 Alla rutinerades medelinkomst (SEK) från transfereringar (1990–1999).

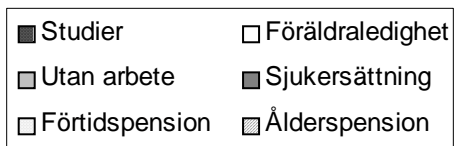
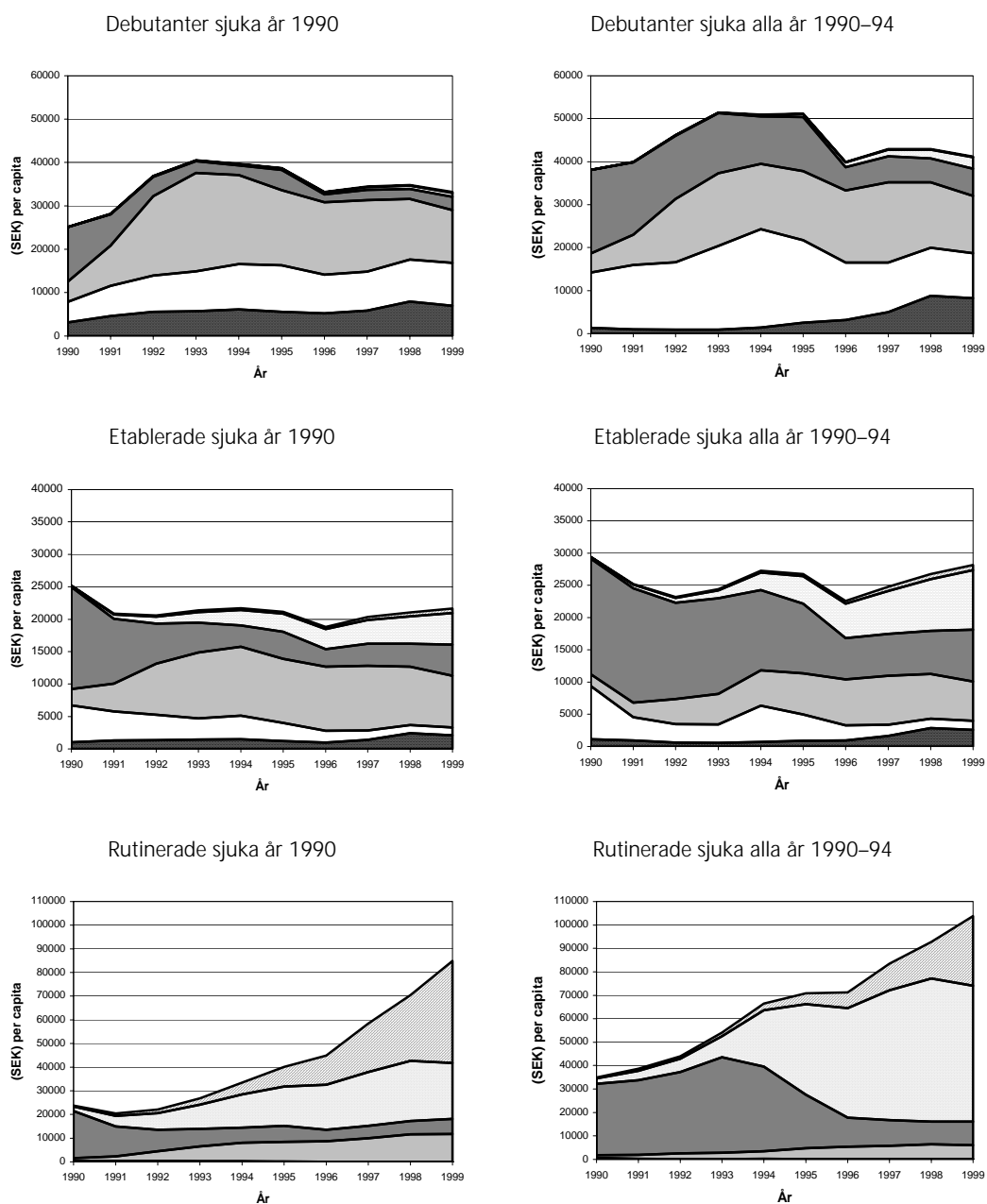
4.4.1 Sjukersättning

Alla grupper har höga ersättningsnivåer av sjukpeng år 1990 på grund av den generösa ersättningen det året (mellan 95 och 100 % och inga karensdagar). Efterföljande år minskar ersättningarna i samband med lågkonjunkturen och skärpta ersättningsregler.

De olika åldersgrupperna med sjukersättning (Figur 10) år 1990 skiljer sig inte inkomstmässigt från varandra. Inte heller det relativa antalet sjuka i respektive grupp fördelar sig olika mellan de tre. Istället är det de individer som är sjuka alla åren 1990–1994 vars inkomstutveckling i jämförelse påverkas av de inledande åren med förekomst av sjukersättning. De etablerade har relativt störst andel (13 %) med sjukpenning 1990–1994, bland de andra två grupperna har betydligt färre individer sjukersättning alla fem år (5 respektive 4 % för debutanter respektive rutinerade). Den rutinerade gruppen utmärker sig genom att arbetsinkomsten sjunker kraftigt, samtidigt som andelen förtidspension dominerar transfereringsinkomsten efter sjukåren. En viss del förtidspension förekommer även hos de yngre åldersgrupperna, men den är relativt obetydlig. Istället är det andelen studier (ökar stadigt efter år 1994) och föräldraledighet (en topp år 1994) som utgör en stor inkomstkälla. Detta kan ses som naturligt eftersom de yngre i större utsträckning kan vara benägna att inleda Kunskapslyftet och att de även är i fertil ålder. Om en individ i slutet av arbetslivet är sjuk alla år mellan 1990–1994 betyder det att de har mycket svårare att återvända till arbetslivet jämfört med de båda yngre grupperna då en tids frånvaro inte är lika avgörande, speciellt bland debutanterna. Det är inte säkert att en individ som har sjukersättning år 1990 fortsätter att vara sjuk, däremot ökar sannolikheten i takt med fler år av sjukersättningsförekomst. En bidragande orsak till sjukersättningsminskningen efter år 1990 är också att sjukersättningsnivåernas generositet sjunker samt oviljan till sjukfrånvaro i svåra ekonomiska tider.⁴

⁴ Till detta kommer att uppgifter om personer med endast sjukpenning under flera år delvis saknas.

Figur 10 Individer med sjukersättning år 1990 respektive alla år 1990–1994 i olika åldrar och deras respektive utveckling av inkomster (SEK) från enbart transferingar (år 1990–1999).

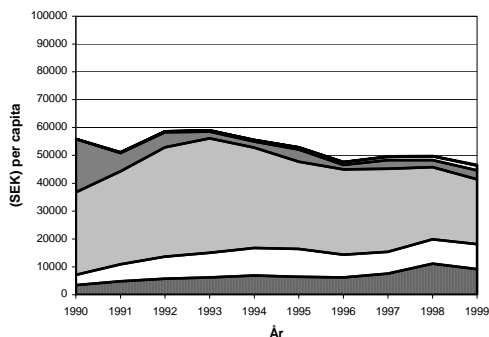

4.4.2 Utan arbete

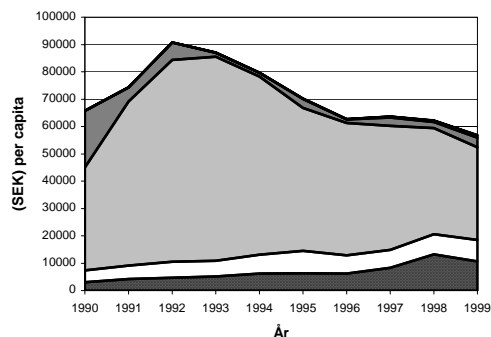
Den unga delen av arbetskraften drabbas särskilt hårt av konjunkturedgången med arbetslöshet som följd, speciellt de individer som inte har universitetsutbildning har svårt att komma in på arbetsmarknaden (SCB, 1999). Den relativa sysselsättningen bland 20–24 åringar sjunker under lågkonjunkturen mer än dubbelt så mycket än hela arbetskraftens relativa sysselsättningstal (SCB 2003c). 14 % av dem är utan arbete år 1990 och 5 % alla år mellan 1990–1994. Etablerade och rutinerade har en betydligt mindre andel individer utan arbete år 1990 (7 % respektive 3 %). Det generella mönstret för alla tre åldersgrupperna utan arbete (Figur 11) är att de riskerar att fortsätta ha förekomster av arbetslöshet även i framtiden. Detta är speciellt tydligt bland de utan arbete alla år 1990–1994 där fortsatt höga nivåer är vanliga. Det är däremot en klart mindre andel av respektive åldersgrupp som har förekomst av arbetslöshet dessa fem år (vilket visas i Tabell 1). Debutanterna har störst andel både i relativa och absoluta tal och antalet utan arbete i fem år minskar successivt för de äldre åldersgrupperna. Både debutanterna och de etablerade har mindre ersättningsnivåer i slutet av årtiondet och en ökad andel arbetsinkomst. De har med andra ord i högre grad återinträtt på arbetsmarknaden. Arbetslöshet är inte speciellt vanligt bland den äldsta gruppen på arbetsmarknaden i början av perioden, det är som nämndes tidigare (punkt 3.4) vanligare åren precis innan pensionsåldern. Istället för att nivåerna minskar kraftigt efter år 1993 som hos de yngre, fortsätter de rutinerade att ha höga nivåer. De fortsätter med andra ord att vara utan arbete. Samtidigt är det en betydligt mindre del än genomsnittet för åldersgruppen som får någon typ av pension.

Figur 11 Individuer utan arbete år 1990 och 1990-1994 i olika åldrar och deras respektive utveckling av inkomster (SEK) från enbart transfereringar (år 1990-1999).

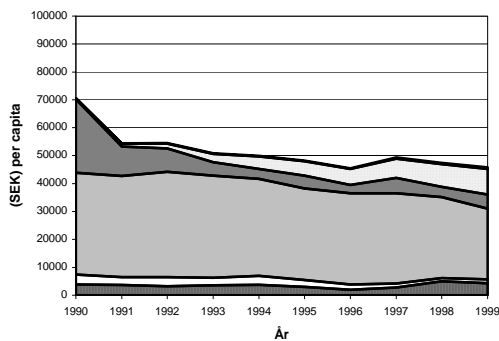
Debutanter utan arbete år 1990

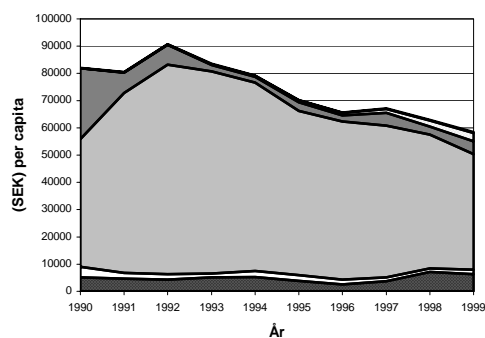
Debutanter utan arbete alla år 1990-94

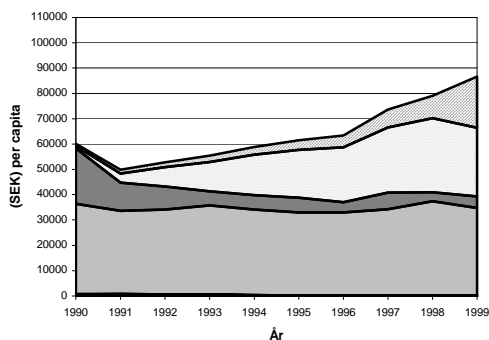
Etablerade utan arbete år 1990

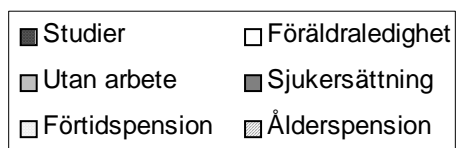
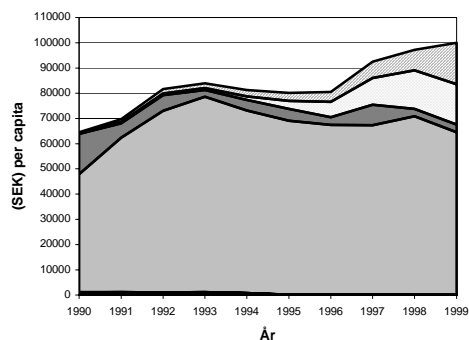
Etablerade utan arbete alla år 1990-94

Rutinerade utan arbete år 1990

Rutinerade utan arbete alla år 1990-94

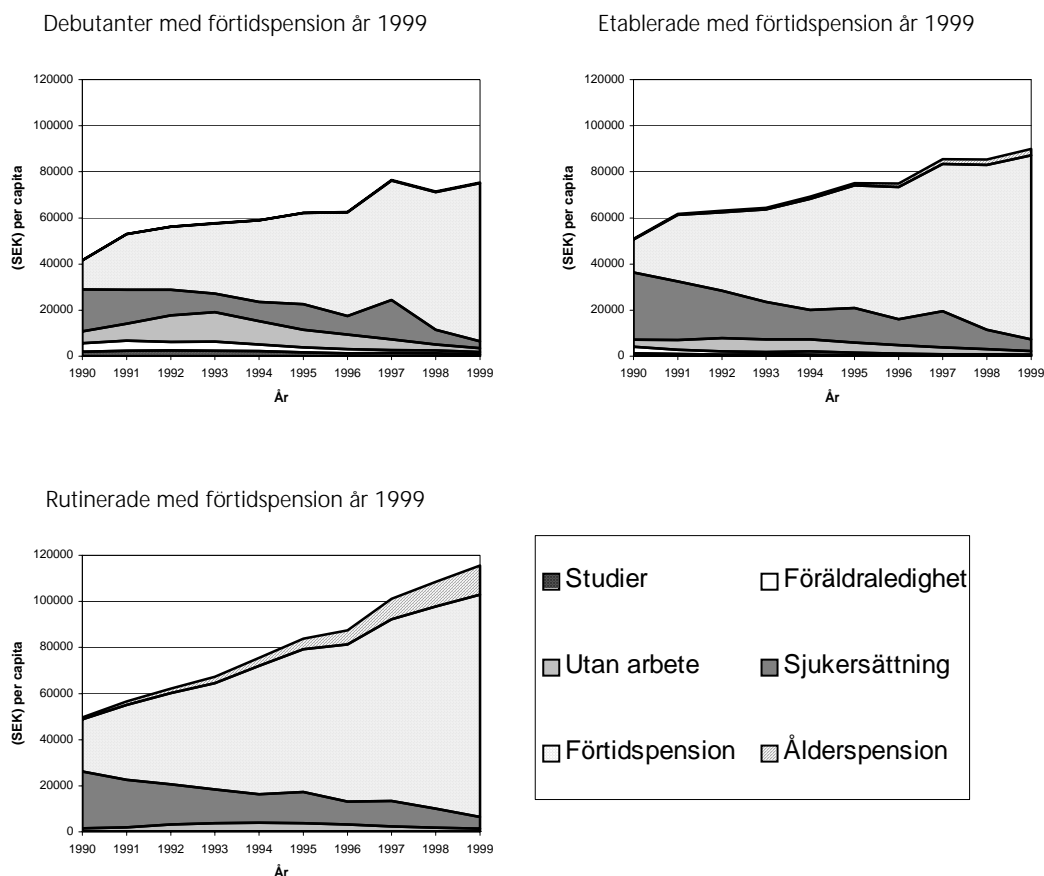

4.4.3 Förtidspension

Under 1990-talet blir förtidspension vanligare och som visas i föregående figurer är det år 1993 och 1994 som graden av förtidspension förekommer allt oftare bland etablerade och rutinerade. Detta beror dels på arbetsmarknadens rationalisering, men även ökat fokus på rehabilitering av sjuka (SCB, 2003a).

Förtidspensionärerna år 1999 är den grupp som har den högsta enskilda inkomsten från en transferering (Figur 12). De har även lägst arbetsinkomst. Förtidspensionärerna ur de bägge yngre åldersgrupperna är inte många relativt sett (2 % bland debutanterna och 7 % bland de etablerade), och har troligen en åkomma som gör att de inte kan återvända till arbetskraften igen. Sjukersättningen har hos de båda yngre grupperna större betydelse för förekomsten av förtidspensionen till skillnad från de äldsta individerna där bakgrunden till förtidspension kan vara både sjukdom och arbetsmarknadsrationaliseringar. Debutanterna med förtidspension har ungefär samma nivåer i sjukersättning som övriga debutanter, med skillnaden i effekterna av förändringarna i ersättningsnivåer (lägre summor år 1996 och förlängning av tiden år 1997, se rapporten *Tid för arbete?*, Bilaga 1). Ökningen år 1997 förklaras delvis med förlängningen i sjuklöneperiod detta år, men även i ökningen av arbetsinkomst år 1997 som förekommer för denna grupp eftersom sjukersättningen är relaterad till arbetsinkomsten. Även de etablerades sjukersättningar fluktuerar men ökningen år 1997 är inte lika tydlig som för debutanterna. Bland den äldsta gruppen är fluktuationen inte lika påtaglig som för de båda yngre.

Figur 12 Medelinkomst i kronor (år 1990–1999) från transfereringar bland förtidspensionärer år 1999.

4.5 Sammanfattande slutsatser

Det är främst yngre individer som har fler förekomster av transfereringar, vilket kan bero på att de i samband med lågkonjunkturen får svårare att ta sig in på arbetsmarknaden. De yngre har också en större andel studier och föräldraledighet än vad de båda äldre grupperna har. Inkomster från en transferering tenderar att öka sannolikheten för andra transfereringar, särskilt gäller detta bland grupper som unga och ensamstående föräldrar. För de äldre personerna är sannolikheten för att de studerar eller är föräldralediga lägre. Detta leder till att de inte har lika många transfereringar som den yngsta gruppen även om det är allt vanligare för de äldre att ha någon typ av pension i slutet av undersökningsperioden (något som leder till att de i större utsträckning har tio transfereringar, en per år). De har även i de flesta fall redan kommit in i arbetslivet och blir därmed inte lika hårt drabbade av arbetslöshet och eventuella inkomstbortfall.

För äldre individer spelar antalet år med samma typ av transferering roll för den fortsatta inkomstutvecklingen. Detta är särskilt tydligt gällande sjukersättning då förekomst år 1990 inte behöver ha en negativ inverkan på utvecklingen av arbetsinkomsten, men om sjukersättning förekommer 1990–1994 observeras ett tydligt mönster som innebär att direkt efter sjukåren kommer inkomsten att bestå av främst förtidspension men även ålderspension. Detta gäller särskilt inom den rutinerade gruppen. Det är även tydligt hur en lång tid av sjukersättning påverkar arbetsin-

komsten hos de rutinerade genom att dessa individers arbetsinkomst kraftigt sjunker i slutet av perioden och som redan nämnts övergår till pension. Detta mönster gäller inte debutanterna för vilka en tids sjukdom inte på samma sätt inverkar på den fortsatta inkomstutvecklingen. Snarare tenderar de olika debutanternas inkomster att närma sig varandra mot slutet (undantaget de få förtidspensionärerna i denna ålder).

Om en individ är utan arbete fortsätter den troligen att vara utan arbete. Detta gäller alla åldersgrupper, främst de båda äldre grupperna. Det blir helt enkelt svårare att få arbete igen för de äldre personerna och en tid utan arbete i de högre åldrarna gör att individerna hamnar efter inkomstmässigt i jämförelse med åldersgruppens medelinkomst. Detta är särskilt tydligt bland de etablerade. I slutet av perioden närmar sig debutanterna utan arbete (kort tid – 1990 och lång tid – 1990–1994) de övriga debutanternas inkomster, och har då nästan kommit ikapp dem inkomstmässigt. En tid utan arbete i ung ålder (20–24 år) är därmed inte ett akut problem för den fortsatta inkomstutvecklingen, dessa personer kommer ändå med tiden att närma sig åldersgruppens genomsnittsinkomster. Inkomsterna bland dem utan arbete både år 1990 och 1990–1994 följer varandra inom alla grupper. Detta betyder att det inte spelar någon egentlig roll om tiden utan arbete var lång eller kort för denna åldersgrupp, utan enbart förekomst av tid utan arbete inverkar i detta fall negativt på framtida inkomster.

Ett annat mönster är att de båda yngre åldersgrupperna i större utsträckning börjar studera i slutet av årtiondet oavsett om de är utan arbete eller är sjuka i början av 1990-talet.

Sett till alla inkomster (från både arbete och transfereringar) och fördelning av antal transfereringar, följer den yngsta och äldsta gruppen helt olika utvecklingar. Debutanternas inkomstutveckling ökar och de har större antal transfereringar. Den äldsta gruppen har däremot en negativ inkomstutveckling och få individer har fler än tio transfereringar under perioden. Det är främst pensioner som kompenserar för den minskade arbetsinkomsten. Den etablerade gruppen är en mittgrupp inte bara till åldern utan även med avseende på inkomster och antal transfereringar. Deras inkomster ökar under perioden och de har också en topp vid tio transfereringar (likt den rutinerade gruppen). Däremot är det fler personer bland de etablerade som har fler än tio transfereringar än bland de rutinerade. Det mönster som finns för respektive åldersgrupps inkomster är helt undantaget förtidspensionärerna, vilka alla har en stagnerad eller negativ inkomstutveckling.

Åldern verkar inte spela någon roll för benägenheten att ha sjukfrånvaro. Det är bara de etablerade med sjukpenning 1990–1994 som utgör en relativt större andel av sin åldersgrupp än andelen med sjukpenning 1990–1994 i övriga åldersgrupper. För individerna utan arbete verkar åldern spela en viktigare roll. Andelen utan arbete (främst år 1990 men även 1990–1994) är stor hos debutanterna och minskar med högre ålder. Även bland förtidspensionärerna varierar antalet personer i de tre åldersgrupperna. Andelen är störst bland de rutinerade och minst bland debutanterna.

5 Arbetsinkomsters och transfereringars drivkrafter

En central fråga i studien är vilka faktorer som påverkar mängden utfört arbete i samhället och hur detta samspelar med olika transfereringar. I detta avsnitt analyseras frågan med hjälp av multivariatanalys som baseras på individdata från perioden 1991 till 1999.⁵

5.1 Förklaringsvariabler i analysen

Tabell 2 presenterar de förklaringsvariabler som förekommer i de följande analyserna. De första sju variablerna i tabellen (*Ålderspensionsnivå – Studiebidragsnivå*) är policyvariabler som är konstruerade för att kunna göra experiment med förändringar i transfereringssystemen. Den grundläggande frågan är hur benägenheten att vara i någon av transfereringarna påverkas med förändrade ersättningsbelopp. Policyvariablerna är beräknade så att de avspeglar hur mycket inkomst från arbete och sju transfereringar individen skulle ha haft om han/hon huvudsakligen varit i någon av transfereringarna.⁶ Med hjälp av policyvariablerna kan effekterna av variationer i ersättningsbelopp på benägenheten att få en viss transferering undersökas.

Efter de sju policyvariablerna följer åtta inkomstvariabler (arbetsinkomst och sju transfereringar) som anger hur mycket inkomster som intjänades från respektive källa under föregående år. Dessa variabler förväntas kunna ge indikationer på hur vanligt det är med övergångar mellan de olika inkomstslagen. För att ta hänsyn till skillnader mellan individer används ett antal bakgrundsfaktorer som kontrollerar för variation med avseende på kön, ålder, etnicitet och utbildningsnivå. Skillnader mellan arbetsmarknadsregioner tas också hänsyn till genom att exempelvis befolkningsstorlek och ekonomisk tillväxt är med som förklaringsvariabler i analysen.

5.2 Regressionsmodell

Alla personer i Sverige mellan 16 och 64 år har inte arbetsinkomst, men skulle potentiellt kunna vara inkomsttagare. I datamaterialet är andelen observationer med arbetsinkomst 83 %, vilket innebär att övriga saknar arbetsinkomst. Om det som undersöks är hur t.ex. ålder påverkar nivån på arbetsinkomsten kan det vara nödvändigt att ta hänsyn till att åldern eller andra variabler även kan påverka benägenheten att ha en arbetsinkomst.

⁵ Det empiriska material som använts i studien är en databas med personer mellan 16 och 64 år under perioden 1991 och 1999. För att få en genomsnittsbild av 1990-talet baseras skattningarna på ett poolat urval av individer om 1%, vilket motsvarar cirka 60 000 observationer.

⁶ Policyvariablerna är skattade totalinkomster (OLS). Population: alla individer med minst 95% av årsinkomsten från transfereringen i fråga. Modell: Totalinkomst = f(kön, ålder, utbildningsnivå, etnicitet). Utgångspunkten i denna metod är att man kan observera hur mycket mindre inkomst individen skulle få om denne går från arbete till transferering. En tänkbar tolkning blir då att en sänkning av ersättningsnivån borde minska individens benägenhet att hamna i transfereringen. Emellertid finns det en grupp individer som har låg inkomst och med transfereringen skulle få högre inkomst. För denna grupp ger en sänkning av ersättningsnivån inte nödvändigtvis en minskning av benägenheten att hamna i transfereringen. Detta problem kan störa tolkningen av policyvariablernas parameterestimater.

Tabell 2 Sammanställning av variabler som förekommer i analyserna samt definitioner.

Variabel	Definition	Förekommer i ekvation
<i>Ålderspensionsnivå</i>	Anger den av individen uppskattade totalinkomsten (summa inkomst från arbete och de sju transfereringar som ingår i studien) om denne skulle gå i pension (kr)	2a – 2b
<i>Förtidspensionsnivå</i>	Anger den av individen uppskattade totalinkomsten (se definition ovan) om denne skulle gå i förtidspension (kr)	3a – 3b
<i>Arb.ersättningsnivå</i>	Anger den av individen uppskattade totalinkomsten (se definition ovan) om denne blev arbetslös (kr)	4a – 4b
<i>Åtg.ersättningsnivå</i>	Anger den av individen uppskattade totalinkomsten (se definition ovan) om denne blev tilldelad en plats (kr)	5a – 5b
<i>Sjukersättningsnivå</i>	Anger den av individen uppskattade totalinkomsten (se definition ovan) om denne blev sjukskriven (kr)	6a – 6b
<i>Föräldraersättningsnivå</i>	Anger den av individen uppskattade totalinkomsten (se definition ovan) om denne fick vårdnaden om ett barn (kr)	7a – 7b
<i>Studiebidragsnivå</i>	Anger den av individen uppskattade totalinkomsten (se definition ovan) om denne började studera (kr)	8b
<i>Arbetsinkomst_{t-1}</i>	Summa inkomst från kontant bruttolön samt inkomst av rörelse (kr)	1a – 8b
<i>Ålderspension_{t-1}</i>	Summa inkomst från åldersrelaterade pensioner (kr)	1a – 8b
<i>Förtidspension_{t-1}</i>	Summa inkomst från förtidspension/sjukbidrag (kr)	1a – 8b
<i>Sjukpenning_{t-1}</i>	Summa inkomst från sjukpenning (kr)	1a – 8b
<i>Arb.ersättning_{t-1}</i>	Summa inkomst föranledd av arbetslöshet (kr)	1a – 8b
<i>Arb.pol.åtg_{t-1}</i>	Summa inkomst från arbetsmarknadspolitiska åtgärder (kr)	1a – 8b
<i>Föräldraledigh_{t-1}</i>	Summa inkomst från föräldrapenning och tillfällig föräldrapenning för vård av barn (kr)	1a – 8b
<i>Studier_{t-1}</i>	Du mmyvariabel = 1 om inkomst föranledd av studier > 0 kr	1a – 8b
<i>Sumtransf_t</i>	Summa inkomst från sju transfereringar (kr)	1a – 1b
<i>Kön</i>	Du mmyvariabel = 1 om individen är kvinna	1a – 8b
<i>Ålder</i>	Individens ålder	1a – 8b
<i>Ålder²</i>	Individens ålder i kvadrat	1a – 8a
<i>UrsprungN</i>	Du mmyvariabel = 1 om individen är född i ett annat skandinaviskt land	1a – 1b , 3a
<i>UrsprungV</i>	Du mmyvariabel = 1 om individen är född i ett land i den västliga hemisfären (se ländergrupper s.XX)	1a – 1b , 3a
<i>UrsprungÖ</i>	Du mmyvariabel = 1 om individen är född i Ryssland eller något annat land i Östeuropa (se ländergrupper s.XX)	1a – 1b , 3a
<i>UrsprungS</i>	Du mmyvariabel = 1 om individen är född i Afrika, Sydamerika, eller något annat land som inte omfattas av övriga ländergrupper (se s.XX)	1a – 1b , 3a
<i>Gymnasium</i>	Du mmyvariabel = 1 om individens högsta utbildning är 2- eller 3-årigt gymnasium	1a – 8a
<i>Kort högskola</i>	Du mmyvariabel = 1 om individens högsta utbildning är 2-årig högskola	1a – 8a
<i>Lång högskola</i>	Du mmyvariabel = 1 om individens högsta utbildning är minst 3-årig högskola	1a – 8a
<i>BefolkningLA_{log}</i>	Befolkningsstorlek i den arbetsmarknadsregion där individen är skriven, LA-81 (log)	4a, 5a, 6a – 6b
<i>TillväxtLA_{t-2,t-1}</i>	Ekonomisk tillväxt i individens arbetsmarknadsregion (laggad procentuell tillväxt)	1a – 1b
<i>Diffusion</i>	Anger summa inkomster per person i åldern 16 till 64 år i LA-regionen (indexeringen anger vilket inkomstslag det gäller)	1a – 3a, 4a – 8b
<i>λ</i>	Variabel som korrigerar för sampelselektion i skattningen	1b, 2b, 3b, 4b, 5b, 6b, 7b, 8b

Anta att benägenheten att ha en arbetsinkomst minskar med tiden vilket leder till ett större bortfall av observationer för högre åldrar. Detta är i allmänhet inget större problem men om det dessutom finns en benägenhet att inte delta i arbetskraften om lönen skulle ha varit låg (eller hög) så kommer det att bli mer komplicerat att bedöma effekten av ålder på arbetsinkomsten. För de åldrar där benägenheten att arbeta inte är så stor kommer de som ändå arbetar ha en tendens att ha relativt hög inkomst. Om en regressionsmodell skattas utan att hänsyn tas till detta problem kommer skattningen att antyda högre lön för de med högre ålder än vad som verkligen beror på att inkomsten ökar med ålder.

Ett sätt att hantera detta problem är Heckmans (1979) tvåstegsestimator. Med denna metod skattas först en beslutsekvation för benägenheten att vara i tillståndet som i exemplet ovan är om en person ska arbeta eller inte. I ett andra steg skattas en linjär regressionsmodell för det samband som är av intresse, i exemplet ovan hur ålder påverkar inkomstens storlek. Formellt kan modellerna formuleras på följande sätt:

Beslutsekvation:

$$y_{1i}^* = \mathbf{X}_{1i}\boldsymbol{\beta}_1 + \delta_i, \quad y_{1i} = 1 \text{ om } y_{1i}^* > 0 \text{ och } y_{1i} = 0 \text{ om } y_{1i}^* < 0$$

med väntevärde $E[y_{1i}^* | \mathbf{X}_{1i}\boldsymbol{\beta}_1]$

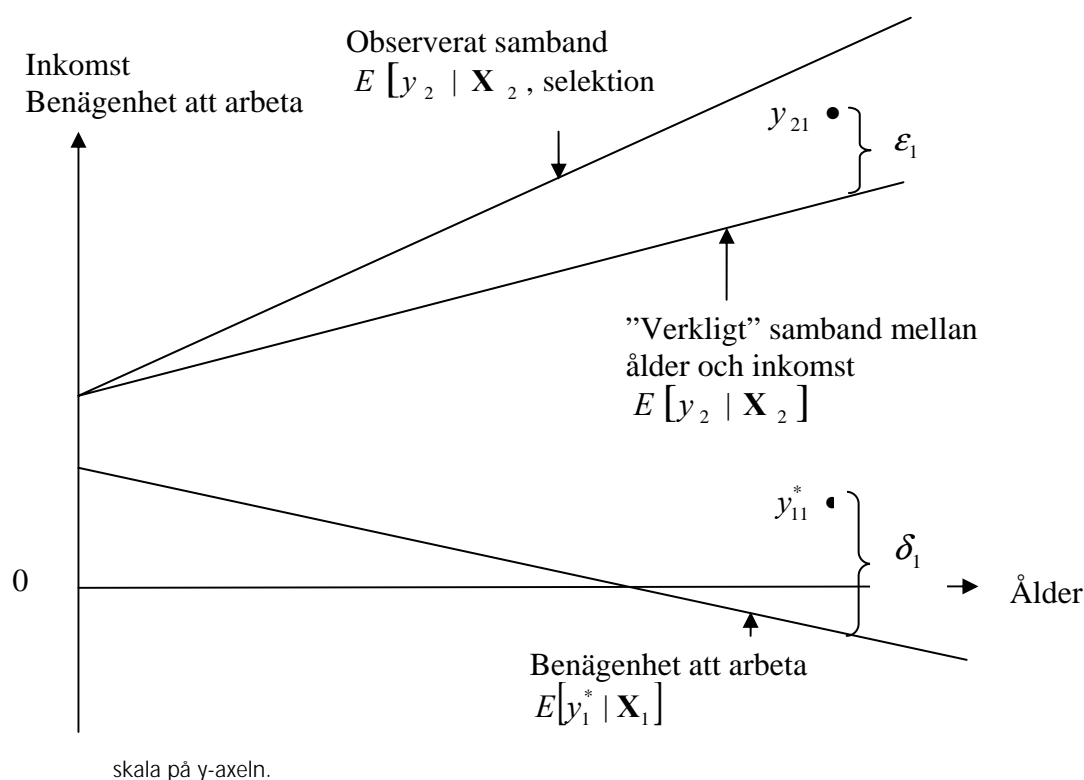
Resultatekvation:

$$y_{2i} = \mathbf{X}_{2i}\boldsymbol{\beta}_2 + \varepsilon_i, \quad \text{där } y_{2i} \text{ observeras endast om } y_{1i} = 1$$

med väntevärde $E[y_{2i} | \mathbf{X}_{2i}\boldsymbol{\beta}_2]$

Indexet $i=1, \dots, n$ betecknar vilken observation det är av totalt n stycken. Termen y_{1i}^* symboliserar icke-observerad benägenhet att tillhöra gruppen t. ex. inkomsttagare. Det som observeras är y_{1i} som är en variabel som kan anta värdena ett eller noll för att beteckna om en person tillhör gruppen eller inte. \mathbf{X}_{1i} och \mathbf{X}_{2i} är vektorer av värden på förklaringsvariabler för observation i . Ekvationernas slumpstermer är δ_i och ε_i vilka antas vara bivariat normalfördelade med väntevärde noll och varianserna σ_δ^2 och σ_ε^2 samt en korrelation ρ . I exemplet ovan där personer med hög lön antogs mer benägna att arbeta innebär det att slumptermerna för en individ är positivt korrelerade så att $\rho > 0$. I figur 4.1 illustreras problemet. En observation $i=1$ visas i bilden för besluts- och resultatekvationerna. Observationen ligger över linjen för benägenheten att arbeta, d.v.s. $\delta_1 > 0$ och y_{21} kommer att observeras eftersom $y_{11}^* > 0$. Eftersom slumpfelen i respektive ekvation här antas vara positivt korrelerade finns en tendens för även ε_1 att vara större än noll vilket är fallet som visas i bilden. Selektionsmekanismen leder här till en tendens att höga löner observeras vilket gör att väntevärdet givet att en observation är selekterat $E[y_2 | \mathbf{X}_2, \text{selektion}]$ kommer att vara högre än $E[y_2 | \mathbf{X}_2]$, vilken är linjen av intresse.

Figur 13 Bilden visar ett exempel på hur inkomsten och benägenheten att arbeta beror av ålder och hur selektionsproblemet kan påverka analysen. Observera att inkomsten och benägenheten har olika

Beslutsekvationen skattas med hjälp av en probit- eller logitmodell där den beroende variabeln är y_{it} . Med hjälp av skattningsresultatet från beslutsekvationen konstrueras en variabel λ som används som förklaringsvariabel när resultatsekvationen skattas. När λ tas med blir skattningen av parametrarna för linjen $E[y_2 | X_2]$ väntevärdesriktiga trots att bara observationer för vilka ($y_2 > 0$) använts. Denna tvåstegs estimator gör det möjligt att separera effekten av förklaringsvariabler i resultatsekvationen från selektionen i beslutsekvationen. Detta gör det möjligt att bedöma t.ex. hur mycket en person som inte tillhör arbetskraften borde ha tjänat. Framställningen ovan är exemplifierad med en arbetsinkomstmodell men resonemanget kan enkelt överföras på de övriga modellerna.

5.3 Resultat

Åtta inkomstekvationer (arbetsinkomster och sju transfereringar) skattades i analysen. Här redovisas resultaten från skattningarna av arbetsinkomster och en sammanställning av de centrala förklaringsvariablerna från samtliga analyser. I Appendix A presenteras resultaten från övriga analyser.

Tabell 3 Skattningsresultat för arbetsinkomster. Modell 1a skattar sannolikheten att vara inkomsttagare och modell 1b skattar arbetsinkomstens storlek (kr).

Variabler	Modell 1a (probit) ”skatta sannolikheten att vara inkomsttagare”		Modell 1b (OLS) ”skatta beloppet på arbetsinkomsten”	
	Koefficient	<i>t</i>	Koefficient	<i>t</i>
<i>Arbetsinkomst_{t-1}</i>	1,899e-05	69,31	8,982e-01	268,56
<i>Ålderspension_{t-1}</i>	6,981e-06	17,96	8,373e-01	63,84
<i>Förtidspension_{t-1}</i>	1,216e-07	0,24	6,114e-01	22,44
<i>Sjukpenning_{t-1}</i>	9,370e-06	16,03	5,829e-01	33,15
<i>Arbl.ersättning_{t-1}</i>	5,232e-06	10,53	7,660e-01	44,65
<i>Arb.pol.åtg._{t-1}</i>	7,100e-06	9,89	8,517e-01	31,57
<i>Föräldraledigh._{t-1}</i>	7,382e-06	11,44	8,218e-01	43,48
<i>Studier_{t-1}</i>	1,044e-05	14,59	7,660e-01	33,25
<i>Sumtransf_t</i>	-7,689e-06	-22,57	-1,003e-00	-111,70
<i>Kön</i>	-1,483e-02	-0,79	-9,316e+03	-17,07
<i>Ålder</i>	1,847e-02	5,93	2,003e+03	14,44
<i>Ålder²</i>	-5,010e-04	-14,56	-2,518e+01	-14,92
<i>UrsprungN</i>	-3,003e-01	-6,55	3,450e+02	0,25
<i>UrsprungV</i>	-3,327e-01	-4,80	-2,418e+03	-1,05
<i>UrsprungÖ</i>	-4,925e-01	-9,90	-5,882e+03	-3,02
<i>UrsprungS</i>	-5,705e-01	-15,06	-7,826e+03	-4,81
<i>Gymnasium</i>	1,497e-01	7,15	6,747e+03	10,28
<i>Kort högskola</i>	2,234e-01	6,18	1,089e+04	12,11
<i>Lång högskola</i>	3,655e-01	8,03	2,317e+04	23,77
<i>TillväxtLA_{t-2,t-1}</i>	1,731e-02	28,39	3,757e+01	4,41
<i>Diffusion_{arbink}</i>	-8,872e-07	-1,39	2,247e-01	12,52
<i>λ</i>			2,268e+04	19,21
<i>Konstant</i>	1,958e-01	2,00	-4,175e+04	-11,77

Tabell 3 visar skattningsresultat för arbetsinkomster. Probitmodellen (modell 1a) anger hur benägenheten att vara inkomsttagare påverkas av olika faktorer. Bland de åtta inkomstvariablerna har, inte helt oväntat, förekomsten av arbetsinkomst förra året störst betydelse. Att ha arbetat förra året ökar sannolikheten att individen även arbetar under innevarande år. Variabeln *Sumtransf* innehåller inkomster från samtliga transfereringar och den används i analysen för att kontrollera för individernas totala transfereringsinkomster. Variabeln fungerar som en ”budgetrestriktion” där systemet kontrollerar för nivåer i respektive transfereringsslag. För att direkt kunna jämföra de olika transfereringarnas effekter kan parameterestimatet subtraheras med parameterestimatet för variabeln *Sumtransf*. Alla tolkningar nedan är gjorda med utgångspunkt från denna justering.

Ålderspension har en negativ effekt på sannolikheten att arbeta, personer som börjat lyfta pension har troligtvis påbörjat sin nedtrappning av förvärvsarbetet. Det är värt att notera att ålderspension har en svagare negativ effekt på benägenheten att arbeta jämfört med förtidspension. Koefficienten på ålderspension är mindre än den för förtidspension. Detta har delvis att göra med att det finns en tämligen stor grupp individer som både är i förvärvsarbete och i pension (skattningen är baserad på åldersgruppen 16–65 år). Olika former av deltidspensionering innebär att det är vanligt under en period i livet att kombinera arbete och pension. När det gäller förtidspension visar den relativt starka negativa effekten att personer med förtidspension har svagare kontakter med förvärvsarbete och att det är vanligt att människor blir kvar i förtidspension.

När det gäller sjukpenning finns det ett positivt samband med sannolikheten att vara i arbete. Detta resultat understryker kopplingen mellan sjukpenning och arbetsinkomst, sjukskrivning är för de allra flesta något som man drabbas av till och från under året för att sedan återgå till arbetet. Problemen med långtidssjukskrivning och tendensen att använda sjukskrivning som ett sätt att lösa olika arbetsmarknadsrelaterade problem tycks inte dominera den avsedda användningen av transfereringen.

Att ha haft arbetslöshetsersättning föregående år minskar sannolikheten att vara i arbete. Lindgren & Westerlund (2003) visar att bland personer som registrerades som öppet arbetslösa under första kvartalet 1994 hade drygt en fjärdedel varit arbetslösa under hela 1993. Samma grupp registrerade öppet arbetslösa hade i genomsnitt 330 dagar i arbetslöshet under åren 1992 och 1993. Under denna period rådde förvisso en stark lågkonjunktur med svag ekonomisk tillväxt och hög arbetslöshet, men det indikerar hur lång tid det kan ta att komma i arbete efter en period i arbetslöshet. Skattningsresultatet i tabell 3 kan därför ses i ljuset av dessa mätningar.

Med avseende på arbetsmarknadspolitiska åtgärder visar det sig att deltagande under föregående år minskar sannolikheten att komma i arbete och att den negativa effekten är svagare för dem i åtgärder jämfört med gruppen öppet arbetslösa. Detta resultat kan måhända uppfattas som oväntat mot bakgrund av att deltagare i åtgärder ofta har längre tider i arbetslöshet än gruppen öppet arbetslösa. Vanligtvis blir den nyinskrivne inte direkt erbjuden en plats i en åtgärd, utan detta sker först efter det att man uttömt möjligheterna att hitta ett jobb till den sökande. Detta betyder att personer i åtgärder i större utsträckning är långtidsarbetslösa med särskilda behov. Det ska också framhållas att sannolikheten att få arbete skiljer sig mellan olika typer av arbetsmarknadspolitiska åtgärder. I jämförelse mellan personer i arbetsmarknadsutbildning (AMU) och i öppen arbetslöshet visar det sig att chanserna till jobb är lika stora i båda grupperna. Däremot finns det exempelvis en skillnad mellan arbetsmarknadsutbildning och arbetslivsutveckling (ALU) respektive beredskapsarbete där deltagare i arbetsmarknadsutbildning oftare får jobb (Lindgren & Westerlund, 2003). Andra studier som undersökt skillnader mellan arbetsmarknadsutbildning och öppen arbetslöshet med avseende på sysselsättning redovisar inte entydiga resultat. Några rapporterar positiva effekter av deltagande i AMU (Harkman *et al*, 1999), andra presenterar resultat som indikerar negativa effekter av AMU på sannolikheten för sysselsättning (Sianesi, 2002).

De negativa effekterna av arbetsmarknadspolitiska åtgärder på sysselsättning i föreliggande studie bör därför tolkas med försiktighet.

Effekten av föräldraledighet på sannolikheten att ha arbetsinkomst är svagt negativ och kan ses som en proxy för att personer är knutna till jobb. Utformningen av föräldraförsäkringen har skapat starka incitament att först etablera sig på arbetsmarknaden, garantibeloppet är så lågt att det näppeligen går att försörja sig på den inkomsten. De flesta föräldralediga har därför ett jobb som de återgår till, vilket kan förklara den svagt negativa effekten på sannolikheten att vara sysselsatt och ha arbetsinkomst. Att vara i studier och lyfta studiemedel har en positiv effekt på målvariabeln. Många studenter arbetar vid sidan om sina studier under hela studieperioden och en stor andel övergår till permanent förvärvsarbete efter avlagd examen.

Övriga förklaringsvariabler i analysen är bakgrundsvariabler som kontrollerar för variation relaterad till observerad individkaraktäristik och några egenskaper i arbetsmarknadsregionen där individen bor. I korthet visar dessa exempelvis att det inte finns någon skillnad mellan män och kvinnor avseende sannolikheten att ha arbetsinkomst, att högre formell utbildning ökar chanserna och att personer med utländskt ursprung jämfört med personer födda i Sverige har sämre chanser. Vidare visar det sig att sannolikheten att ha arbetsinkomster minskar i takt med ökat avstånd till ursprungslandet – individer från övriga nordiska länder har exempelvis en relativt bättre situation än personer från övriga västländer (se rapporten *Tid för Arbete?* för länderdefinition).

Modell 1b i tabell 3 är en skattning av hur arbetsinkomstens storlek påverkas av transfereringar och övriga bakgrundsvariabler. Arbetsinkomsten är uttryckt som ett absolut mått på inkomst, den är inte relaterad till hur många timmar individen har arbetat för att få beloppet. Som förväntat kan arbetsinkomsten föregående år förklara en stor del av variationen i arbetsinkomst – ytterligare en intjänad hundralapp förra året ökar årets arbetsinkomst med 89 kr. Detta kan också förstås som att de allra flesta är kvar i förvärvsarbete från ett år till ett annat. När det gäller tolkningen av parameterestimaten för de sju transfereringarna gäller samma princip som den i probitskattningen, d.v.s. respektive parameterestimat kan subtraheras med det för variabeln *Sumtransf*. Notera att koefficienten för *Sumtransf* är -1, vilket betyder att 100 kr i transfereringsinkomster minskar arbetsinkomsten med lika mycket. Variabeln visar således att det i data finns en substitution mellan transfereringar och arbetsinkomster och att om analysen inte tar hänsyn till detta erhålls skeva skattningsresultat, något som framförallt visar sig i dynamisk simulering.

När det gäller ålders- och förtidspension indikerar analysen en negativ effekt på arbetsinkomsten. Ytterligare hundra kr i ålderspension minskar arbetsinkomsten med knappt 17 kr, motsvarande värde för förtidspension är 39 kr. Skillnaden mellan de två olika pensionerna visar att ”avståndet” till förvärvsarbete är längre för personer i förtidspension.

Probitskattningen gav vid handen att sjukpenning har en positiv effekt på sannolikheten att ha arbetsinkomst, däremot visar OLS-skattningen en negativ effekt på arbetsinkomstens storlek. Inkomstminskningen är 42 kr och den indikerar måhända individers svårigheter att hänga med i löneutvecklingen till följd av sin sjukfrånvaro.

En alternativ tolkning är att personer drabbade av sjukdom går ned i arbetstid efter det att de kommer tillbaka i arbete, och att denna grupp i genomsnitt arbetar mindre än övriga som inte har lyft sjukpenning.

Att ha haft arbetslöshetsersättning påverkar arbetsinkomstens storlek negativt med knappt 24 kr, däremot är minskningen mindre för dem som genomgått en arbetsmarknadspolitisk åtgärd (15 kr mindre). Huruvida detta beror på att dessa individer får arbeten med relativt högre inkomster eller om de i större utsträckning får heltidsarbeten och därigenom erhåller högre inkomster är svårt avgöra. I vilket fall tyder analysen på att personer med erfarenhet från åtgärder tenderar att ha relativt högre inkomster. Detta resultat skiljer sig emellertid från Larsson (2003) som visar att arbetsmarknadsutbildning för unga personer i åldern 20 till 24 år på kort sikt (ett år) har en negativ effekt på arbetsinkomster. Två år efter avslutad utbildning finns dock inga signifikanta skillnader mellan deltagare i åtgärd och öppet arbetslösa. Harkman (1997) rapporterar däremot att individer som genomgått yrkesinriktad arbetsmarknadsutbildning får högre lön än kontrollgruppen bestående av öppet arbetslösa. Liknande resultat redovisas i Regnér (1997) som finner en positiv effekt av vissa yrkesinriktade arbetsmarknadsutbildningar, medan grundläggande arbetsmarknadsutbildning har en negativ effekt som försvinner med tiden. De flesta studier i litteraturen fokuserar på enskilda åtgärder, företrädesvis arbetsmarknadsutbildning, och gör jämförelser med olika grupper av öppet arbetslösa inskrivna vid arbetsförmedlingen. Såvitt vi känner till finns inga studier som explicit jämför individer som fått en arbetsmarknadspolitisk åtgärd (helt eller delvis) med övriga befolkningen i arbetsför ålder. Direkta jämförelser är därför svåra att göra.

Både föräldrapenning och studiemedel har en negativ effekt på arbetsinkomstens storlek, där den senare har en något starkare effekt. Kvinnor tjänar ungefär 9 000 kr mindre än män, en skillnad som kvarstår fastän vi kontrollerar för bl.a. utbildning och ålder. Detta har delvis att göra med att kvinnor är deltidsarbetande och arbetar färre timmar. Löneskillnader har också att göra med att kvinnor och män arbetar på olika befattningar, kvinnor arbetar ofta i låglönebefattningar och låglönearbetsplatser. Löneskillnaderna mellan könen är däremot små när jämförelsen görs på arbetsplatsnivå, personer med liknande befattning på samma arbetsplats tjänar ungefär lika mycket (Meyerson & Petersen, 1997).

Med avseende på ålder finns en positiv effekt på arbetsinkomsten. I genomsnitt ökar arbetsinkomsten med drygt 2 000 kr per år. Resultat från andra studier visar att personer med utländsk bakgrund har sämre löneutveckling än personer födda i Sverige (Fischer & Malmberg, 1998). Personer från andra nordiska länder och länder i den västra hemisfären tjänar dock i genomsnitt lika mycket per år som personer med svenskt ursprung. Skillnaderna i inkomst är större när jämförelser görs med personer från Öst och Syd (se ländergruppsdefinitioner i rapporten *Tid för arbete*). Här är skillnaderna 5 900 respektive 7 800 kr. Det bör framhållas att i analysen tas hänsyn till om individen hade arbetsinkomster förra året, vilket betyder att skillnaderna i lön troligtvis är ännu större mot bakgrund av att vissa grupper med utländsk härkomst har svårt att etablera sig på arbetsmarknaden.

Analysen visar att det finns en utbildningspremie, högre utbildning ger högre lön. Personer med lång högskoleutbildning tjänar i genomsnitt närmare 23 000 kr mer per år jämfört med en person med grundskoleutbildning. Något mindre positiv effekt har kort högskoleutbildning och gymnasieutbildning. Arbetsmarknadsregionens tillväxt är också positivt korrelerad med arbetsinkomsterna, så är även diffusionsvariabeln som visar att individens arbetsinkomster är större om denne bor i en LA-region med högre genomsnittlig inkomstnivå.

Sammanfattningsvis visar det sig att inkomster från sjukpenning minskar arbetsinkomsten mest (100 kr i sjukpenning förra året minskar arbetsinkomsten med 42 kr innevarande år), därefter kommer förtidspension med en minskning på 39 kr. Arbetslöshetsersättning och studiemedel minskar arbetsinkomsten i lika stor utsträckning, här minskar arbetsinkomsten med knappt 24 kr. Föräldradedighet minskar arbetsinkomsten med 18 kr, ålderspension med nära 17 kr och arbetsmarknadspolitiska åtgärder med 15 kr. Resultaten från regressionsanalysen tyder alltså på att olika transfereringar har olika stor effekt på arbetskraftsutbudet mätt som antalet intjänade kr från förvärvsarbete. Personer med sjukpenning och förtidspension förefaller i mindre utsträckning komma tillbaka i arbete jämfört med personer med ålderspension (skattningen avser ålderspensionärer under 65 år) och personer i arbetsmarknadspolitiska åtgärder. Dessa olikheter kvarstår när vi tar hänsyn till skillnader i utbildningsnivå, ursprung, ålder, kön och regionkaraktäristik. I vilken utsträckning detta resultat är en konsekvens av de olika transfereringarnas utformning (regler, ersättningsnivåer etc.) eller de enskilda individernas behov och förutsättningar är svårt att entydigt sluta sig till. I analysen tas visserligen hänsyn till att alla individer inte har exempelvis arbetsinkomst (selektionsproblemet), vilket är en felkälla som skulle kunna snedvrída skattningsresultaten. Däremot känner vi inte till de mer djupgående orsakerna bakom att befinna sig i en transferering. Personer med arbetslöshetsersättning kanske befinner sig i detta tillstånd av andra orsaker än bara arbetslöshet och dessa andra orsaker varierar mellan individer och mellan transfereringar.

I tabell 4 redovisas en sammanställning av probitskattningsresultaten för inkomst- och policyvariabler. Ett genomgående drag i tabellen är att den största positiva effekten på respektive inkomst har den egna laggen, d.v.s. sannolikheten att ha arbetsinkomst förklaras bäst av arbetsinkomst föregående år. Detta mönster gäller för samtliga inkomstslag, därav rangordningsvärdet 1 i hela diagonalen. När det gäller ålderspension visar det sig att arbetsmarknadspolitiska åtgärder har en stark negativ effekt, deltagare i åtgärder är således inte benägna att ta ut ålderspension. Likaså är personer i arbete och studenter mindre benägna att ta ut ålderspension.

Övergången från sjukpenning till förtidspension förefaller vara relativt vanlig, däremot är det osannolikt att studenter går in i förtidspension. Att hamna i förtidspension efter att ha deltagit i en arbetsmarknadspolitisk åtgärd tycks också vara relativt sällsynt. Småbarnsföräldrar går inte heller till förtidspension i någon större utsträckning.

De mest sannolika övergångarna till sjukpenning står de föräldralediga, arbetslösa och förvärvsarbetande för. Det är föga förvånande att förvärvsarbetande har en större sannolikhet då denna transferering just är avsedd som en försäkring vid sjukdom och arbetsoförmåga. Mer anmärkningsvärt är att sannolikheten att ha sjukpenning är större efter det att individen varit i två andra transfereringssystem – föräldraförsäkringen och arbetsmarknadspolitiken. När det gäller samspelet mellan olika transfereringar är det känt att det i regelverket finns inbyggda incitament att gå mellan systemen. Exempelvis är det rationellt för en arbetslös person som närmar sig utstämpling att bli sjukskriven därför att sjukskrivningsdagarna förlänger arbetslöshetsersättningsperioden. Larsson (2004) visar att sannolikheten för sjukskrivning är tre gånger större för en person nära utförsäkring från a-kassan än en person med alla a-kassedagar kvar. Resultaten tyder också på att möjligheten till högre ersättning från sjukpenning ökar sannolikheten att en arbetslös person sjukskriver sig.

Tabell 4 Sammanställning av probitkattningsresultat för inkomst- och policyvariabler.

<i>t</i>	Arbets- inkomst	Ålders- pension	Förtids- pension	Sjuk- penning	Arbets- löshetsers- sättning	Åtgärder	Föräldra- ledighet	Studie- bidrag
<i>t-l</i>								
Arbetsinkomst	1,899e-05	-9,933e-06	-3,974e-06	8,944e-06	-6,001e-06	-4,174e-06	-9,895e-07	-4,833e-06
	1	-2	-4	4	-2	-2	-6	-4
Ålderspension	-7,080e-07*	1,124e-04	-3,155e-06	6,433e-06	-5,107e-06	<i>-2,861e-06</i>	<i>-1,002e-06</i>	-9,668e-06
	-3	1	-5	6	-3			-2
Förtidspension	-7,567e-06*	-6,903e-06	6,954e-05	<i>4,746e-07</i>	-1,622e-05	-1,008e-05	-1,110e-05	-1,490e-05
	-1	-5	1		-1	-1	-1	-1
Sjukpenning	1,681e-06*	-6,671e-06	1,378e-05	2,407e-05	-3,092e-06	<i>7,636e-07</i>	-2,928e-06	-3,019e-06
	3	-6	2	1	-4		-3	-7
Arbetslöshets- ersättning	-2,457e-06*	-7,514e-06	<i>-2,023e-06</i>	9,087e-06	3,507e-05	1,515e-05	-2,361e-06	-3,153e-06
	-2	-4		3	1	2	-5	-6
Åtgärder	-5,890e-07*	-1,239e-05	-8,859e-06	6,466e-06	1,035e-05	2,155e-05	-2,514e-06	-4,507e-06
	-4	-1	-2	5	2	1	-4	-5
Föräldraledighet	-3,070e-07*	-5,433e-06	-4,757e-06	1,502e-05	<i>-1,386e-06</i>	-2,130e-06	3,833e-05	-7,241e-06
	-5	-7	-3	2		-4	1	-3
Studiebidrag	2,751e-06*	-9,433e-06	-4,387e-05	<i>-8,742e-07</i>	3,274e-06	-2,267e-06	-9,669e-06	3,500e-05
	2	-3	-1		3	-3	-2	1
Summa transfe- rerings	-7,689e-06	---	---	---	---	---	---	---
Policyvariabel	---	1,191e-05	-3,491e-06	-2,013e-05	1,912e-05	<i>-1,127e-06</i>	6,156e-06	---

Kommentarer:

Övre värdet i respektive cell anger parameterestimat – signifikanta skillnader i fet stil, icke-signifikanta skillnader i kursiv stil.

Nedre värdet anger rangordning av inkomstslagen efter vilka som dels betyder mest för sannolikheten att ha arbetsinkomst och transfereringar, dels betyder mest för sannolikheten att inte ha arbetsinkomst och transfereringar. Värdet 1 anger det inkomstslag som betyder mest för sannolikheten att ha inkomsten i fråga, medan värdet -1 anger det inkomstslag som betyder mest för att inte ha just denna inkomst.

* Parameterestimatet för de sju transfereringarna är korrigerade med parameterestimatet för variabeln Summa transfereringar ($b_i - b_{\text{Sumtransf}}$)

Analysen visar som förväntat att det i båda riktningarna finns stora flöden av individer mellan öppen arbetslöshet och åtgärdsprogram. Studenter förefaller ha större sannolikhet att drabbas av arbetslöshet än andra grupper. I vilken utsträckning detta är ett resultat av att de anmäler sig till arbetsförmedlingen under studietiden eller att de blir arbetslösa efter avslutade studier är svårt att bedöma, men olika undersökningar har understrukt ungdomars allt större problem att etablera sig på arbetsmarknaden (SOU, 2003). Med förändrad arbetsorganisation där projektanställningen blir en allt vanligare anställningsform följer ofrånkomligen en ökad friktionsarbetslöshet när individer befinner mellan två projektanställningar. Övergången mellan studier och arbetsliv blir också mer diffus då många blir kvar vid universitet och högskolor när inget jobb finns att få. Istället läser man en extra kurs samtidigt som man söker jobb. Detta skulle delvis kunna förklara studiebidragsvariabelns positiva effekt på arbetslöshetsersättningen.

När det gäller föräldraförsäkringen visar det sig att förtidspensionärer har minst sannolikhet att vara föräldralediga, studenter använder sig inte heller av föräldraförsäkringen i någon större utsträckning. Övergången från sjukpenning är också tämligen sällsynt. Analysen visar att ingen av transfereringarna har en positiv effekt på studiebidraget, det är minst troligt att förtidspensionärer och ålderspensionärer blir studenter.

I tabell 4 redovisas även skattningsresultat av policyvariablerna. De förväntade positiva effekterna på respektive transferering infinner sig inte i alla ekvationer. En ökning av ersättningsnivåerna borde öka sannolikheten att gå in i de olika transfereringarna. I ekvationerna för ålderspension, arbetslöshetsersättning och föräldraledighet ökar sannolikheten när villkoren förbättras, men beträffande förtidspension och sjukpenning finns en negativ effekt. Att förtidspension inte faller ut som förväntat har förmodligen att göra med de procedurer som styr inflödet till förtidspension. Läkares medicinska bedömningar tillsammans med övriga utredningar spelar större roll än individens rationella val. En annan förklaring till policyvariabelns skiftande tecken i analysen kan vara att policyvariabeln är en proxy för allmän inkomstnivå. I exemplet med sjukpenningen, där effekten på sannolikheten är negativ, kan det vara så att benägenheten att ta ut sjukpenning skiljer sig mellan olika inkomstsegment. Exempelvis torde det vara mindre vanligt att personer med höga arbetsinkomster i flexibla jobb sjukskriver sig, dels därför att de har en arbetssituation där de själva kan planera när, var och hur arbetet utförs, dels därför att sjukskrivningen innebär ett stort inkomstbortfall. Eftersom policyvariabeln är så utformad att den är en proxy för inkomstnivå är det möjligt att en ökning i policyvariabeln innebär minskad sannolikhet för uttag av sjukpenning. Denna effekt dominerar den inkomstökning som trots allt höjda ersättningsnivåer ger, och den sammanlagda effekten blir negativ.

En jämförelse mellan skattningsresultat beslutsekvationen (probit) och resultatsekvationen (OLS) visar att det finns vissa skillnader (tabell 5). Exempelvis är sannolikheten högre att ha arbetsinkomst om individen hade sjukpenning året innan. Däremot innebär förekomsten av sjukpenning förra året lägre arbetsinkomst. Detta kan tolkas som om det är relativt vanligt att få sjukpenning, men att sjukpenningen är en indikation på arbetsoförmåga som leder till mindre utfört arbete och därmed lägre inkomster.

Tabell 5 Sammanställning av skattningsresultat från resultatekvationen (OLS) för inkomst- och policyvariabler.

<i>t</i>	Arbets- inkomst	Ålders- pension	Förtids- pension	Sjuk- penning	Arbets- löshetsers- sättning	Åtgärder	Föräldra- ledighet	Studie- bidrag
<i>t-l</i>								
Arbetsinkomst	8,982e-01 1	-1,036e-00 -3	-7,684e-02 -3	-6,768e-02 -4	<i>5,420e-03</i>	9,572e-02 6	2,294e-02 5	-9,816e-02 -4
Ålderspension	-1,657e-01 [*] -6	-2,344e-01 -8	1,434e-01 3	<i>-7,082e-02</i>	-7,088e-02 -3	<i>1,158e-01</i>	<i>1,995e-01</i>	-2,535e-01 -2
Förtidspension	-3,916e-01 [*] -2	-8,979e-01 -6	8,363e-01 1	-7,838e-02 -3	-2,104e-01 -1	<i>-4,763e-02</i>	<i>1,042e-01</i>	-2,905e-01 -1
Sjukpenning	-4,201e-01 [*] -1	-1,093e-00 -2	2,805e-01 2	3,981e-01 1	<i>3,040e-02</i>	1,139e-01 5	4,546e-01 1	-1,089e-01 -3
Arbetslöshets- ersättning	-2,370e-01 [*] -3	-9,435e-01 -4	1,100e-01 4	<i>-5,347e-02</i>	1,991e-01 1	1,705e-01 2	1,009e-01 3	7,172e-02 3
Åtgärder	-1,513e-01 [*] -7	-1,234e-00 -1	-4,161e-01 -1	-1,398e-01 -2	1,764e-01 2	1,976e-01 1	<i>5,089e-02</i>	8,097e-02 2
Föräldraledighet	-1,812e-01 [*] -5	-8,760e-01 -7	-2,695e-01 -2	-1,461e-01 -1	9,611e-02 3	1,319e-01 3	9,315e-02 4	<i>4,057e-02</i>
Studiebidrag	-2,370e-01 [*] -3	-9,102e-01 -5	<i>-1,415e-01</i>	<i>-2,051e-02</i>	-9,754e-02 -2	1,253e-01 4	2,247e-01 2	2,561e-01 1
Summa transfereringar	-1,003e-00	---	---	---	---	---	---	---
Policyvariabel	---	1,326e-00	-8,672e-02	1,410e-01	2,047e-01	<i>3,724e-02</i>	<i>1,142e-02</i>	5,454e-01

Kommentarer:

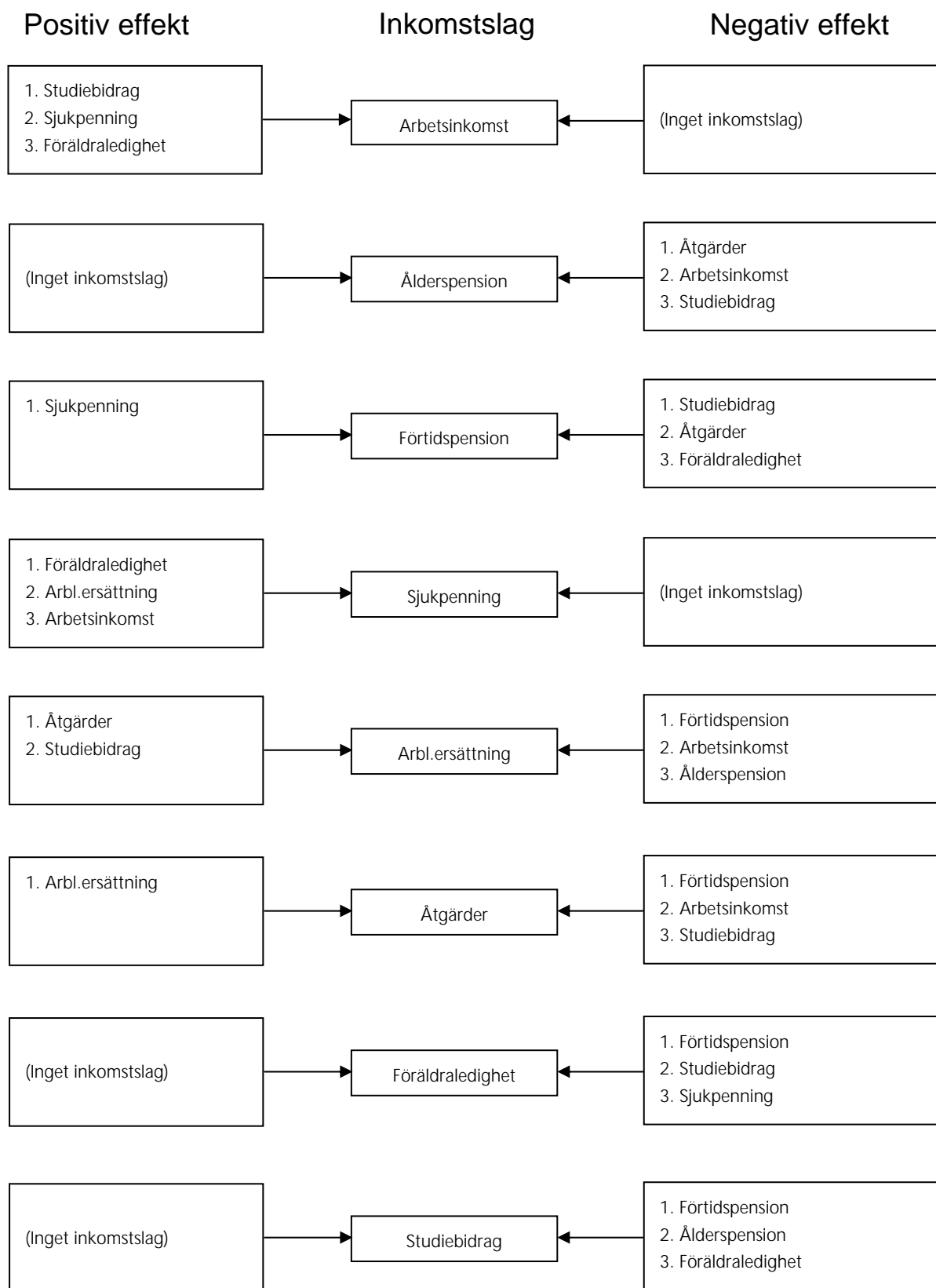
Övre värdet i respektive cell anger parameterestimat – signifikanta skillnader i fet stil, icke-signifikanta skillnader i kursiv stil.

Nedre värdet anger rangordning av inkomstslagen efter vilka inkomstvariabler som dels påverkar inkomstens storlek mest i positiv riktning, dels påverkar inkomstens storlek mest i negativ riktning. Värdet 1 anger det inkomstslag som ökar inkomsten mest, medan värdet -1 anger det inkomstslag som minskar inkomsten mest.

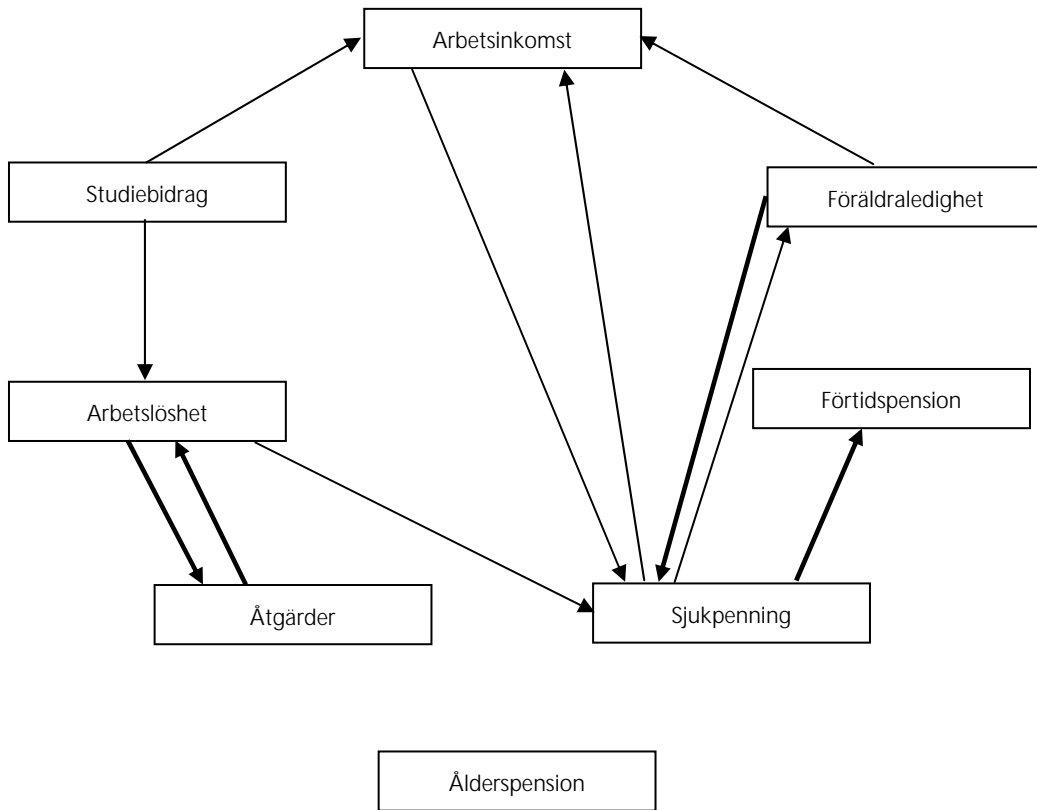
* Parameterestimaten för de sju transfereringarna är korrigerade med parameterestimatet för variabeln Summa transfereringar ($b_1 - b_{\text{Sumtrans}}$)

I figur 14 redovisas en grafisk sammanfattning av resultaten från samtliga probitmodeller. De starkaste positiva effekterna illustreras i figur 15. Samspelet mellan transfereringarna är inte jämnt fördelat och symmetriskt. Exempelvis är det vanligt att sjukpenning leder till förtidspension, föräldraledighet till sjukpenning och arbetslöshet till åtgärder och tvärtom. Vi hävdar inte att det finns ett kausalsamband mellan sjukpenning och föräldraledighet, utan det statistiska sambandet har att göra med de vanligt förekommande sjukskrivningarna under framförallt den senare delen av graviditeten.

Figur 14 Grafisk presentation av probitskattningar.

Figur 15 De starkaste positiva effekterna (probitmodellen). Tjockare pilar symboliserar starkare samband än övriga.

6 Experiment

I föregående kapitel visades att transfereringar och arbetsinkomst påverkar varandra. Hur individens försörjs ett visst år har kraftig inverkan på försörjningen nästa år utöver betydelsen av situation på arbetsmarknaden och individuella egenskaper i övrigt. I kapitel 4 visades deskriptivt att dessa samband kan sträcka sig över lång tid. Den som är arbetslös någon period eller pensioneras tidigt har ofta en försörjningshistoria som avviker markant från övrigas. De ekvationer som skattats för sannolikheten att hamna i, respektive omfattningen av deltagande i, ett transfereringsprogram visar nästan genomgående att den dominerande prediktorn på individnivå för ett visst tillstånd (t.ex. är att ha varit arbetslös) är att ha varit i samma tillstånd året innan. Därefter har deltagande i övriga program året innan ofta större betydelse än inverkan av individkaraktäristika som ålder, kön, utbildning och födelseland. Flertalet personer i arbetskraften är inte sjukfrånvarande lång tid ett visst år, inte arbetslösa, deltar inte i arbetsmarknadspolitiska åtgärder, är inte förtidspensionerade etc. Den som ändå befinner sig i något av dessa tillstånd har mycket ofta gjort det även året innan. Detta tyder på två saker. 1) En stark selektion på individnivå till deltagande i programmen som inte visar sig i de yttre observerbara egenskaperna (ålder, kön etc.), men som möjligen svarar mot särdrag i icke-observerbara latent egenskaper (sjuklighet, fritidsbelastning, arbetsförmåga, arbetsvilja etc.). 2) Att deltagande i ett program ofta åtföljs av deltagande i samma eller ett annat program samma eller nästa år. En vanlig sekvens är kedjan: Arbetslöshet → sjukfrånvaro → förtidspension → ålderspension. Som visats i kapitel 4 finns många variationer på denna kedja.

Beteendeeckvationerna i kapitel 5 ger en ingående beskrivning av bakgrunden till att hamna i en viss försörjningssituation nästa år. Det räcker långt för att spegla den omedelbara effekten av t.ex. förändrade villkor för en viss transferering. Ett vanligt resultat är byte till en annan försörjningskälla nästa år. Det ger individen nya förutsättningar inför år två o.s.v. Dessutom finns ett påtagligt dynamiskt samspel med förändringar i individens situation och egenskaper för övrigt, t.ex. avseende ålder, utbildning, lokal arbetsmarknadssituation. Det är svårt eller omöjligt att förutse den sammantagna nettoeffekten av detta dynamiska samspel enbart via de direkta, partiella effektkoefficienter som analysen i kapitel 5 producerat. Därför sätts nu dessa ekvationer i arbete. Det beteende som ekvationerna beskriver får verka och årligen omprövas under en följd av år för varje person individuellt i samspel med resultatet av andra personers beteende. Det ger sedan sammantaget en bild av hur effekten av en policyförändring i en försörjningskälla eller någon annan strukturförändring sprids till och påverkar andra transfereringar och arbetsinkomster hos samma individ senare år och hos andra individer. Det ger en möjlighet att studera den sammantagna nettoeffekten av alla de ekonomiska och demografiska individuella anpassningsprocesser som modellens olika ekvationer speglar.

Som utgångspunkt väljs några tänkta förändringar i villkoren för och nivån på sju större transfereringar till individer i Sverige (ålderspension, sjukbidrag, sjukpenning, arbetslöshetsersättning, ersättning vid arbetsmarknadspolitiska åtgärder, föräldraersättning och studiebidrag). Dessutom ges exempel på arbets- och in-

komsteffekten av några andra mer eller mindre politiskt påverkbara demografiska förändringar (antal invandrare per år, andel invandrare från u-länder, antal födda barn per kvinna och andelen utbildade med högskoleexamen).

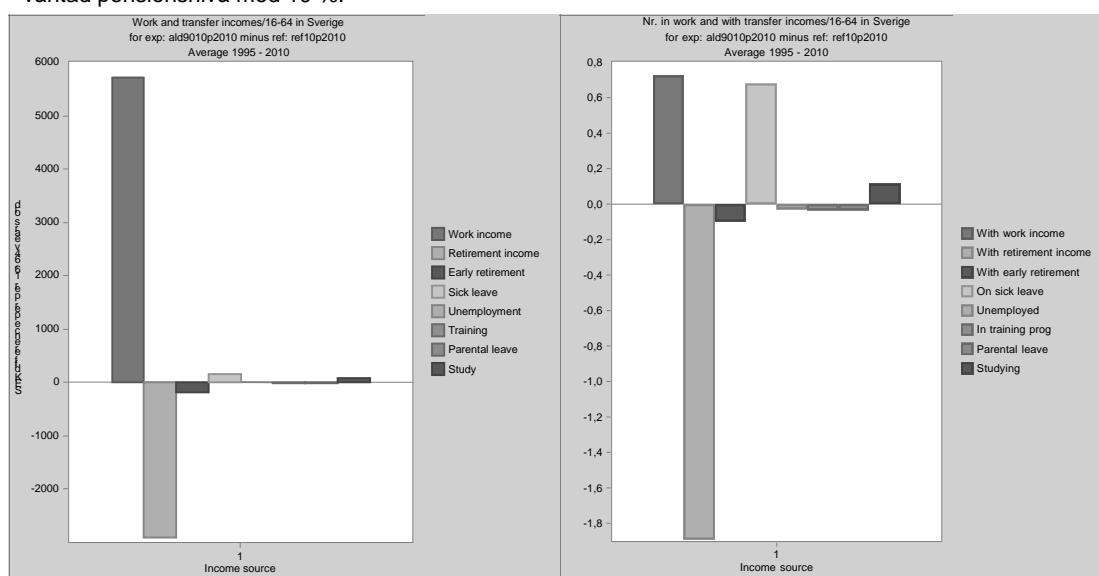
Syftet är att studera sådana förändringars direkta och indirekta inverkan på arbetsutbudet – på mängden potentiellt utfört arbete. Analysen begränsas därför till befolkningen i arbetsför ålder. Det betyder t.ex. att endast den mindre del av ålderspensionen som går till personer yngre än 65 år ingår.

Om villkoren för en viss transferering, t.ex. arbetslöshetsersättning ändras kan det inverka på vem som får transfereringen och hur länge. Det inverkar i sin tur på hur alternativa försörjningskällor värderas och användas. Varje transferering och demografisk förändring belyses med ett experiment. Först ut i ordningen är ålderspension (bland dem som är yngre än 65 år).

6.1 Åldersrelaterade pensioner

Vad skulle hända med inkomst från arbete respektive från de sju transfereringarna om, av någon anledning, den pensionsinkomst individen får minskar med 10 %?

Figur 16 Genomsnittlig årlig effekt under 15 år på sammanlagd inkomst för alla personer från arbete och från sju transfereringar (vänster) respektive antal inkomstagare i varje grupp (höger) av att minska förväntad pensionsnivå med 10 %.

Figur 16 visar resultat av ett experiment där utfallet av en referenssimulering under 15 år utan några förändringar i pensionsvillkoren jämförs med en likadan simulering där den potentiella och erhållna inkomsten vid övergång till ålderspension reducerats med 10 % men inga andra förutsättningar ändrats.

I modellen tar varje individ (i ett urval på 10 % av alla mellan 16 och 65 års ålder, drygt en halv miljon artificiella personer) varje år ställning till ett stort antal handlingar och utsätts för lika många mer opåverkbara händelser. En sådan handling är valet att övergå från nuvarande verksamhet till en pensionärstillvaro. Om personen väljer detta, helt eller delvis, beräknas även pensionsinkomsten. Som beskrivits i föregående kapitel

påverkas detta av personens ålder, inkomst, kön, utbildning, övriga erhållna transfereringar mm. Därutöver påverkas beslutet även av vilken pension personen förväntar sig att få (och i grova drag skulle få). Det är denna förväntade och erhållna nivå och ingenting annat som generellt reducerats med 10 % i experimentscenariot. I figuren jämförs det genomsnittliga utfallet per 16–64 åring under en simulerad 15-årsperiod för arbetsinkomster och var och en av de sju transfereringarna med motsvarande utfall för referensscenariot utan reduktion av pensionsnivån.

Skillnaden är som väntat störst för pensionsinkomsten, nästan 3 000 kr per person i arbetsför ålder, motsvarande totalt drygt 16 mdr kr årligen i minskade offentliga och privata pensionsutgifter. Som den högra figuren visar minskas antalet personer med pensionsinkomster med knappt 2 % av antalet 16–64-åringar, 115 000 personer. Den indirekta effekten på andra transfereringar blir i detta fall måttlig när det gäller erhållet belopp. Förtidspensionsbeloppen minskar något medan sjukfrånvarosättning och studiebidrag ökar en aning. Övriga transfereringsbelopp ändras försumbart.

Den högra figuren visar däremot att antalet personer i vissa andra transfereringar påverkas mer substantiellt. Det gäller fr.a. sjukfrånvaron, som nu omfattar ytterligare 7 promille av 16–64 åringarna. Enligt de skattade ekvationerna är den omedelbara effekten av inkomst- och pensionsförändringar positiv när det gäller antalet sjukfrånvarande (probitsteget) men negativ när det gäller beloppet (OLS-steget), sjukfrånvarons omfattning per sjukfrånvarande. Nettoeffekten över 15 år blir att betydligt fler personer är sjukskrivna men sammanlagt bara något mer än i referensscenariot, dvs. korttidsfrånvaron ökar på bekostnad av långtidsfrånvaron.

Huvudfrågan i experimentet är effekten på arbete och sysselsättning. Arbetsinkomsten i experimentscenariot är i genomsnitt nästan 6 000 kr högre per person i arbetsför ålder än i referensscenariot, motsvarande totalt nästan 35 mdr kr mer i bruttoinkomster. Minskningen i pensionsinkomst tycks utlösa en alternativ ökning av arbetsinkomsten (arbetsinsatsen – arbetsutbudet) som direkt och indirekt är ungefär dubbelt så stor som den förlorade pensionsinkomsten. Den högra figuren visar att sysselsättningsökningen, antalet personer med arbetsinkomst, motsvarar 7 promille av antalet personer i arbetsför ålder (ca. 40 000 personer). Arbetseffekten är alltså till stor del en inkomsteffekt bland sysselsatta. De som redan arbetar, arbetar mer i stället för att pensionera sig mer.

Denna inkomst- och sysselsättningseffekt i experimentet skall betraktas som en potential av åtminstone två skäl.

1. Modellen är huvudsakligen utbudsdriven. Under de förutsättningar som rådde under det 90-tal som gett empiri till skattningen av inkomstekvationerna beskriver modellen visserligen resultatet av mötet mellan utbud och efterfrågan i form av realiserad sysselsättning och inkomst relaterat till en rad individuella attribut och omgivningsförutsättningar. Det är dock inte säkert att efterfrågan följer med över tiden i den takt som krävs av en vald experimentförändring. Enklare uttryckt: utbudet av arbete ökar men det kanske inte behövs, det finns kanske inte jobb och inkomster att få för det ökade arbetsutbudet.

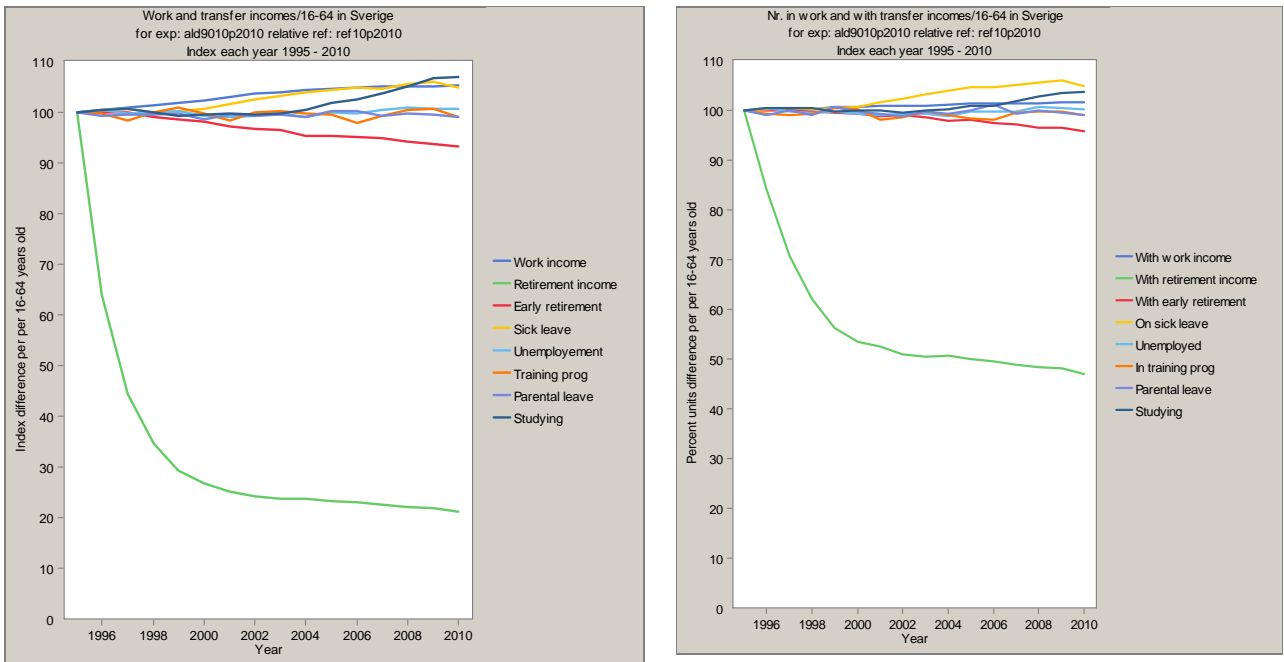
2. Den införda "(tids-)budgetrestriktionen" för resultatåret ser till att arbetsinkomsten och de olika transfereringsinkomsterna inte utvecklas oberoende av varandra till nästa år. Det skattade sambandet är mycket starkt, speciellt när det gäller omfattningen – inkomsteffekten. Varje ytterligare krona i transfereringsinkomst minskar i genomsnitt arbetsinkomsten med precis en krona. Ur tidsbudgetsynvinkel framstår resultatet som helt rimligt. Den som är frånvarande fler dagar får motsvarande antal färre dagar på sig att arbeta inom ramen för en viss årsarbetstid. Till skillnad från alla andra ekvationer är denna skattad och införd utan tidsdjup, kausalitetstolkningen blir i ännu högre grad en tolkning. Att säga att summan av arbetsinkomst och transfereringar per individ är tämligen konstant är en sak som otvetydigt framgår av det skattade sambandet. Att som i modellen och därmed i experimenten påstå att "inom året" kommer transfereringarna först och inverkar direkt på utrymmet för arbetsinkomster är en annan och inte nödvändigtvis självklar sak. En skattning av budgetrestriktionen från motsatt håll, att arbetsinkomsten bestäms först och sedan ger en restriktion på utrymmet för transfereringar skulle också ha gett kraftiga partiella samband. Av de två sätten att välja ordningsföljd mellan hönan och ägget måste endera väljas och vi tror att den valda är rimligast. Utan budgetrestriktion ger dynamiken snart orimliga resultat.

Hur mycket betyder tidsperspektivet? Ett skäl till att köra modellen under flera år är att de indirekta effekterna skall hinna verka ut och att få besked om den kortsiktiga effekten avviker från den långsiktiga. Nästa figur, 17, baseras på samma information som figur 16 men visar resultatet per år. I stället för absoluta skillnader i inkomster och antal deltagare visas här den relativa skillnaden i form av indexserier som har värdet 100 om experimentutfallet är lika stort som i referensscenariot.

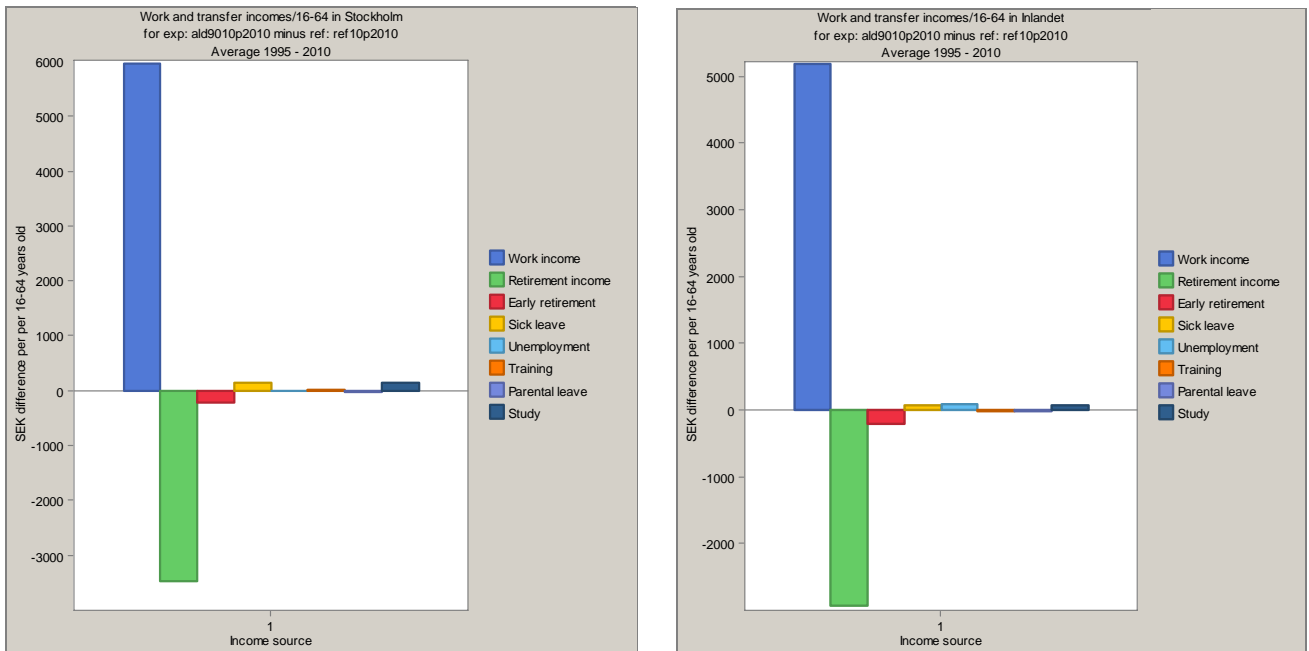
Även här framgår att den direkta och indirekta effekten på själva ålderspensionen dominerar. Att inkomsteffekten ser liten ut relativt beror på att den relateras till ett mycket stort belopp, arbetsinkomsten för samtliga personer i arbetsför ålder. Redan efter fem år har huvuddelen av reduktionen i pensionsinkomster inträffat. Den relativa effekten är dock mycket kraftig. Det belopp som går till åldersrelaterade pensioner bland personer som är yngre än 65 år minskas med nästan fyra femtedelar under experimentperioden på 15 år som effekt av en nivå-sänkning av pensionsbeloppet med 10 %. Samtidigt halveras antalet personer som helt eller delvis får ålderspension av samma skäl.

Den vänstra delen av figur 16 visade experimenteffekter på arbets- och transfereringsinkomster uppsummerat för hela landet. Figur 18 ger två exempel på hur samma experiment faller ut i två regioner, här Stockholm och Inlandet. Utfallet för Stockholm (och de övriga storstäderna) är ganska snarlikt det nationella resultatet, dock med något högre inkomsteffekt. I Inlandet blir inkomsteffekten något lägre samtidigt som pensionsbeloppen inte minskar lika mycket. Den genomsnittliga nationella effekten rymmer vissa regionala variationer beroende på befolkningens sammansättning och fördelning på försörjningskällor i utgångsläget

Figur 17 Årlig relativ effekt under 15 år på inkomst från arbete och från sju transfereringar (vänster) respektive antal inkomsttagare i varje grupp (höger) av att minska förväntad pensionsnivå med 10 %. Index referens = 100.

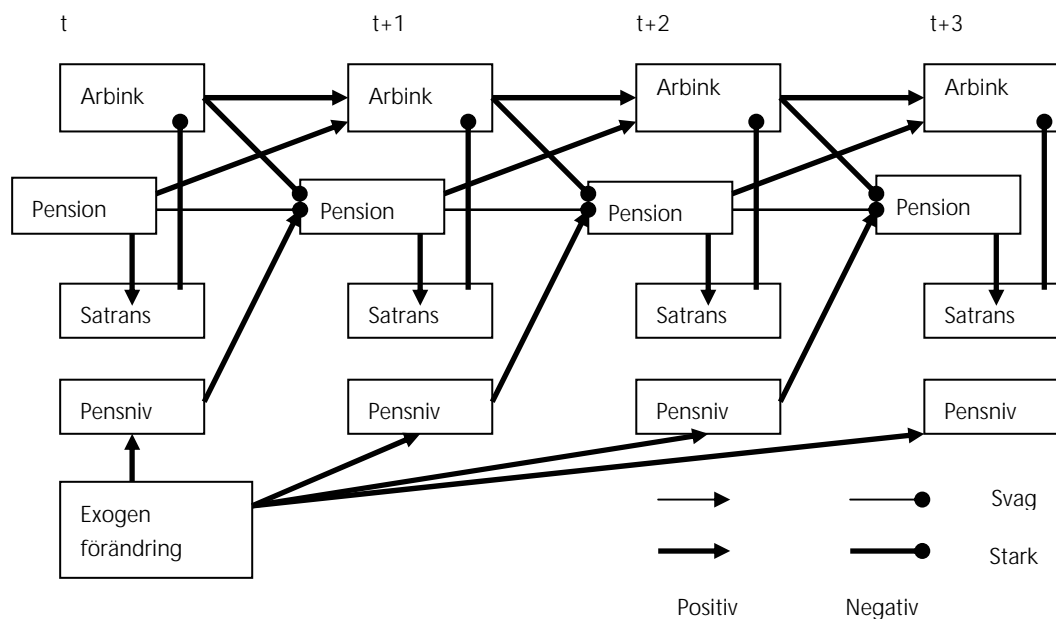

Figur 18 Genomsnittlig årlig effekt under 15 år på sammanlagd inkomst för alla personer från arbete och från sju transfereringar i Stockholm (vänster) respektive i Kiruna (höger) av att minska förväntad pensionsnivå med 10 %.

Följande figur (19) illustrerar varför det tar tid innan effekten av experimentförändringen i pensionsnivå verkar fullt ut. Från modellen hämtas bara de storheter till figuren som mest påtagligt samspelar med uttaget av ålderspensionen bland personer i arbetsför ålder. Exempelvis ger en reducerad pensionsnivå år t direkt lägre pensionsinkomst nästa år, $t+1$ eftersom sambandet är starkt positivt. År $t+1$ innebär detta att de sammanlagda transfereringarna blir lägre vilket direkt ökar arbetsinkomsten samma år med ungefär samma belopp. Den lägre pensionen $t+1$ ger i sig en svagt ökad pension år $t+2$ eftersom det sambandet är svagt negativt, däremot reducerar den inkomsten år $t+2$ kraftigt vilket dock kompenseras av en ungefär lika kraftig positiv effekt av inkomstökningen förra året, $t+1$. År $t+2$ reduceras åter pensionen via den sänkta pensionsnivån år $t+1$. Dessutom reduceras pensionen ytterligare detta år av att arbetsinkomsten ökat år $t+1$. Detta medför ännu lägre transfereringar och ännu högre arbetsinkomst år 2 o.s.v. I modellen ingår ytterligare sex transfereringar som även de direkt och indirekt påverkar personens pensions- och arbetsinkomster förutom inverkan av personens ålder, kön, utbildningsnivå och lokala arbetsmarknadsregion.

Figur 19 Några dynamiska drivkrafter för nivån på åldersrelaterade pensionsinkomster i Lisa-modellen.

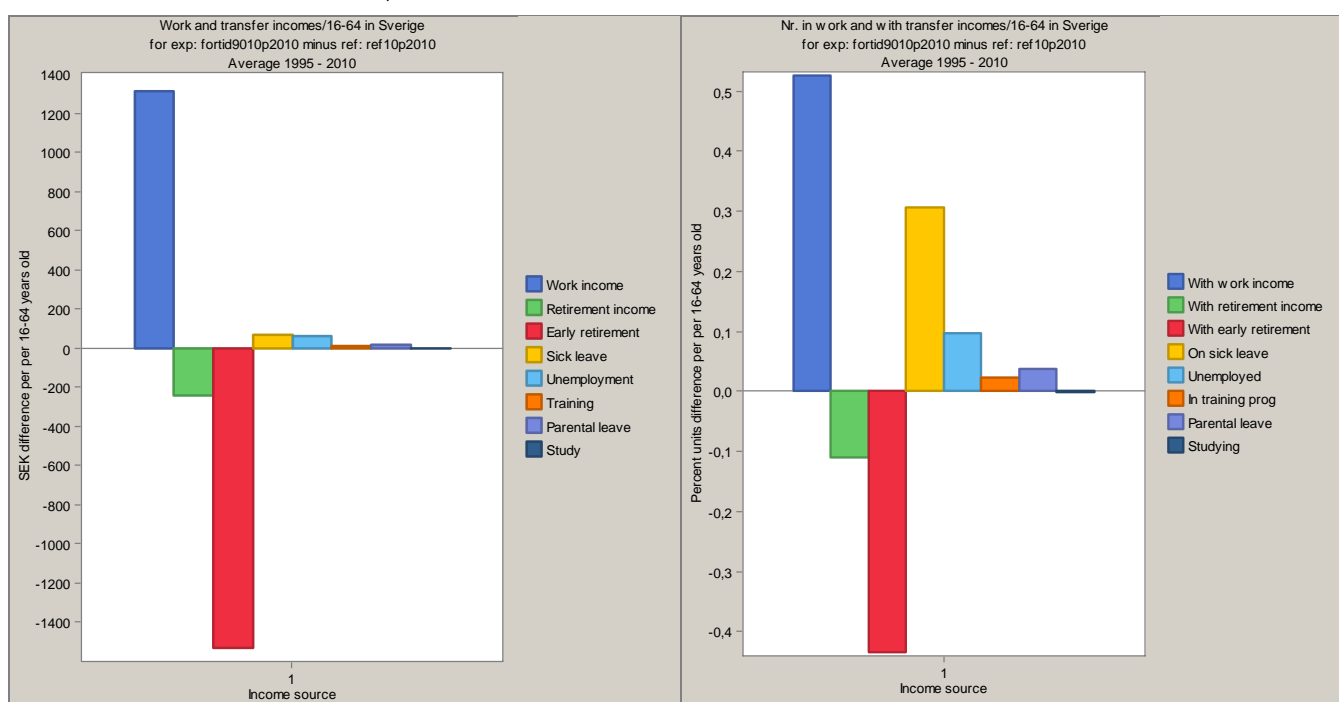
6.2 Sjukbidrag (förtidspension)

Ett resultat av samma experiment med att sänka den förväntade och erhållna nivån på förtidspension visas i figur 20. Även här dominerar direkt och indirekt effekten på samma transferering, Utgiften för förtidspension minskar årligen med 1 500 kr per person i arbetsför ålder, motsvarande totalt nästan 9 mdr kr. Antalet förtidspensionärer minskar motsvarande 4 promille av 16–64-åringarna eller med ca 23 000 personer. Till skillnad från experimentet med ålderspension får detta experiment även betydande negativa indirekta effekter på en annan transferering, nämligen på uttaget av just tidig ålderspension. Som följd av de försämrade villkoren att vara förtidspensionär minskar även inkomsten från åldersrelaterade pensioner med nästan 250 kr per person i arbetsför ålder.

Inkomsten från övriga transfereringar ökar obetydligt. Däremot ökar antalet personer som får sjukpenning och arbetslöshetsersättning mer påtagligt. De delar dock på nästan samma belopp som i referensscenariot.

Inkomsteffekten blir betydande, arbetsinkomsten ökar med 1 300 kr per person i arbetsför ålder motsvarande totalt drygt 7 mdr kr. Nästan hela reduktionen i inkomst från förtidspension ersätts alltså med utökad arbetsinkomst (arbetsutbud) I detta fall ökar även sysselsättningen betydligt, med drygt 5 promille av 16–64-åringarna eller med nästan 30 000 personer. Tillsammans ökar dock antalet personer som studerar, är arbetslösa mm. lika mycket.

Figur 20 Genomsnittlig årlig effekt under 15 år på sammanlagd inkomst för alla personer från arbete och från sju transfereringar (vänster) respektive antal inkomstagare i varje grupp (höger) av att minska förväntad förtidspensionsnivå med 10 %.

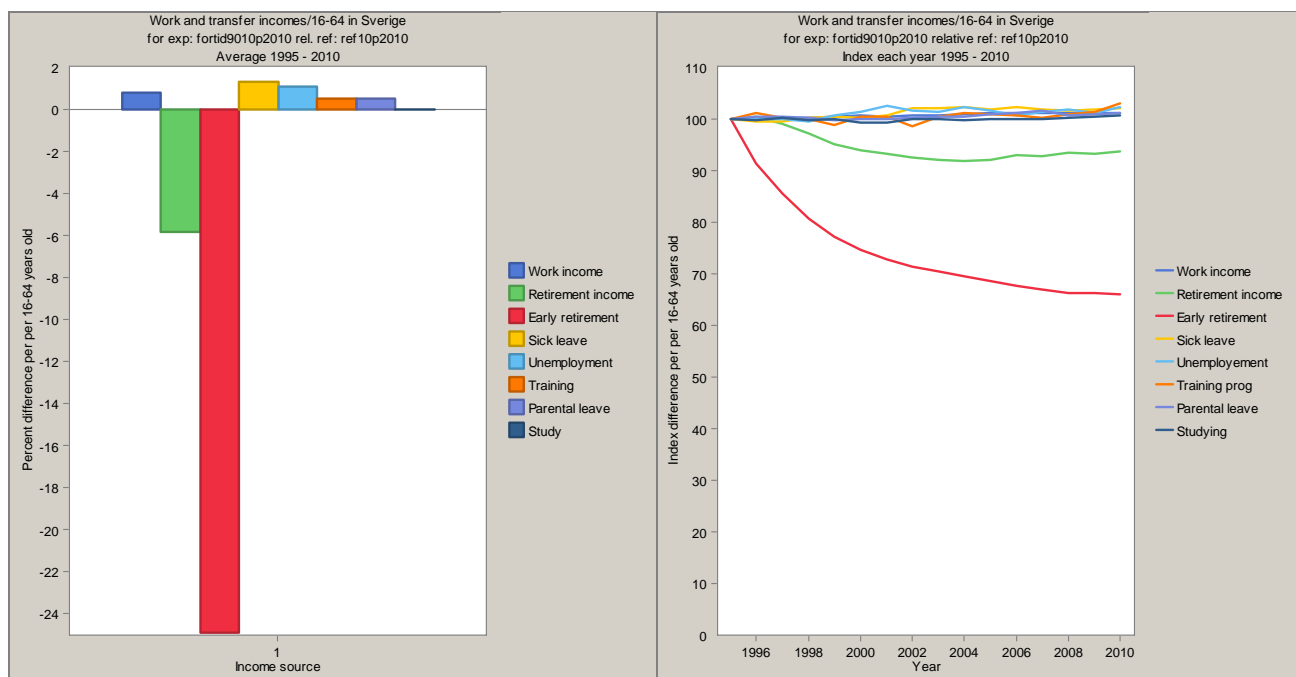

Liksom i övriga experiment är denna inkomst- och sysselsättningsökning en potential. Ingen vet i vilken utsträckning förtidspensionärernas (och de övriga grupper som indirekt triggats att söka arbete) utökade arbetsutbud faktiskt skulle efterfrågas på arbetsmarknaden.

Figur 21 visar att den relativa reduktionen av inkomster från förtidspension i genomsnitt blir 25 % under experimentperioden på 15 år. I detta fall ökar reduktionen kontinuerligt och tycks inte stanna vid de 33 % som anges efter 15 år. Indirekt reduceras även pensionsinkomsterna med 6 %.

Jämfört med ålderspension får en lika stor reduktion av ersättningsnivån vid sjukbidrag halva inkomsteffekten, fortfarande dock nästan lika mycket som reduktionen i inkomsten från sjukbidraget. Förtidspension/sjukbidrag tycks betydligt oftare än ålderspension före 65 års ålder vara förknippad med särskilda behov som inte lika hårt påverkas av ersättningsnivån och som minskar möjligheten att återgå till arbete.

Figur 21 Genomsnittlig (vänster) respektive årlig (höger) relativ effekt under 15 år på inkomst från arbete och från sju transfereringar av att minska förväntad förtidspensionsnivå med 10 %. Index referens = 100.

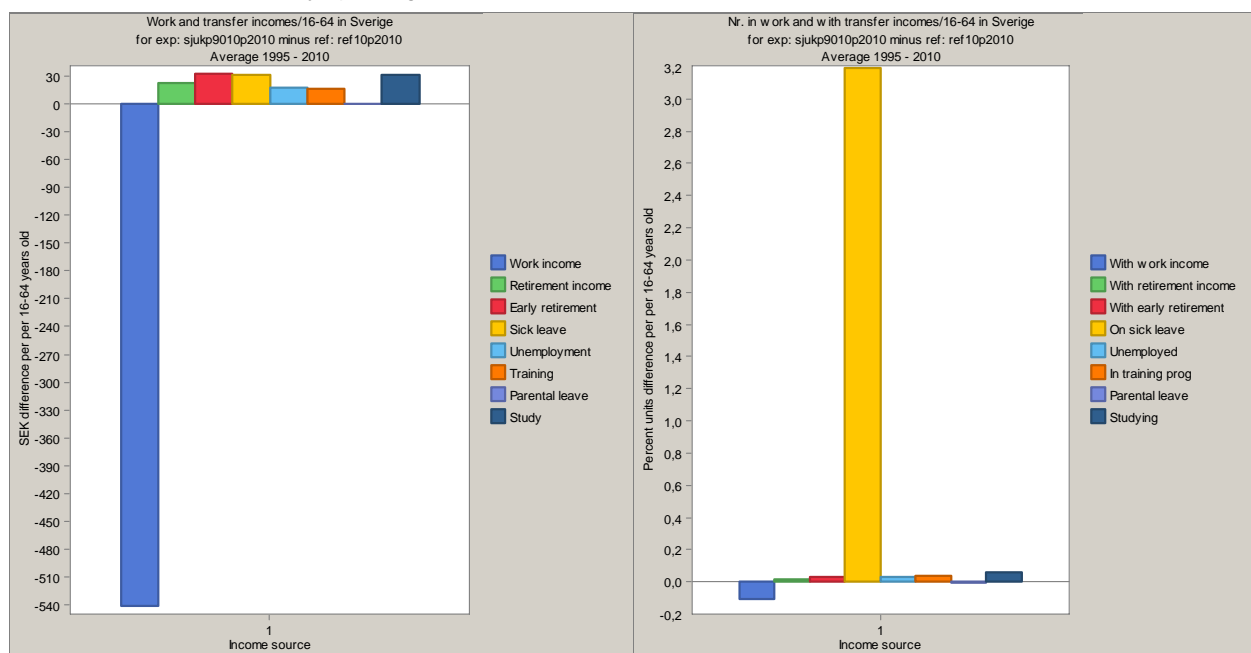
6.3 Sjukpenning (nästan)

Sjukpenning är den enda av de sju studerade transfereringarna som inte bygger på direkta observationer av ursprungliga individuella registeruppgifter. SCB anser att just denna uppgift är alltför integritetskänslig för att lämnas ut till detta forskningsprojekt. I stället har sjukpenningen residualberäknats via uppgifter om arbetsinkomst, föräldraersättning mm. SCB:s uppgift om arbetsinkomst avser endast personer som är sysselsatta enligt SCB:s definition vilket exkluderar personer utan löne- eller företagarinkomst under året. Därmed utesluts en betydande del av de långtidssjukskrivna som just karaktäriseras av att de saknar arbetsinkomst. Vårt surrogat har alltså en skevhet mot personer som bara är sjukskrivna en del av året och som dessutom arbetar en del av året. Samtidigt är det just långtidssjukskrivning som under den studerade perioden ökat mest och som svarar för lejonparten av den totala ökningen i kostnad för sjukskrivning. Denna ökning och fördelning framkommer således inte i det här utnyttjade surrogatet.

Att vi ändå hellre använder detta surrogat än avstår helt beror på den centrala roll som sjukskrivning spelar i det studerade systemet av försörjningskällor. Analyser via aktörer med tillgång till autentiska uppgifter men även vår egen analys i kapitel 5 tyder på att sjukskrivning i mycket är en central och dynamisk nod bland de större beskattade individtransfereringarna som samspelar påtagligt med nästan alla andra försörjningskällor.

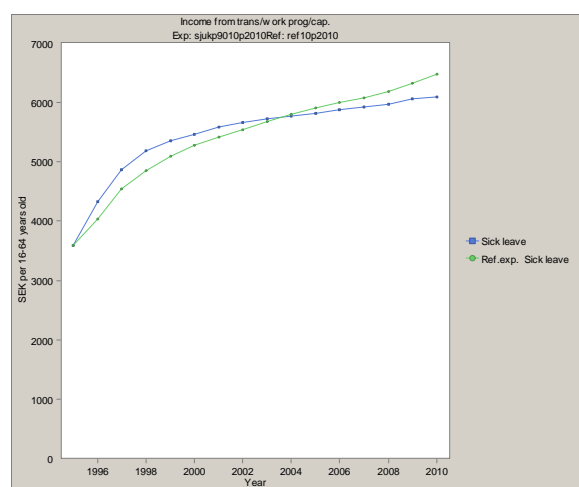
Trots denna brist ger följande figur viss information om en tänkbar policyeffekt.

Figur 22 Genomsnittlig årlig effekt under 15 år på sammanlagd inkomst för alla personer från arbete och från sju transfereringar (vänster) respektive antal inkomstagare i varje grupp (höger) av att minska förväntad sjukpenningsnivå med 10 %.

Enligt figur 22 får en tioprocentig reduktion av ersättningsnivån en liten positiv effekt på inkomsten från just denna transferering, sjukpenningen. Den skulle öka med 31 kr per 16–64-åring eller totalt med nästan 0,2 mdr kr. Samtidigt minskar arbetsinkomsten med 500 kr per 16–64-åring. Antalet sjukskrivna ökar påtagligt, med 3,2 % av den arbetsföra befolkningen, nästan 180 000 personer (detta är konsistent med erhållna resultat från parameterskattningen i motsvarande ekvationer. Parametern för beräknad inkomst i beslutsekvationen är kraftigt negativ medan den är positiv i inkomstekvationen). Samtidigt blir inkomsteffekten påtagligt negativ, medan minskningen av antalet sysselsatta begränsas till 2 promille av 16–64-åringarna eller 11 000 personer.

Figur 23 Sjukpenning per 16–64-åring i referensscenario och i experiment med 10 % lägre ersättningsnivå i sjukförsäkringen.

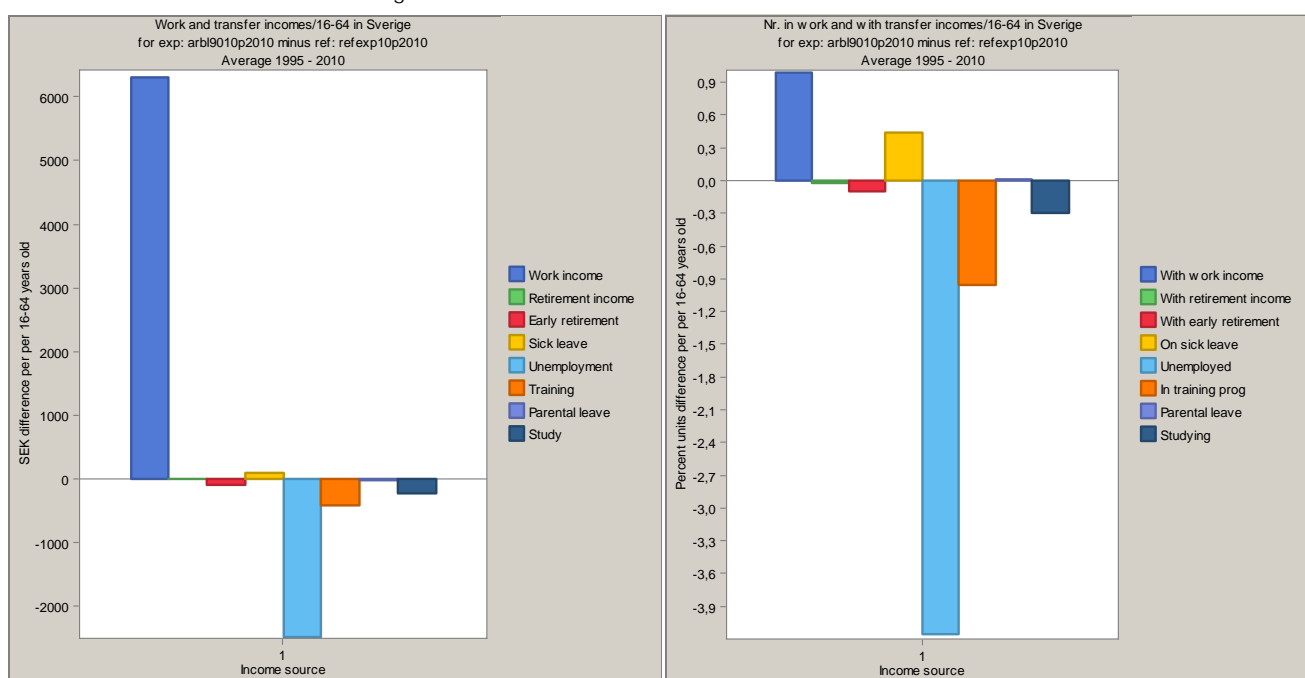

Figur 23 visar att den negativa inkomsteffekten och positiva effekten på antalet (kortare) sjukskrivna fr.a. inträffar under de första åren. Efter ungefär åtta år blir inkomsteffekten positiv. Med en längre simulering skulle även genomsnittresultatet bli positivt. Resultatet skulle troligen inte ha blivit lika egendomligt om vi fått lov att inkludera de riktigt långtidssjukskrivna i analysen.

6.4 Arbetslöshetsersättning

Följande figur visar resultat av ett experiment med att sänka ersättningsnivån för arbetslösa med 10 %.

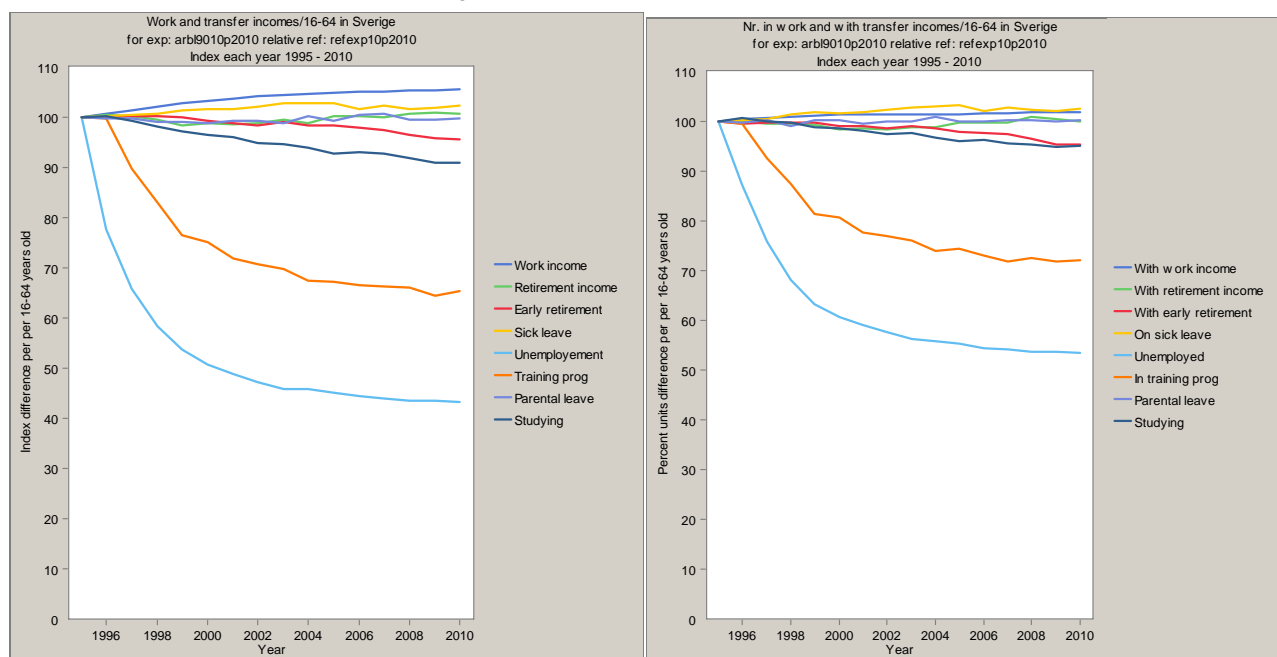
Figur 24 Genomsnittlig årlig effekt under 15 år på sammanlagd inkomst för alla personer från arbete och från sju transfereringar (vänster) respektive antal inkomstagare i varje grupp (höger) av att minska förväntad ersättningsnivån vid arbetslöshet med 10 %.

Inkomsten från och antalet deltagare i den transferering som utsätts för den sänkta ersättningsnivån reduceras även i detta fall. Här blir det ganska stora belopp eftersom många är arbetslösa. Ersättningen från arbetslöshetsförsäkringen minskar med 2 500 kr per 16–64-åring eller totalt nästan 14 mdr kr. Antalet arbetslösa minskar med 4 % av 16–64-åringarna, d.v.s. nästan med 230 000 personer. Även relativt är reduktionen mycket stor som figur 25 visar. Mot slutet av 15-årsperioden har arbetslöshetsersättningen minskat med 60 %, och antalet arbetslösa har halverats jämfört med referensscenariot. Dessutom drar detta med sig att både antalet deltagare i (minus 25 % efter 15 år) och inkomsten från (minus 36 % på 15 år) arbetsmarknadspolitiska åtgärder minskar.

Effekten på arbetsinkomst och sysselsättning blir mycket kraftig. Per person i arbetsför ålder ökar arbetsinkomsten med drygt 6 000 kr eller totalt 34 mdr kr. Ytterligare 1 % av 16–64-åringarna får en arbetsinkomst, nästan 60 000 personer. Huvuddelen av inkomsteffekten ligger dock på dem som redan har ett arbete, de arbetar mer.

Figur 25 Årlig relativ effekt under 15 år på sammanlagd inkomst för alla personer från arbete och från sju transferingar (vänster) respektive antal inkomstagare i varje grupp (höger) av att minska förväntad arbetslöshetsersättning med 10 %. Index referens = 100

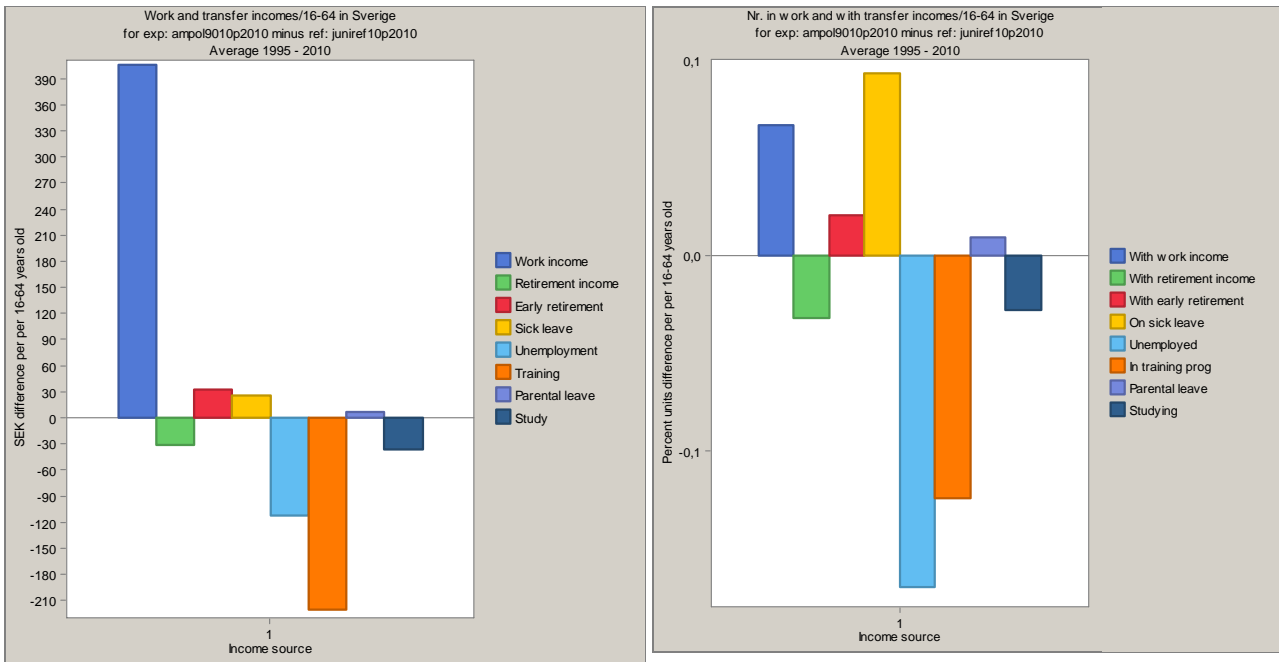
Inkomsteffekten av nivå-sänkningen blir lika stor som när det gäller tidig ålderspension samtidigt som minskningen i arbetslöshetsersättning är ännu lägre. Lägger man till den inducerade reduktionen av deltagande i och ersättning för arbetsmarknadspolitiska åtgärder blir det ungefär samma relation. Reduktionen av ersättningen vid arbetslöshet med 10 % ökar arbetsinkomsten ungefär dubbelt så mycket som den reducerar inkomsten från de två transfereringarna.

6.5 Arbetsmarknadspolitiska åtgärder

Även en reduktion med 10 % av ersättningsnivån vid deltagande i arbetsmarknadspolitiska åtgärder tycks minska intresset för denna försörjning påtagligt. Här påverkas även antalet deltagare kraftigt negativt. Dessutom minskar indirekt både inkomsten från, och antal personer med arbetslöshetsersättning.

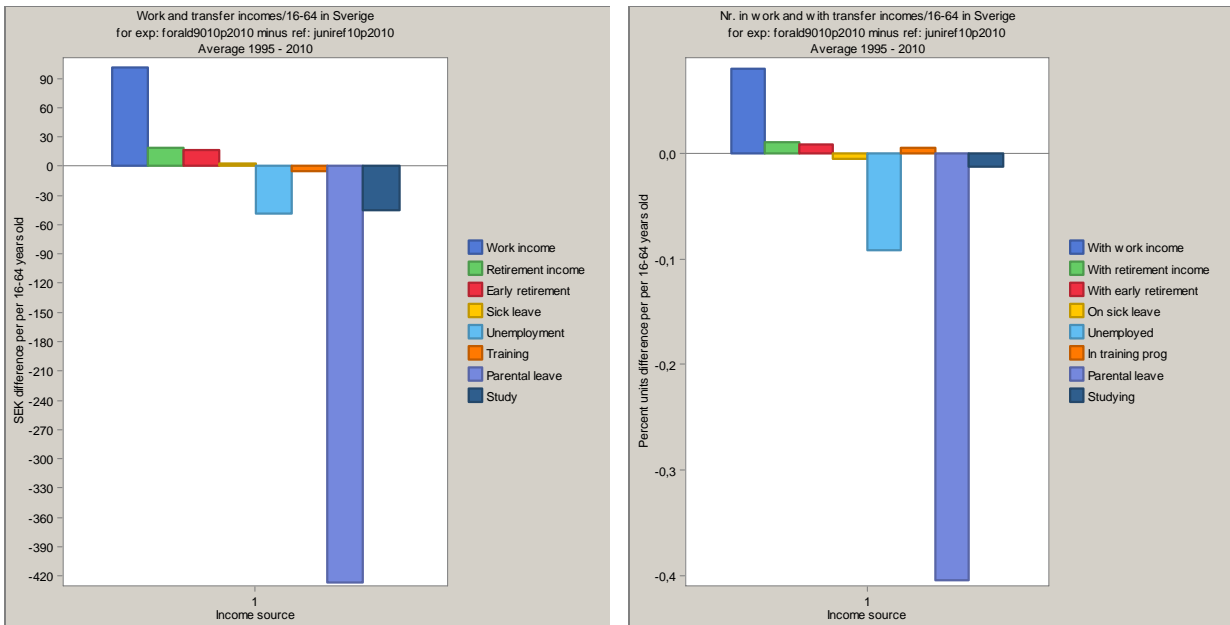
Arbetsinkomsterna ökar nästan dubbelt så mycket som åtgärdsersättningen minskar. Antalsmässigt får denna förändring indirekt en kraftig positiv effekt på antalet personer med sjukpenning. Det utfallet baseras dock på samma skakiga data som ger egendomliga resultat för effekten av minskad sjukersättningsnivå.

Figur 26 Genomsnittlig årlig effekt under 15 år på sammanlagd inkomst för alla personer från arbete och från sju transfereringar (vänster) respektive antal inkomstagare i varje grupp (höger) av att minska förväntad ersättningsnivån vid åtgärder med 10 %.

6.6 Föräldraersättning

Figur 27 Genomsnittlig årlig effekt under 15 år på sammanlagd inkomst för alla personer från arbete och från sju transfereringar (vänster) respektive antal inkomstagare i varje grupp (höger) av att minska förväntad ersättningsnivån för föräldraersättning med 10 %

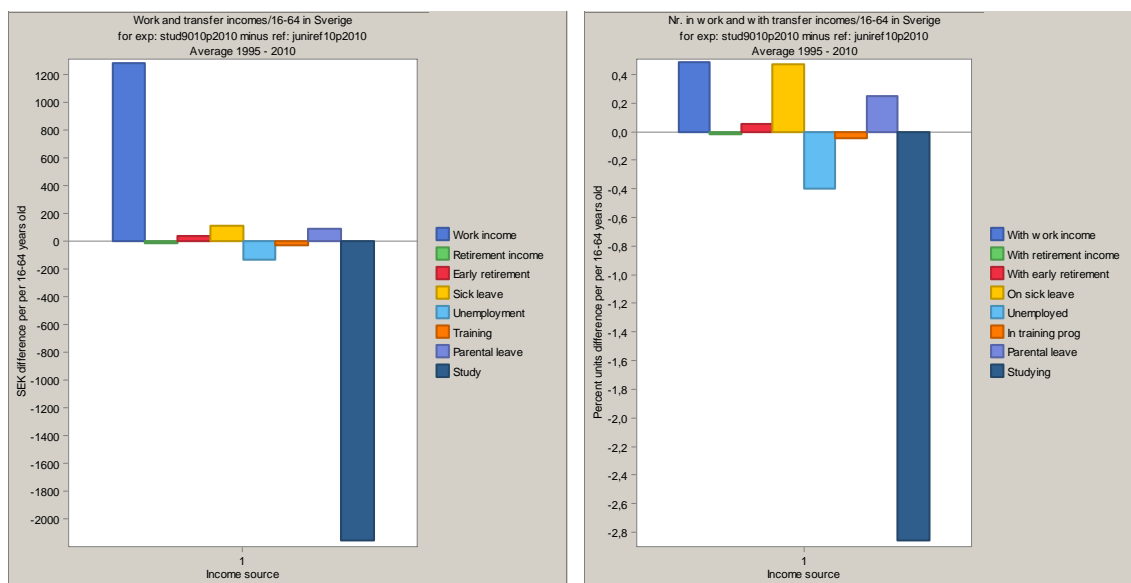

Föräldraersättningen är en transferering som är hårt kopplad till en mycket tydlig händelse, att få barn. Om omfattningen varierar med ersättningsnivån är det samma sak som att säga att fertiliteten påverkas av ersättningsnivån. Det är ju svårt att tänka sig att särskilt många som fått barn skulle avstå från ersättningen och det förefaller tämligen otroligt att någon som inte fått barn får föräldraersättning. Trots detta tyder experimentet på att reduktionen i ersättning med 10 % leder till en avsevärd minskning både av erhållet belopp och i antal föräldralediga, alltså att även utnyttjandet av denna transferering är starkt påverkat av ersättningsnivån. Inkomsteffekten är dock betydligt blygsammare än för flertalet övriga studerade transfereringar. Medan föräldraersättningen i experimentet minskar med drygt 400 kr per person i arbetsför ålder ökar arbetsinkomsten med mindre än 100 kr. Samma relation gäller för det minskade antalet föräldralediga kontra ökade antalet sysselsatta. Bara en fjärdedel av dem som avstår från föräldraersättning börjar jobba.

Att fertiliteten påverkas kraftigt och kortsiktigt via ändrade villkor i socialförsäkringen är knappast något som stämmer med observerat skeende. Förklaringen till resultatet får man genom att jämföra det absoluta antalet personer som ligger bakom differensdiagrammen ovan. Ett enskilt år kan uppemot en miljon personer ha varit föräldralediga någon tid. Det föds sällan fler än 100 000 barn under ett år. Det betyder att nio av tio personer med någon föräldraledighet ett visst år inte fått barnet det året utan tidigare. Även om en stor del av ledigheten tas ut direkt efter barnets födelse utnyttjas en betydande del för kortare ledigheter många år senare. Då blir förutsättningarna betydligt mer lika dem som gäller för andra studerade transfereringar. Valet att ett visst år vara föräldraledig och omfattningen av denna ledighet kan då mycket väl påverkas lika hårt som för dessa av aktuella villkor i relation till värdet av de aktuella alternativa försörjningsmöjligheter personen har just då.

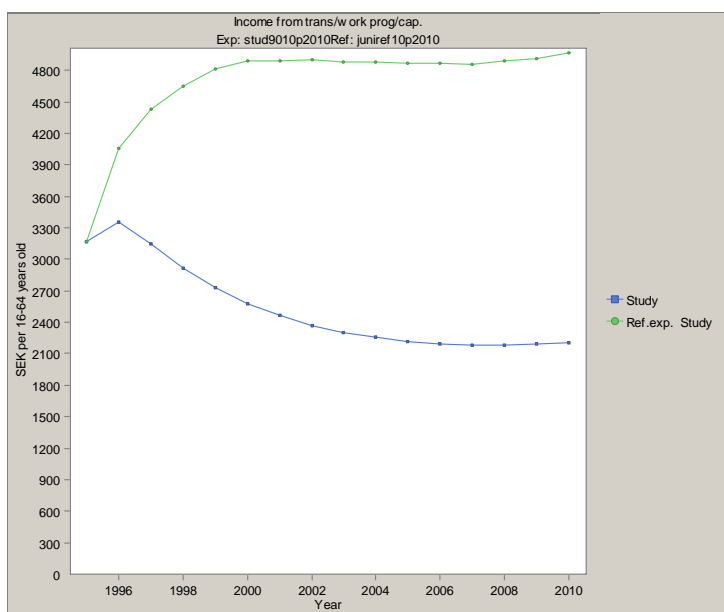
6.7 Studiebidrag

Figur 28 Genomsnittlig årlig effekt under 15 år på sammanlagd inkomst för alla personer från arbete och från sju transfereringar (vänster) respektive antal inkomstagare i varje grupp (höger) av att minska förväntat studiebidrag med 10%.

Även studiebidrag är hårt villkorade en viss aktivitet, att studera och att med viss framgång genomföra studierna. Även om beslutet att studera för många kan vara ett överordnat livsbeslut blir effekten av att minska bidraget med 10 % ungefär lika hårt som motsvarande experiment med andra transfereringar. Studiebidragsinkomsten minskar med 2 000 kr per 16–64-åring, antalet studiebidragsmottagare minskar motsvarande nästan 3 % av 16–64-åringarna eller ca 170 000 studerande. Det är en dramatisk reduktion som påtagligt skulle minska antalet personer med högskoleutbildning framöver jämfört med nuvarande utveckling. Inkomsteffekten hör varken till de största eller minsta av de studerade transfereringarna, den motsvarar ungefär hälften av bortfallet i inkomst från studiebidrag.

Figur 29 Studiebidrag per person i arbetsför ålder 1995–2010 i referensscenario och i experiment där studiebidraget reducerats med 10 %.

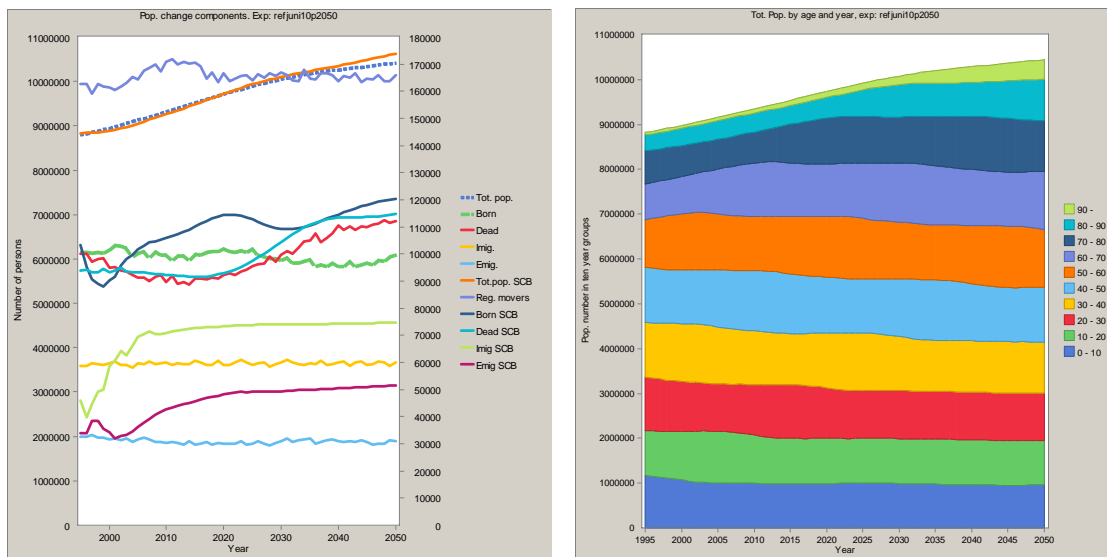
6.8 Demografi

Alla experiment så långt har belyst effekten på arbetsutbudet av en politiskt påverkbar faktor, ersättningsnivån i några större transfereringssystem. Arbetsutbudet påverkas givetvis även av en rad andra något mindre påverkbara processer, fr.a. den demografiska utvecklingen. För att få ett perspektiv på hur mycket bidragsvilkoren betyder jämfört med tänkbara skillnader i den demografiska utvecklingen ges exempel på vad lägre invandring och lägre fruktsamhet skulle betyda. Dessa exempel tar sin utgångspunkt i samma referensscenario som använts i transfereringsexperimenten. Innan dess är det på sin plats att något beskriva detta referensscenario. Då väljs ett längre tidsperspektiv, till 2050 för att förändringar skall bli tydligare.

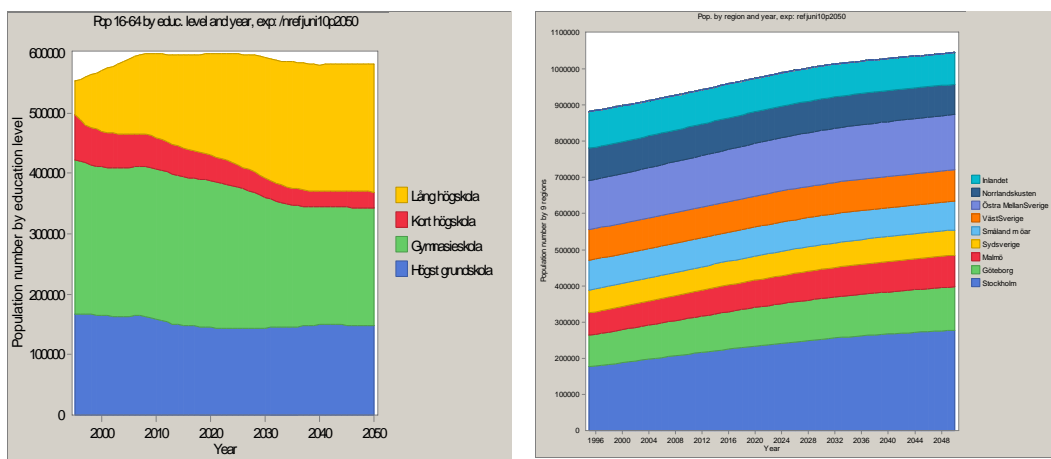
I figuren jämförs utvecklingen med SCB's befolkningsprognos. Totalbefolkningens utveckling ansluter ganska nära till SCB's prognos men delvis av andra skäl. Antagandet om dödsriskernas utveckling är i stort sett likadan, medan SCB antar att fertiliteten ökar påtagligt bl.a. på grund av den antagna ökade invandringen.

I vårt referensscenariot har vi valt en hög men tämligen konstant tvärsnittsfertilitet på 1,7 barn per kvinna (vilket alltså sätts som en makrorestriktion på det antal som den skattade fertilitetsekvationen ger). Vidare antar SCB att invandringen ökar kraftigt, till 75 000 personer per år medan vårt referensscenariot har en konstant invandring på 60 000 personer per år. I bägge modellerna formas utvandringen delvis av tidigare invandring, därför blir det inte någon större skillnad i nettovandring, dock blir nettot något större i vårt scenariot.

Figur 30 Utveckling av komponenter i befolkningsförändringen (vänster) och befolkningens åldersfördelning (höger) 1995–2050 i använt referensscenariot.

Figur 31 Befolkningen i arbetsför ålder fördelad på utbildningsnivå (vänster) och totalbefolkningen fördelad på nio regioner (höger) per år i använt referensscenariot.

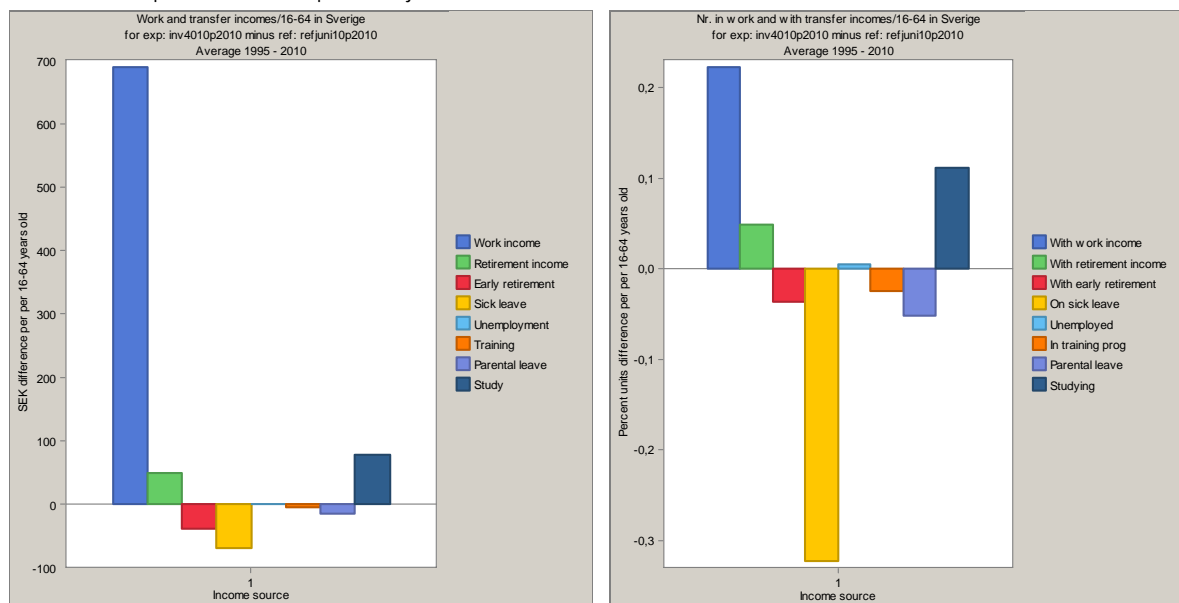

Utvecklingen av arbete och arbetsinkomster formas i modellen även av individens utbildningsnivå och situationen på den lokala arbetsmarknaden. Figur 31 ger exempel på hur detta utvecklas i referensscenariot.

6.9 Invandring

I nästa experiment reduceras invandringen från referensscenariots 60 000 personer per år till 40 000 personer per år, en nivå som inte är långt under den observerade vissa år under 90-talet. Här begränsas tidshorizonten åter till 15 år för att resultaten skall bli mer jämförbart med tidigare experiment.

Figur 32 Genomsnittlig årlig effekt under 15 år på sammanlagd inkomst för alla personer från arbete och från sju transfereringar (vänster) respektive antal inkomsttagare i varje grupp (höger) om invandringen per år är 40 000 personer jämfört med 60 000 i referensscenariot.

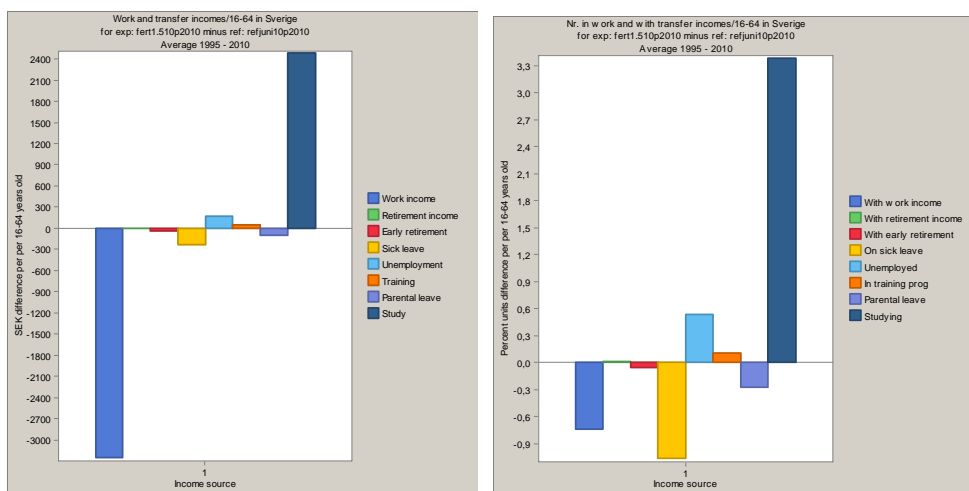

Den lägre invandringen ger något högre sysselsättning och arbetsinkomster bland de "kvarvarande" 16–64-åringarna. Samtidigt blir inkomsterna från vissa transfereringar, fr.a. sjukpenning betydligt lägre. Inkomsteffekten är relativt liten och färgas av att referensscenariots nivå är betydligt högre än historiskt observerat (utom 1994). Experimentets 15-årsperiod är för kort för att spegla den anpassning till normal sysselsättningsnivå som så småningom inträffar bland invandrare.

6.10 Fertilitet

Nästa experiment belyser effekten av att antalet födda barn per kvinna återgår till 1,5 från den i referensscenariot antagna tvärsnittsfertiliteten på 1,7 barn per kvinna.

Figur 33 Genomsnittlig årlig effekt under 15 år på sammanlagd inkomst för alla personer från arbete och från sju transfereringar (vänster) respektive antal inkomstagare i varje grupp (höger) om det föds 1,5 barn per kvinna istället för 1,7 som i referensscenario

Effekten av lägre fertilitet blir i experimentet avsevärt lägre sysselsättning och arbetsinkomster. Däremot ökar studiebidragsinkomsten och antalet studerande kraftigt. En spekulativ förklaring kan vara att fertiliteten är hårt kopplad till arbete eftersom det ger betydligt högre föräldraersättning. Denna ytterligare anledning att arbeta reduceras om färre barn föds. I stället kan, för en del personer studier framstå som ett attraktivt alternativ.

7 Appendix

Tabell 6 Skattningsresultat för ålderspension. Modell 2a skattar sannolikheten att vara ålderspensionär och modell 2b skattar ålderspensionens storlek (kr).

Variabler	Modell 2a (probit) ”skatta sannolikheten att vara ålderspensionär”		Modell 2b (OLS) ”skatta beloppet på ålderspensionen”	
	Koefficient	<i>t</i>	Koefficient	<i>t</i>
<i>Ålderspensionsnivå</i>	1,191e-05	8,65	1,326e+00	34,88
<i>Arbetsinkomst_{t-1}</i>	-9,933e-06	-8,15	-1,036e+00	-31,04
<i>Ålderspension_{t-1}</i>	1,124e-04	27,37	-2,344e-01	-6,87
<i>Förtidspension_{t-1}</i>	-6,903e-06	-5,38	-8,979e-01	-25,87
<i>Sjukpenning_{t-1}</i>	-6,671e-06	-5,05	-1,093e+00	-29,71
<i>Arbl.ersättning_{t-1}</i>	-7,514e-06	-5,45	-9,435e-01	-21,85
<i>Arb.pol.åtg._{t-1}</i>	-1,239e-05	-5,75	-1,234e+00	-13,98
<i>Föräldraledigh._{t-1}</i>	-5,433e-06	-3,66	-8,760e-01	-10,41
<i>Studier_{t-1}</i>	-9,433e-06	-4,59	-9,102e-01	-7,70
<i>Kön</i>	1,648e-01	5,57	3,322e+03	6,02
<i>Ålder</i>	-4,636e-02	-4,25	1,712e+03	10,40
<i>Ålder²</i>	9,574e-04	7,35	-1,251e+01	-10,94
<i>Gymnasium</i>	8,868e-02	2,76	-1,886e+03	-2,78
<i>Kort högskola</i>	6,596e-02	1,32	-5,399e+03	-4,04
<i>Lång högskola</i>	-1,342e-03	-0,02	-4,002e+03	-3,19
<i>Diffusion_{aldpens}</i>	-6,461e-06	-1,99	-5,757e-01	-10,38
<i>λ</i>			1,608e+04	22,77
<i>Konstant</i>	-1,963e+00	9,24	-4,934e+04	-7,93

Tabell 7 Skattningsresultat för förtidspension. Modell 3a skattar sannolikheten att vara förtidspensionär och modell 3b skattar förtidspensionens storlek (kr).

Variabler	Modell 4a (probit) ”skatta sannolikheten att vara arbetslös”		Modell 4b (OLS) ”skatta beloppet på arbetslöshetsersättningen”	
	Koefficient	<i>t</i>	Koefficient	<i>t</i>
<i>Arbl.ersättningsnivå</i>	1,912e-05	7,40	2,047e-01	2,37
<i>Arbetsinkomst_{t-1}</i>	-6,001e-06	-7,80	5,420e-03	0,22
<i>Ålderspension_{t-1}</i>	-5,107e-06	-5,12	-7,088e-02	-2,25
<i>Förtidspension_{t-1}</i>	-1,622e-05	-12,51	-2,104e-01	-2,83
<i>Sjukpenning_{t-1}</i>	-3,092e-06	-3,38	3,040e-02	0,87
<i>Arbl.ersättning_{t-1}</i>	3,507e-05	33,49	1,991e-01	6,28
<i>Arb.pol.åtg._{t-1}</i>	1,035e-05	9,77	1,764e-01	5,96
<i>Föräldraledigh._{t-1}</i>	-1,386e-06	-1,48	9,611e-02	2,98
<i>Studier_{t-1}</i>	3,274e-06	3,33	-9,754e-02	-3,08
<i>Kön</i>	2,348e-01	9,94	-8,564e+03	-8,78
<i>Ålder</i>	4,743e-02	7,23	-3,478e+01	-0,12
<i>Ålder²</i>	-8,929e-04	-8,85	5,580e+00	1,35
<i>Gymnasium</i>	9,223e-02	4,15	-3,123e+03	-3,53
<i>Kort högskola</i>	-1,027e-01	-3,29	-5,851e+03	-4,44
<i>Lång högskola</i>	-1,802e-01	-4,69	-4,000e+03	-2,33
<i>BefolkningLA_{log}</i>	-1,029e-01	-6,15		
<i>Diffusion_{arblos}</i>	1,493e-05	3,94	-5,149e-01	-3,42
<i>λ</i>			-3,804e+03	-2,64
<i>Konstant</i>	-2,354e+00	-11,13	2,418e+04	2,87

Tabell 8 Skattningsresultat för arbetslöshetsersättning. Modell 4a skattar sannolikheten att vara arbetslös och modell 4b skattar arbetslöshetsersättningens storlek (kr).

Variabler	Modell 4a (probit) ”skatta sannolikheten att vara arbetslös”		Modell 4b (OLS) ”skatta beloppet på arbetslöshetsersättningen”	
	Koefficient	<i>t</i>	Koefficient	<i>t</i>
<i>Arbl.ersättningsnivå</i>	1,912e-05	7,40	2,047e-01	2,37
<i>Arbetsinkomst_{t-1}</i>	-6,001e-06	-7,80	5,420e-03	0,22
<i>Ålderspension_{t-1}</i>	-5,107e-06	-5,12	-7,088e-02	-2,25
<i>Förtidspension_{t-1}</i>	-1,622e-05	-12,51	-2,104e-01	-2,83
<i>Sjukpenning_{t-1}</i>	-3,092e-06	-3,38	3,040e-02	0,87
<i>Arbl.ersättning_{t-1}</i>	3,507e-05	33,49	1,991e-01	6,28
<i>Arb.pol.åtg._{t-1}</i>	1,035e-05	9,77	1,764e-01	5,96
<i>Föräldraledigh._{t-1}</i>	-1,386e-06	-1,48	9,611e-02	2,98
<i>Studier_{t-1}</i>	3,274e-06	3,33	-9,754e-02	-3,08
<i>Kön</i>	2,348e-01	9,94	-8,564e+03	-8,78
<i>Ålder</i>	4,743e-02	7,23	-3,478e+01	-0,12
<i>Ålder²</i>	-8,929e-04	-8,85	5,580e+00	1,35
<i>Gymnasium</i>	9,223e-02	4,15	-3,123e+03	-3,53
<i>Kort högskola</i>	-1,027e-01	-3,29	-5,851e+03	-4,44
<i>Lång högskola</i>	-1,802e-01	-4,69	-4,000e+03	-2,33
<i>BefolkningLA_{log}</i>	-1,029e-01	-6,15		
<i>Diffusion_{arblos}</i>	1,493e-05	3,94	-5,149e-01	-3,42
<i>λ</i>			-3,804e+03	-2,64
<i>Konstant</i>	-2,354e+00	-11,13	2,418e+04	2,87

Tabell 9 Skattningsresultat för ersättning från arbetsmarknadspolitiska åtgärder. Modell 5a skattar sannolikheten att vara i arbetsmarknadspolitisk åtgärd och modell 5b skattar ersättningens storlek (kr).

Variabler	Modell 5a (probit)		Modell 5b (OLS)	
	”skatta sannolikheten att vara i arbetsmarknadspolitiska åtgärder”		”skatta beloppet på ersättningen från åtgärder”	
	Koefficient	<i>t</i>	Koefficient	<i>t</i>
<i>Åtg.ersättningsnivå</i>	-1,127e-06	-0,86	3,724e-02	0,69
<i>Arbetsinkomst_{t-1}</i>	-4,174e-06	-7,41	9,572e-02	3,39
<i>Ålderspension_{t-1}</i>	-2,861e-06	-1,70	1,158e-01	1,34
<i>Förtidspension_{t-1}</i>	-1,008e-05	-7,73	-4,763e-02	-0,54
<i>Sjukpenning_{t-1}</i>	7,636e-07	0,97	1,139e-01	3,15
<i>Arbl.ersättning_{t-1}</i>	1,515e-05	20,54	1,705e-01	3,29
<i>Arb.pol.åtg._{t-1}</i>	2,155e-05	24,10	1,976e-01	3,12
<i>Föräldraledigh._{t-1}</i>	-2,130e-06	-2,27	1,319e-01	3,14
<i>Studier_{t-1}</i>	-2,267e-06	-2,34	1,253e-01	3,04
<i>Kön</i>	-8,551e-02	-3,94	-1,534e+03	-1,68
<i>Ålder</i>	3,671e-02	5,60	4,056e+02	1,28
<i>Ålder²</i>	-6,474e-04	-7,08	-4,464e+00	-0,98
<i>Gymnasium</i>	2,514e-01	9,70	-2,083e+02	-0,16
<i>Kort högskola</i>	-1,687e-02	-0,41	9,687e+02	0,56
<i>Lång högskola</i>	8,879e-02	1,74	6,326e+02	0,28
<i>BefolkningLA_{log}</i>	-1,426e-01	-6,81		
<i>Diffusion_{ampol}</i>	-1,828e-06	-0,17	-9,665e-01	-2,37
<i>λ</i>			-4,873e+03	-1,11
<i>Konstant</i>	-9,768e-01	-5,93	1,825e+04	1,70

Tabell 10 Skattningsresultat för sjukersättning. Modell 6a skattar sannolikheten att ha sjukersättning och modell 6b skattar sjukersättningens storlek (kr).

Variabler	Modell 6a (probit) ”skatta sannolikheten att ha sjukersättning”		Modell 6b (OLS) ”skatta beloppet på sjukersättningen”	
	Koefficient	<i>t</i>	Koefficient	<i>t</i>
<i>Sjukersättningsnivå</i>	-2.013e-05	-14,57	1,410e-01	2,36
<i>Arbetsinkomst_{t-1}</i>	8.944e-06	15,91	-6,768e-02	-2,58
<i>Ålderspension_{t-1}</i>	6.433e-06	7,39	-7,082e-02	-1,84
<i>Förtidspension_{t-1}</i>	4.746e-07	0,61	-7,838e-02	-2,51
<i>Sjukpenning_{t-1}</i>	2.407e-05	34,39	3,981e-01	8,26
<i>Arbl.ersättning_{t-1}</i>	9.087e-06	13,76	-5,347e-02	-1,79
<i>Arb.pol.åtg._{t-1}</i>	6.466e-06	7,42	-1,398e-01	-4,25
<i>Föräldraledigh._{t-1}</i>	1.502e-05	21,66	-1,461e-01	-3,73
<i>Studier_{t-1}</i>	-8.742e-07	-0,94	-2,051e-02	-0,59
<i>Kön</i>	4.608e-02	2,34	-9,891e+01	-0,17
<i>Ålder</i>	1.276e-01	30,48	-1,104e+03	-3,46
<i>Ålder²</i>	-1.473e-03	-29,51	1,648e+01	4,49
<i>Gymnasium</i>	1.366e-01	7,97	-2,555e+03	-3,80
<i>Kort högskola</i>	2.062e-01	7,78	-3,621e+03	-3,59
<i>Lång högskola</i>	1.559e-01	4,75	-3,599e+03	-3,24
<i>BefolkningLA_{log}</i>	-3.753e-02	-3,17	1,343e+03	3,21
<i>Diffusion_{sjukp}</i>	1.344e-04	54,31	-1,219e+00	-4,20
<i>λ</i>			-4,382e+03	-1,43
<i>Konstant</i>	-2.553e+00	-22,31	2,520e+04	2,95

Tabell 11 Skattningsresultat för föräldraersättning. Modell 7a skattar sannolikheten att ha föräldraersättning och modell 7b skattar föräldraersättningens storlek (kr).

Variabler	Modell 7a (probit)		Modell 7b (OLS)	
	”skatta sannolikheten att ha föräldraersättning”		”skatta beloppet på föräldraersättningen”	
	Koefficient	<i>t</i>	Koefficient	<i>t</i>
<i>Föräldraersättningsnivå</i>	6,156e-06	6,94	1.142e-02	0,46
<i>Arbetsinkomst_{t-1}</i>	-9,895e-07	-2,98	2.294e-02	2,65
<i>Ålderspension_{t-1}</i>	-1,002e-06	-0,49	1.995e-01	1,40
<i>Förtidspension_{t-1}</i>	-1,110e-05	-9,08	1.042e-01	1,54
<i>Sjukpenning_{t-1}</i>	-2,928e-06	-4,21	4.546e-01	16,32
<i>Arbl.ersättning_{t-1}</i>	-2,361e-06	-4,02	1.009e-01	4,71
<i>Arb.pol.åtg._{t-1}</i>	-2,514e-06	-3,09	5.089e-02	1,61
<i>Föräldraledigh._{t-1}</i>	3,833e-05	38,67	9.315e-02	3,82
<i>Studier_{t-1}</i>	-9,669e-06	-11,56	2.247e-01	6,21
<i>Kön</i>	2,140e-01	8,58	8.544e+03	9,71
<i>Ålder</i>	3,544e-01	43,67	-6.008e+03	-10,65
<i>Ålder²</i>	-5,138e-03	-45,72	7.389e+01	9,12
<i>Gymnasium</i>	9,638e-02	4,10	-5.973e+02	-0,65
<i>Kort högskola</i>	8,901e-02	2,89	2.909e+02	0,25
<i>Lång högskola</i>	8,267e-02	2,44	2.994e+03	2,34
<i>Diffusion_{forle}</i>	-1,736e-04	-9,84	4.124e+00	6,14
<i>λ</i>			-1.428e+04	-8,82
<i>Konstant</i>	-6,737e+00	-45,07	1.243e+05	10,92

Tabell 12 Skattningsresultat för studiebidrag. Modell 8a skattar sannolikheten att ha studiebidrag och modell 8b skattar studiebidragets storlek (kr).

Variabler	Modell 8a (probit) ”skatta sannolikheten att ha studiebidrag”		Modell 8b (OLS) ”skatta beloppet på studiebidrag”	
	Koefficient	<i>t</i>	Koefficient	<i>t</i>
<i>Studiebidragsnivå</i>			5,454e-01	23,80
<i>Arbetsinkomst_{t-1}</i>	-4,833e-06	-27,92	-9,816e-02	-8,60
<i>Ålderspension_{t-1}</i>	-9,668e-06	-4,22	-2,535e-01	-2,34
<i>Förtidspension_{t-1}</i>	-1,490e-05	-11,48	-2,905e-01	-5,33
<i>Sjukpenning_{t-1}</i>	-3,019e-06	-3,78	-1,089e-01	-3,68
<i>Arbl.ersättning_{t-1}</i>	-3,153e-06	-5,54	7,172e-02	3,57
<i>Arb.pol.åtg._{t-1}</i>	-4,507e-06	-5,01	8,097e-02	2,83
<i>Föräldraledigh._{t-1}</i>	-7,241e-06	-9,57	4,057e-02	1,52
<i>Studier_{t-1}</i>	3,500e-05	43,92	2,561e-01	9,17
<i>Kön</i>	1,284e-01	6,11	2,798e+02	0,64
<i>Ålder</i>	-2,073e-01	-35,39	2,048e+02	2,87
<i>Ålder²</i>	2,063e-03	26,38		
<i>Gymnasium</i>	-1,672e-01	-6,84		
<i>Kort högskola</i>	5,862e-02	1,61		
<i>Lång högskola</i>	-5,230e-01	-8,53		
<i>Diffusion_{stud}</i>	3,877e-05	4,37	1,342e+00	7,34
<i>λ</i>			-4,372e+03	-3,32
<i>Konstant</i>	3,394e+00	37,54	-4,942e+03	-4,91

Referenser

- Aspling, S. (1992): *100 år i Sverige – Vägen till Folkhemmet*. Tidens Förlag, Stockholm.
- Barnekow, E. (2002): *Demografi och finansmarknad – en översikt av empirisk forskning*. Arbetsrapport för Institutet för framtidsstudier; 2002:7.
- Broberg, R. (1973): *Så formades tryggheten – socialförsäkringens historia*. Försäkringskassaförbundet.
- CSN (2001): *Uppföljning av 2001 års studiestödsreform*. Centrala Studiestödsnämnden.
- Ds (1992:89): *Reformering av det allmänna pensionssystemet*.
- Ds (2000:09): *Förtidspensionssystemet – skattereglernas effekt på kompensationsnivåerna*.
- Erici, B. & Roth, N. (1981): *Arbetslöshetsförsäringen i Sverige 1935–1980*, Tiba Tryck AB, Stockholm.
- Fischer, P.A. & Malmberg, G. (1998): *Performance, Mobility and Insider Advantages – Eastern Europeans and other Immigrants in the Swedish Labour Market*. Kulturgeografisk Arbetsrapport 1998–09–21, Kulturgeografiska institutionen, Umeå Universitet.
- Harkman, A. (1997): *Den yrkesinriktade arbetsmarknadsutbildningen 1994 – effekter för individen*. AMS-rapport Ura 1997:10, Arbetsmarknadsstyrelsen, Solna.
- Harkman, A., Johansson, P. & Okeke, S. (1999): *Åtgärdsundersökningen 1998 – Åtgärdernas effekter på deltagarnas sysselsättning och löner*. Ura 1999:1, Arbetsmarknadsstyrelsen, Solna.
- Heckman, J. (1979): Sample Selection Bias as a Specification Error. *Econometrica*, 47, s.153–161.
- Hedborg, A. (2001): *Framtidens socialförsäkring*, Försäkringskassaförbundet, Dagens socialförsäkring – ett system för gårdagens samhälle? *Fakta och debatt* nr 1:2001.
- Larsson, L. (2003): Evaluation of Swedish Youth Labor Market Programs. *The Journal of Human Resources*, 38, s.891–927.
- Larsson, L. (2004): *Samspel mellan arbetslöshets- och sjukförsäkringen*. Rapport 2004:7, Institute for Labour Market Policy Evaluation – IFAU, Uppsala.
- Lindgren, U. & Westerlund, O. (2003): *Labour market programmes and geographical mobility: migration and commuting among programme participants and openly unemployed*. Working Paper 2003:6, Institute for Labour Market Policy Evaluation – IFAU, Uppsala.

- Meyerson, E.M. & Petersen, T. (1997): Är kvinnor utsatta för lönediskriminering? *Ekonomisk Debatt*, 25:1, s. 17–23.
- Riksförsäkringsverket (1990): Sjukpenning enligt lagen om allmän försäkring (AFL). RFV 1990:5.
- Riksförsäkringsverket (1999): *Socialförsäkringsboken*.
- Riksförsäkringsverket (2002): *Föräldrapenning*. RFV vägledning 2001:1.
- Riksförsäkringsverket (2003): *Regionala skillnader i sjukskrivningar – kommun och bransch*. RFV analyserar 2003:4.
- Riksförsäkringsverket (2004): *Nybeviljande av förtidspensioner – utveckling av riskfaktorer under 1990-talet*. RFV analyserar 2004:1.
- Regnér, H. (1997): *Training at the job and training for a new job, Two Swedish studies*. SOFI, Stockholms universitet (akad. avh.).
- SCB (1999): *Färre har arbete efter gymnasiet*. I tidskriften *Välfärd* 1999:3
- SCB (2001a): *Befolkningskriser från 1700-talet till idag*. I tidskriften *Välfärd* 2001:4.
- SCB (2001b): *Tidigt slut på arbetslivet*. I tidskriften *Välfärd* 2001:4.
- SCB (2003a): *Regler och konjunkturen styr*. I tidskriften *Välfärd* 2003:1.
- SCB (2003b): *Sjukfrånvaron påverkas av ersättningen*. I tidskriften *Välfärd* 2003:1.
- SCB (2003c): *Ungdomar – en grupp i kläm*. I tidskriften *Välfärd* 2003:4.
- SCB (2004): *Sysselsättning och arbetslöshet 1975–2003*. Information från arbetsmarknadsundersökningarna 2004:1.
- Sianesi, B. (2002): *Differential Effects of Swedish Active Labour Market Programmes for Unemployed Adults During the 1990s*. Working Paper 2002:5, Institute for Labour Market Policy Evaluation – IFAU, Uppsala.
- SOU (1990:76) *Pensionsutredningens betänkande*. Fritzes Offentliga Publikationer, Stockholm.
- SOU (1994:20) *Ett reformerat pensionssystem – Bakgrund, principer och skiss*. Fritzes Offentliga Publikationer, Stockholm.
- SOU (2000:72) *Sjukförsäkringen – basfakta och utvecklings möjligheter*. Fritzes Offentliga Publikationer, Stockholm.
- SOU (2000:121) *Sjukfrånvaro och sjukskrivning – fakta och förslag*. Fritzes Offentliga Publikationer, Stockholm.
- SOU (2001:57) *Välfärdens finansiering och fördelning, Kommittén välfärdsbokslut*. Fritzes Offentliga Publikationer, Stockholm.
- SOU (2003:92): *Unga utanför*. Slutbetänkande av Utredningen om unga utanför. Fritzes Offentliga Publikationer, Stockholm.

Wadensjö, E. (2001): Spelet med socialförsäkringen, Försäkringskassaförbundet, Dagens socialförsäkring – ett system för gårdagens samhälle? *Fakta och debatt* nr 1:2001.

Lag 1962:381 om allmän försäkring

Motion Birger Schlaug (mp) m.fl., 1996/97: Sf225

Motion Lars Tobisson (m) m.fl. 1996/97: Fi206

Proposition 1999/2000:10 Om studiestödsreformen

www.moderat.se (2004-04-02)

www.socialdemokraterna.se (2004-04-02)

ITPS, Institutet för tillväxtpolitiska studier
Studentplan 3, 831 40 Östersund
Telefon: 063 16 66 00
Fax: 063 16 66 01
info@itps.se
www.itps.se

itps INSTITUTET FÖR
TILLVÄXTPOLITISKA
STUDIER